

บทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา
กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร

THE ROLE OF MUSEUMS AND THE STUDY OF LOCAL HISTORY IN
SECONDARY SCHOOLS : A CASE STUDY IN KAMPHAENGPHEET PROVINCE.

ธีรศักดิ์ วิเศษชัยสุวรรณ

อุภินันท์นาการ

จาก

นางพศิณี อัคราภักดิ์

ศ. สันติ

๑๗

๕๖๕ 4 น

๒๕๓๘

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

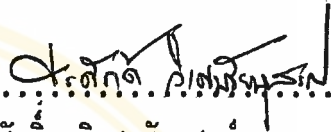
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

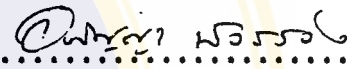
พ.ศ. ๒๕๓๘

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

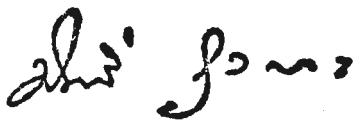
บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา
กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร

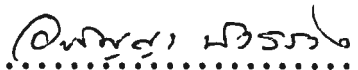

.....
ธีรศักดิ์ วิเศษชัยสุนทร
ผู้วิจัย

.....
อภิญา บัวสว่าง, ศศ.บ., M.A.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....
สังต์ กูเขาทอง, กศ.บ.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....
ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

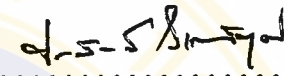

..... (นิตินาม)
มนตรี จุสสมัย พ.บ., Ph.D.
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

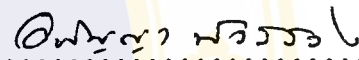

.....
อภิญา บัวสว่าง, ศศ.บ., M.A.
ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์
เรื่อง

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา
กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
วันที่ 25 กรกฎาคม 2538

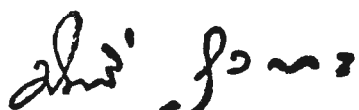

.....
ธีรศักดิ์ วิเศษชัยสรณ์
ผู้วิจัย

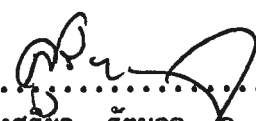

.....
อภิญา บัวสว่าง, ศศ.บ., M.A.
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
สงัด ภูเขาทอง, กศ.บ.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.ม.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
ไพบูลย์ ดวงจันทร์, ศศ.ม., D.E.A.
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
มนตรี จุลสมัย พ.บ., Ph.D.
คณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล

.....
คุณหญิงสุรียา รัตนกุล, Docteur de
L'Universite de Paris
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท
มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายธีรศักดิ์ วิเศษชัยนุสรณ์

วัน เดือน ปีเกิด 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494

สถานที่เกิด จังหวัดกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2515-2517
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2534-2537
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)
แขนงวิชาพิพิธภัณฑ์และการอนุรักษ์วัสดุทางวัฒนธรรม

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน พ.ศ. 2537-ปัจจุบัน : หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร
ตำแหน่ง : ภัณฑารักษ์ ระดับ 6

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญา บัวสว่าง ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็น หาหนังสือ และบทความต่าง ๆ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่และให้กำลังใจเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณครูอาจารย์ผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และครูอาจารย์หมวดวิชาสังคมศึกษา นักเรียนทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร ที่ได้อำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน

ท้ายสุดนี้ขอรำลึกถึงพระคุณของอาจารย์จิรา จงกล ผู้ให้ความรู้ด้านพิพิธภัณฑสถานแก่ผู้วิจัยเป็นท่านแรก และขอขอบพระคุณอาจารย์สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษาทุกท่าน ที่ได้สนับสนุนและเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

ธีรศักดิ์ วิเศษชัยสุนทร

ชื่อวิทยานิพนธ์	บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในระดับมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร
ผู้วิจัย	ธีรศักดิ์ วิเศษชัยนุสรณ์
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	อภิญา บั้วสรวง, ศศ.บ., M.A. สังัด ภูเขาทอง, กศ.บ. ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์, ศศ.ม.
วันที่สำเร็จการศึกษา	25 กรกฎาคม พ.ศ. 2538

บทคัดย่อ

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินการศึกษาระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2535 ถึงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2536 การศึกษาใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรและโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 12 โรงเรียนเป็นที่ศึกษาด้วยวิธีการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑ์สถาน ครูผู้สอนและแบบสอบถามที่ใช้การสุ่มตัวอย่างนักเรียนโรงเรียนละ 50 คน จำนวน 12 แห่ง รวม 600 ฉบับ และนำมาวิเคราะห์หาว่ามีปัจจัยประการใดบ้างที่แสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จและอุปสรรคในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา

จากการวิเคราะห์นั้นปรากฏว่า หน้าที่ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร โดยเฉพาะในระดับมัศึกษามีได้มีบทบาทมีส่วนการเรียนการสอนมากนัก ทั้ง ๆ ที่ผู้บริหารงานให้ความสำคัญงานการศึกษามาก เพราะมีปัจจัยในเรื่องแนวความคิดที่ยังไม่ให้ความสำคัญระดับการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ยังไม่ให้ความสนใจ เรื่องการสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียน และที่สำคัญคือไม่ได้เป็นแหล่งข้อมูลด้านประวัติของท้องถิ่นที่ครูผู้สอนจะนำเนื้อหาไปสอนนักเรียน

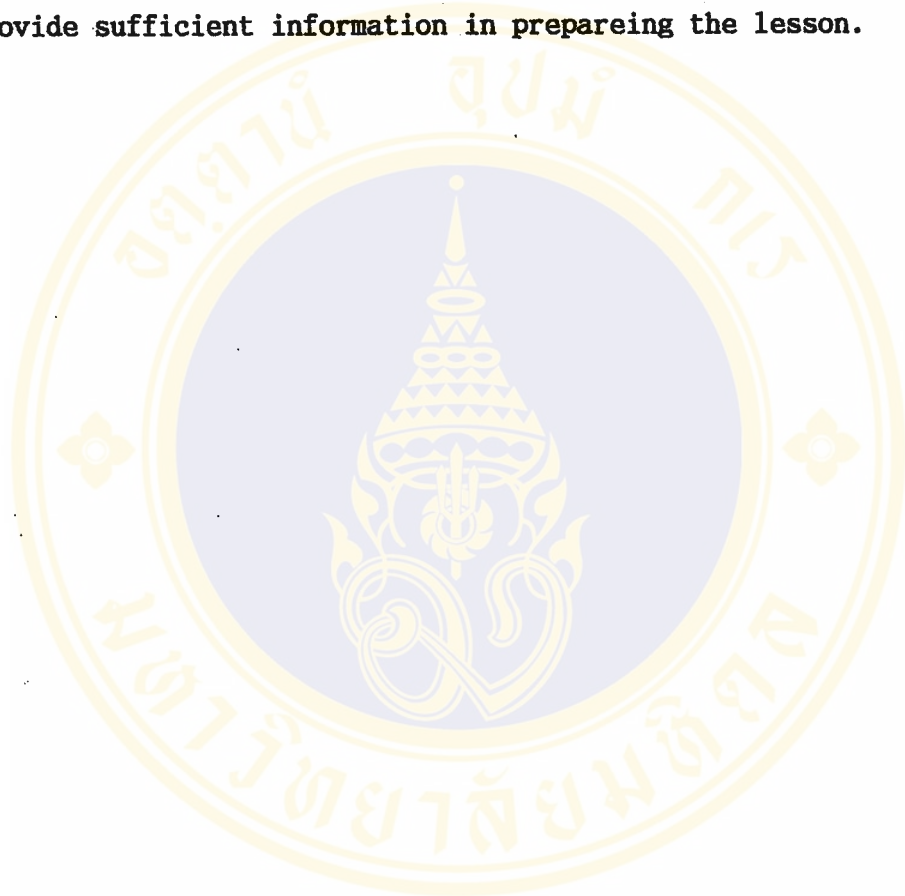
สำหรับโรงเรียนนั้นปัญหาด้านการเดินทาง เป็นอุปสรรคในการนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน ประกอบบทเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติของท้องถิ่นทั้ง ๆ ที่ครูผู้สอนเห็นว่า

พิพิธภัณฑสถานมีส่วนช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้มาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องทัศนคติระหว่างหน่วยงานหรือครูผู้สอนต่อเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน และครูไม่สามารถหาข้อมูลเรื่องของท้องถิ่นจากพิพิธภัณฑสถานมาเขียนในตำราเรียนหรือนำมาสอนนักเรียนได้ ทำให้ครูผู้สอนบางท่านไม่แนะนำให้นักเรียนมาหาข้อมูลประกอบบทเรียนด้วย

- : The museum did not play a leading role as information Center which would support curriculum at schools.
- : Transportation between schools and museum was also a problem.
- : Teacher's attitude toward museum staff was that the staff could not provide sufficient information in preparing the lesson.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ.....	
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่.....	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.4 ขอบเขตในการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
2 บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานกับการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา.....	5
2.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างประเทศ.....	5
2.1.1 ภารกิจของพิพิธภัณฑ์สถานในการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา.....	5
2.1.2 พิพิธภัณฑ์สถานกับโรงเรียน.....	9
2.1.3 พิพิธภัณฑ์สถานกับครูในโรงเรียน.....	10
2.1.4 การวางแผนโครงการความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถาน.....	13
2.1.5 การเตรียมความพร้อมในการชมพิพิธภัณฑ์สถาน.....	15
2.1.6 รูปแบบในการดำเนินงาน.....	16
2.1.7 การเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์สถาน.....	19
2.1.8 ประเภทของกิจกรรมการเรียนรู้.....	20
2.1.9 การให้บริการนอกพิพิธภัณฑ์สถาน.....	21

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.2	การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารไทย.....	25
2.2.1	พิพิธภัณฑ์สถานกับประชาชน.....	25
2.2.2	วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์สถานในการดำเนินงานด้านการศึกษา แก่เยาวชน.....	26
2.2.3	เจ้าหน้าที่การศึกษาและฝ่ายการศึกษา.....	27
2.2.4	พิพิธภัณฑ์สถานกับหลักสูตรของโรงเรียน.....	28
2.2.5	การใช้พิพิธภัณฑ์สถานเพื่อประกอบการเรียนการสอนของ โรงเรียน.....	29
2.2.6	ขั้นตอนในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียน ในการใช้พิพิธภัณฑ์สถานประกอบการเรียน.....	29
3	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในระดับมัธยมศึกษา.....	32
3.1	สภาพทั่วไปของจังหวัดกำแพงเพชรและความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ และศิลปะ.....	32
3.1.1	สภาพทั่วไปของจังหวัด.....	32
3.1.2	ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์.....	35
3.1.3	ศิลปกรรมเมืองกำแพงเพชร.....	42
3.2	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....	45
3.2.1	ประวัติการก่อตั้ง.....	45
3.2.2	ลักษณะการจัดนิทรรศการในอดีต.....	46
3.2.3	ลักษณะการจัดแสดงนิทรรศการในปัจจุบัน.....	47
3.2.4	โครงสร้างการบริหารในปัจจุบัน.....	61
3.2.5	งานบริการการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....	63
3.2.6	สถานภาพทางการเงินในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ	65

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.3	โรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชร.....	68
3.3.1	รายละเอียดของโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวนครูและนักเรียน....	68
3.3.2	โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1.....	70
3.4	หลักสูตรและการจัดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในหลักสูตรมัธยมศึกษา หมวดวิชาสังคมศึกษา.....	72
3.4.1	การปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2533.....	72
3.4.2	จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา.....	74
3.4.3	โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น..	75
3.4.4	ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่น.....	76
3.4.5	การจัดการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ของจังหวัดกำแพงเพชร.....	82
4	โรงเรียนกับการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อเสริมการศึกษา ในหลักสูตร.....	86
4.1	ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จาก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอน.....	86
4.1.1	การเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....	86
4.1.2	ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดแสดง.....	90
4.1.3	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.....	91
4.1.4	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกเพลิดเพลินใจ.....	93
4.1.5	ข้อเสนอแนะของนักเรียน.....	93
4.2	ความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เกี่ยวกับการใช้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรประกอบการเรียนการสอน.....	97
4.2.1	ระเบียบในการนำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานศึกษา.....	98

สารบัญ (ต่อ)

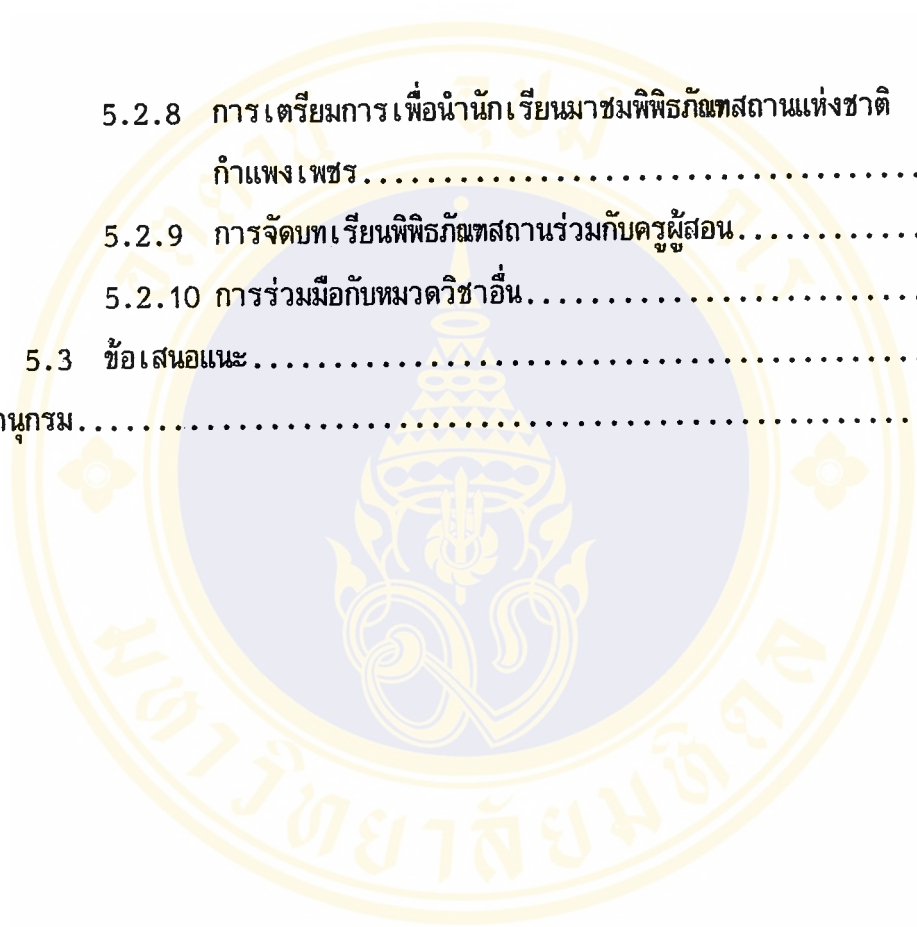
หน้า

4.2.2	การเดินทาง.....	98
4.2.3	ความพร้อมในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.....	99
4.2.4	การประสานงานระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.....	99
4.3	ความคิดเห็นของบุคลากรของฝ่ายพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....	100
4.3.1	ลักษณะของการทำงาน.....	100
4.3.2	การติดตามหลักสูตรการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา.....	100
5	บทวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา.....	101
5.1	สรุปผลการศึกษา.....	101
5.1.1	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....	101
5.1.2	โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร.....	105
5.2	ข้อเสนอแนะ.....	109
5.2.1	จัดทำโครงการความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร และกรมสามัญศึกษา.....	110
5.2.2	การจัดอบรมหรือบรรยายความรู้ด้านศิลปโบราณวัตถุให้ครูผู้สอน วิชาสังคมศึกษาและศิลปศึกษา.....	110
5.2.3	การเยี่ยมเยียนผู้บริหารงานการศึกษาและครูผู้สอนวิชา.....	111
5.2.4	กิจกรรมเพื่อเสริมบทเรียนในห้องเรียน.....	112
5.2.5	การมีส่วนร่วมการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษา.....	113
5.2.6	การมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมพิพิธภัณฑ์สถานประจำสถานศึกษา.....	115
5.2.7	การใช้ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ให้มากที่สุด.....	116

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

5.2.8 การเตรียมการเพื่อนำนักเรียนมาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.....	117
5.2.9 การจัดบทเรียนพิพิธภัณฑ์สถานร่วมกับครูผู้สอน.....	118
5.2.10 การร่วมมือกับหมวดวิชาอื่น.....	119
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	120
บรรณานุกรม.....	122

สารบัญตาราง

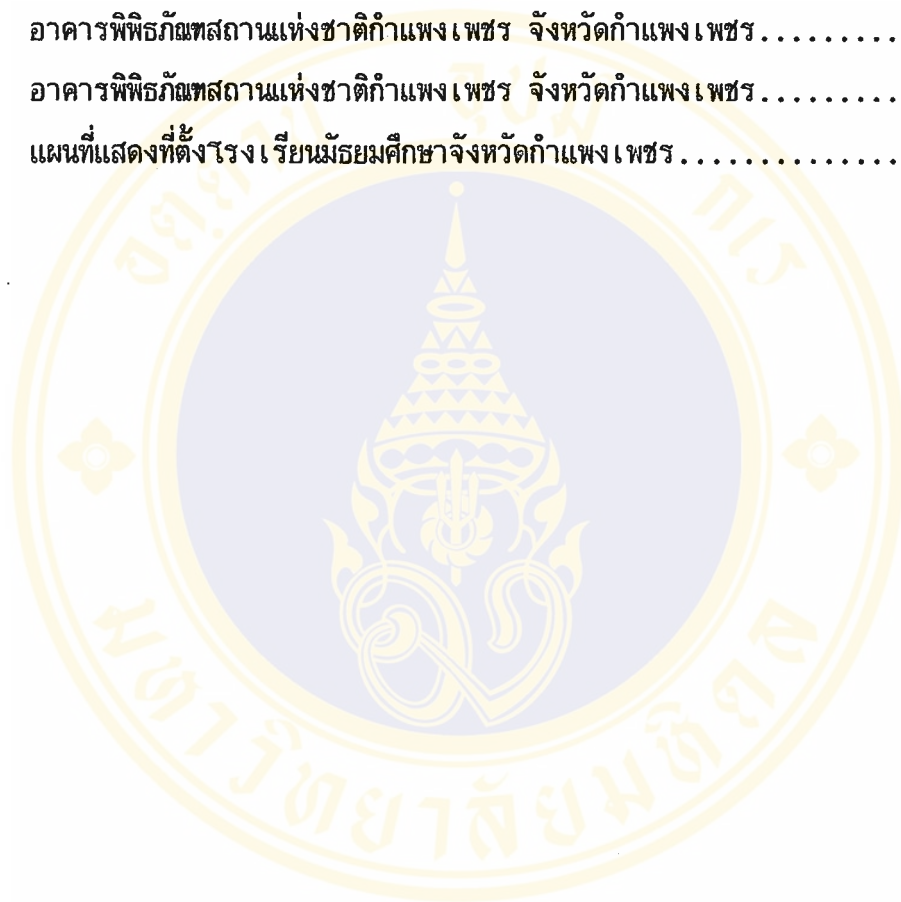
ตารางที่		หน้า
1	แสดงงบประมาณรายจ่ายประจำปีที่พักพิภิมภิสถานแห่งชาตีกำแพงเพชร ได้รับจากกรมศิลปากร ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2531 ถึง ปีงบประมาณ 2537.....	66
2	แสดงเงินรายได้จากการจำหน่ายบัตรเข้าชมพิภิมภิสถานแห่งชาตีกำแพงเพชร ระหว่าง พ.ศ. 2531-2537.....	67
3	แสดงรายละเอียดของโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวนครู และนักเรียน ในจังหวัดกำแพงเพชร.....	68

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1	แสดงจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่เคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.....82
2	แสดงจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษาที่เคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร (จำแนกตามโรงเรียน).....83
3	แสดงลักษณะของการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....84
4	แสดงหมวดวิชาต่าง ๆ ที่ครุณำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียน.....85
5	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกำแพงเพชร สมัยสุโขทัย และอยุธยา ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร.....86
6	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรนำชม.....87
7	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่น่าจะเพิ่มขึ้นหากครุณำ นักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อประกอบวิชาท้องถิ่นของเรา 1.....89
8	แสดงความคิดเห็นในการใช้พิพิธภัณฑ์สถานในฐานะเป็นแหล่งค้นคว้าเมื่อ เปรียบเทียบกับห้องสมุดโรงเรียน.....90
9	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับหากพิพิธภัณฑ์สถานจัดมุมห้องสมุด.....90
10	แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชรควรจัด.....91

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร.....48
2	อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร.....48
3	แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร.....71

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งของภาคเหนือตอนล่าง ที่ปรากฏหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนสมัยโบราณตั้งแต่ยุคหินใหม่ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม มีอายุประมาณ 2,500-3,000 ปี และยังมีชุมชนสมัยต่าง ๆ อยู่สืบเนื่องจนถึงทุกวันนี้

ในสมัยสุโขทัย เมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงที่มีความสำคัญทั้งด้านศาสนาและเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันศึกสงครามจากกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะยกทัพไปถึงกรุงสุโขทัย เมื่อถึงสมัยอยุธยา เมืองกำแพงเพชรก็เป็นเมืองยุทธศาสตร์ป้องกันภัยสงครามจากล้านนาไทยและพม่า นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวรวบรวมเสบียงอาหารของไทยและพม่าอีกด้วย

หลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของเมืองกำแพงเพชรนั้นเห็นได้จากโบราณสถานที่มีขนาดใหญ่และขนาดเล็กจำนวนมากที่ตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำปิงทั้งทางฝั่งตะวันตกคือเมืองนครชุมและฝั่งตะวันออกคือเมืองกำแพงเพชร รวมทั้งโบราณวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร และที่สำคัญที่สุดคือประติมากรรมรูปเคารพทางพระพุทธศาสนาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองที่แตกต่างจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่พบในเมืองสุโขทัยและพิษณุโลกคือ พระพักตร์ตอนบนหรือพระนลาฎกว้างและพระหนุเสี้ยว ซึ่งปัจจุบันได้ประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรเช่นกัน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นพิพิธภัณฑสถานแหล่งอนุรักษ์สถานที่ที่ได้จัดสร้างขึ้นตามนโยบายของกรมศิลปากร สำหรับจังหวัดที่ได้ดำเนินการสำรวจขุดค้นบูรณะโบราณสถาน และได้นำศิลปโบราณวัตถุจำนวนมากมาเก็บรวบรวม สงวนรักษาและจัดแสดงสิ่งของที่ขุดค้นพบจากแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ชม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่นและเห็นถึงคุณค่าของศิลปโบราณวัตถุเกิดความภาคภูมิใจ ห่วงแหนและอยากรักษาสถิติด้านวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เป็นมรดกของชาติสืบไป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้เปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2514 โดยนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เปิดดำเนินการในระยะเวลาหนึ่งนั้น ครูผู้สอนวิชาในหมวดสังคมศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ ได้นำนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายเข้าชมพิพิธภัณฑ์เพื่อประกอบบทเรียน ให้นักเรียนได้เห็นศิลปโบราณวัตถุที่เป็นของจริง เพื่อให้นักเรียนเกิดจินตนาการ เสริมสร้างความรู้เพิ่มขึ้น ในบางโอกาสโรงเรียนหรือครูผู้นำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์ก็ได้ขอให้พิพิธภัณฑ์จัดเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ หรือภัณฑารักษ์หัวหน้าพิพิธภัณฑ์นำชมโบราณสถานเป็นกรณีพิเศษให้อีกด้วย จึงทำให้ทั้งโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานมีความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างใกล้ชิดตลอดมาเป็นเวลาหลายปี

ต่อมาในปีการศึกษา 2533 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดร่างปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) วิชาสังคมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยและหลักธรรมของศาสนา และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้

ทั้งนี้กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ส 071 เป็นวิชาแกน โดยสอน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ของปีการศึกษา 2534 พร้อมกันทุกโรงเรียนทั่วทั้งประเทศ

วิชาท้องถิ่นของเรา 1 นั้น มีคำอธิบายรายวิชาดังนี้

"ศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และอาณาจักรโบราณที่เกี่ยวข้อง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน บุคคลสำคัญของท้องถิ่น และการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความเข้าใจในอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และสังคม วัฒนธรรมที่มีต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตนร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและท้องถิ่น"

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาของวิชานี้ จะเห็นได้ว่าครูผู้สอนสามารถนำนักเรียนมาศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เพื่อประกอบการศึกษาวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ได้โดยการศึกษาลักษณะของศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และอาศัยหลักฐานข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากศิลปโบราณวัตถุเหล่านี้ ดำเนินการบอกเล่าเรื่องราวประวัติของท้องถิ่นตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา เช่น ลักษณะศิลปะของพระพุทธรูปหมวดกำแพงเพชร มีความแตกต่างจากพระพุทธรูป

หมวดใหญ่สื่อบทและหมวดพระพุทธรูปอย่างไร ความรู้ส่วนนี้สามารถนำไปใช้อย่างต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์สื่อบท ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ เป็นต้น

เมื่อศึกษาถึงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์สถานและหลักสูตรการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 แล้ว จะเห็นว่าต่างก็มีจุดหมายเดียวกันคือ การให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นแก่นักเรียน ฉะนั้นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและโรงเรียนน่าจะเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี แต่สภาพความเป็นจริงแล้วสถานศึกษามีได้ใช้พิพิธภัณฑ์สถานให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาก็ควร จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจที่จะศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เป็นสถานที่ที่ครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเราหรือวิชาเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแก่นักเรียน เข้ามาศึกษาประกอบบทเรียนด้วยการเรียนรู้จากของจริง รวมทั้ง เชิญชวนให้เด็กนักเรียนอยากเข้าชมพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเองในวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อมกัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ช่วยเสริมสร้างนักเรียนให้เกิดความรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวความคิดของครูผู้สอนและเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ เกี่ยวกับบทบาทในการปลูกฝังเด็กนักเรียนรู้จักและเห็นคุณค่าของพิพิธภัณฑ์สถานในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.2.3 เพื่อศึกษาแนวความคิดของนักเรียนที่ผ่านการเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เกี่ยวกับคุณค่าในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานประกอบการเรียน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ผลของการศึกษานี้จะช่วยให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิจารณาหาแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานการศึกษาเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้มากขึ้น

1.3.2 สถานศึกษาในท้องถิ่นจะได้ใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เพื่อเสริมความรู้ให้แก่นักเรียนและนักศึกษา

1.4 ขอบเขตในการศึกษา

ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร กับการศึกษาหลักสูตรมัธยมศึกษา หมวดสังคมศึกษา โดยเน้นที่การสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรรวม 12 โรงเรียน

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

1.5.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 ศึกษารวบรวมข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่การศึกษา

1.5.2.1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกบุคคลต่าง ๆ ดังนี้คือ

- บุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร
- ครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 โรงเรียนมัธยมศึกษาที่

เปิดสอนวิชานี้

1.5.2.2 ใช้แบบสอบถามข้อมูลจากนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 ทุกโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่าง โรงเรียนละ 50 ชุด

1.5.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

1.5.4 สรุปผลการศึกษาและเสนอแนวความคิดในการดำเนินงาน

บทที่ 2

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานกับการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

การศึกษาคือการเรียนรู้ ไม่ว่าจะที่ไหน เมื่อไร หรือด้วยวิธีการใด การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิต ตั้งแต่วัยแรกสุดของการเป็นทารกจนถึงวัยชรา (อุ๋นตา นพคุณ, 2523 : 2) การศึกษาไม่ใช่เพียงคำสอนหรือการถ่ายทอดวิชาจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง การศึกษาไม่เพียงการให้ความรู้แต่เป็นการพัฒนาคน เป็นการปลูกฝัง ส่งเสริม และพัฒนาให้เกิดสติปัญญา ความรู้สึกนึกคิด ทักษะคิดที่ดี ทัศนคติที่ดี ระเบียบสูง มีวิจารณญาณ การศึกษาเป็นการพัฒนาการทุก ๆ ด้าน ไม่ได้อยู่เพียงที่สำนักเรียน แต่อยู่ที่สิ่งแวดล้อมทุกแห่ง และสถาบันที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งคือ พิพิธภัณฑ์สถาน ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งสามารถพัฒนาการเรียนการสอนในด้านความคิด ความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวาง (จิรา จงกล, 2532:199-200)

ผู้ศึกษาขอสรุปการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และการศึกษาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานกับการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

2.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างประเทศ

2.1.1 ภารกิจของพิพิธภัณฑ์สถานในการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา

พิพิธภัณฑ์สถานในต่างประเทศก็ล้วนแล้วแต่ต้องจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เข้าชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเสริมความรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนและนักศึกษา เช่น ในประเทศสหราชอาณาจักร Walter W.Taylor ได้สรุปไว้ว่า พิพิธภัณฑ์สถานในประเทศอังกฤษมีการจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาอย่างแพร่หลาย เพื่อเด็กนักเรียนทุกระดับชั้น โดยมีแนวคิดที่ว่า ห้องแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานน่าจะเป็นสถานที่ให้ความรู้ ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตจนถึงปัจจุบันได้ นิทรรศการที่จัดขึ้นในห้องแสดงจึงมีความสำคัญมาก เพราะนอกจากจะเป็นเหมือนภาพประกอบเรื่องราวแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังอีกด้วย ในประเทศอังกฤษจึงนิยมการจัดนิทรรศการพิเศษหมุนเวียนอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ภัณฑารักษ์และนักวิชาการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานจึงต้องมีการประสานการประชาสัมพันธ์ให้คนมาชมนิทรรศการที่จัดขึ้น ทั้งนี้ โดยเริ่มจากสถานศึกษาต่าง ๆ คือ โรงเรียน วิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่อเนื่องและมหาวิทยาลัย

กิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นคือ การบริการให้สถานศึกษาเยี่ยมชมการไปจัด จากการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑ์สถาน National Museum of Wales มีการให้บริการดังกล่าวมากที่สุด โดยให้บริการแก่โรงเรียนมัธยมทั่วประเทศอังกฤษ ทุกภาคการศึกษาครูในโรงเรียนต่าง ๆ จะเลือกนิทรรศการจากบัตรรายการ แล้วมาขอเยี่ยมชมพร้อมกับอุปกรณ์ช่วยสอนที่พิพิธภัณฑ์จัดเตรียมไว้ให้

กรุงลอนดอนเป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีกิจกรรมเพื่อการศึกษาอย่างแพร่หลายและยังคงพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเกือบทุกแห่งจะจัดบรรยายพิเศษ ในพิพิธภัณฑ์สถาน British Museum ต้องจัดบรรยายถึงวันละ 3 รอบสำหรับผู้เข้าชม การบรรยายที่จัดขึ้นนี้ผู้เข้าชมสามารถเข้าฟังได้โดยไม่เสียเงิน และจัดแบบไม่เป็นทางการ บริการทางการศึกษาเหล่านี้ทางโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ สามารถเชิญไปจัดที่โรงเรียนได้ถ้าต้องการ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

พิพิธภัณฑ์สถานอีกแห่งหนึ่งคือ Science Museum ที่กรุงลอนดอนก็เป็นเหมือนสถานที่สำคัญสำหรับนักเรียนชายจะต้องไปดูให้ได้ ทำให้สถิติผู้เข้าชมในแต่ละปีเพิ่มเป็น 2 ล้านคน ในช่วงที่แผนกเด็กของพิพิธภัณฑ์ได้รับการปรับปรุงใหม่และเปิดให้บริการ

นอกจากนั้น "สโมสรพิพิธภัณฑ์" ก็เกิดขึ้นมากมายทั่วประเทศอังกฤษ พิพิธภัณฑ์สถานใหญ่ ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สถาน Victoria and Albert Museum ก็เป็นหัวแรงใหญ่ในเรื่องดังกล่าว และเปิดแผนกเด็กและขยายสาขาไปที่ Bethnal Green ด้วย กิจกรรมที่จัดขึ้นให้เด็กคือ การบรรยายในวันหยุด บรรยายพิเศษในวันคริสตมาสและวันหยุดยาวให้ยมนิทรรศการไปทั่วประเทศอังกฤษ

ศูนย์ศิลปะที่มีชื่อเสียงในกรุงลอนดอนก็มีรายการสำหรับเด็ก เช่น National Gallery และ Tate Gallery ก็ร่วมโครงการด้วย โดยจัดกิจกรรมสำหรับเด็กทุกวัน โดยใช้ห้องแสดงภาพเขียนเป็นที่เล่าประวัติศาสตร์อังกฤษ เริ่มตั้งแต่ประวัติของผู้เขียนภาพ และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ในช่วงสมัยนั้น ๆ เป็นการปลูกฝังและปูพื้นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ให้เด็กในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อนักเรียนมาก

การใช้วัสดุทัศนูปกรณ์มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีการใช้หลายรูปแบบ เช่น ทำเทปคำบรรยายการนำชม ทำสารคดีเป็นภาพยนตร์ หรือวีดิโอเทป เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้ก็สามารถยืมชมตามโรงเรียนต่าง ๆ ได้อีกด้วย

บางเขต เช่น Colchester ก็มีบริการทางการศึกษาซึ่งเป็นข้อตกลงของสภาโรงเรียนให้ใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นแหล่งเสริมความรู้ในหลักสูตรของโรงเรียน เช่น โรงเรียน Shenston College ที่ Midlands และ โรงเรียน Jordan Hill College ที่ Glasgow เป็นต้น

ที่ Scotland นั้น สโมสรพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับเด็กเป็นที่นิยมในหมู่วัยรุ่นเป็นอย่างมาก และจัดกิจกรรมสำหรับวัยรุ่นอย่างสม่ำเสมอ โดยแบ่งกลุ่มเด็กตามวัย เช่น อายุ 8-13 ปี จะมีกิจกรรมทางศิลปะ ธรรมชาติวิทยา โบราณคดีและประวัติศาสตร์ ส่วนเด็กวัย 13-16 ปี ก็มีกิจกรรมทางธรรมชาติวิทยาแบบเข้ม เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ดำเนินการโดยบุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานและอาสาสมัครผู้ช่วย

กิจกรรมต่าง ๆ และบริการทางการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ล้วนแต่เป็นพัฒนาการแผนใหม่โดยความร่วมมือของพิพิธภัณฑ์สถาน โรงเรียนและวิทยาลัย กิจกรรมเหล่านี้ Taylor ได้ให้ความเห็นว่า มีประโยชน์มาก สำหรับเด็กนักเรียนซึ่งจะเป็นผู้เสียภาษีให้แก่รัฐต่อไปในอนาคตเมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นการปลูกฝังให้มีใจรักในพิพิธภัณฑ์ในวันนี้ นอกจากจะทำให้เด็กรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางแล้ว ยังจะทำให้เขาจะกลายเป็นผู้เห็นคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมของชาติในอนาคตอีกด้วย (Taylor, 1970 : 125-128)

แม้ในประเทศ Zimbabwe ก็นับเป็นประเทศตัวอย่างอีกแห่งหนึ่งที่จัดรายการให้บริการทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี พิพิธภัณฑ์สถานในประเทศ Zimbabwe มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพราะประเทศนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมทางธรรมชาติและมรดกทางวัตถุ นับแต่ได้รับอิสรภาพ รัฐบาลก็มีนโยบายที่จะให้พิพิธภัณฑ์และหน่วยงานทางวัฒนธรรมต่าง ๆ อนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ

พิพิธภัณฑ์สถาน National Gallery of Zimbabwe ในเมือง Harare ได้จัดโครงการใหม่มากขึ้น เช่น โครงการประวัติศาสตร์บอกเล่า โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่ โครงการจัดทำและบริการภาพยนตร์ ภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นมีหลายเรื่อง เช่น เรื่องเกี่ยวกับวิธีสร้างบ้านเรือนพื้นเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบเก่า และสอนทักษะแบบใหม่พร้อม ๆ กันไป

การจัดบริการทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน National Gallery of Zimbabwe เริ่มมาตั้งแต่ปี 1981 พิพิธภัณฑ์สถานได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายของผู้เข้าชมออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ประชาชนทั่วไป
- 2) ศิลปิน
- 3) นักเรียนและครูที่อยู่ในเขตเมือง Harare
- 4) นักเรียนและครูที่อยู่นอกเขตเมือง Harare

วิธีการให้บริการก็แตกต่างกันไป ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายพอสมควรได้ดังนี้คือ

ประชาชนทั่วไป จัดทำเอกสาร/แผ่นพับเกี่ยวกับนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์สถานจัดขึ้นทั้งถาวรและชั่วคราว บอกพื้นภูมิหลังของนิทรรศการ และผลงานชิ้นเอก ๆ มีบริการนำชมสำหรับผู้ใหญ่เกี่ยวกับแนวคิดของนิทรรศการและศิลปิน มีการฉายภาพยนตร์และมีศิลปินมาร่วมงานด้วย นอกจากนี้ยังมีวิธีการดึงดูด เช่น จัดแพ็คเกจทัวร์ประกอบการจัดแสดงก็มี

ศิลปิน เนื่องจากเป็นประเทศที่ไม่มีโรงเรียนสอนศิลปะมาก่อนเลย พิพิธภัณฑ์สถานจึงรับหน้าที่ในการจัด workshop ฝึกทักษะให้คนหนุ่มสาว โดยใช้งบประมาณของพิพิธภัณฑ์สถานเองร่วมกับวิทยาลัย มีนักเรียนมาเข้าโครงการผลิตผลงานใหม่ ๆ และให้โอกาสได้แสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน รวมทั้งนำไปแสดงในประเทศต่าง ๆ เช่น ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร ในบางโอกาสก็ได้จัดฝึกอบรมระยะสั้นสำหรับศิลปินและประชาชนทั่วไป และจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นครั้งคราว

นักเรียนและครูในเขต Harare พิพิธภัณฑ์สถานจะส่งเอกสารเกี่ยวกับนิทรรศการที่จะจัดไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ทุกเทอม รวมทั้งให้รายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดขึ้นประกอบนิทรรศการด้วย นอกจากนี้มีบริการนำชม มี workshop และมีการออกไปเยี่ยมโรงเรียนและให้โรงเรียนขอยืมอุปกรณ์วาดภาพ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนนำผลงานของตนมาแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน และได้ออกวารสาร Zimbabwe Insight เพื่อปูพื้นฐานความรู้ทางศิลปะให้แก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีประโยชน์มากต่อครูและนักศึกษาวิทยาลัยครู

นักเรียนและครูในท้องถิ่นอื่นนอกเขต Harare เผยแพร่เอกสารที่เกี่ยวกับศิลปะเป็นการปูพื้นฐานให้ครู โดยเน้นรูปแบบของศิลปะในท้องถิ่น จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเลือกหัวข้อที่จะส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1) African Useful Art แสดงวัตถุทางวัฒนธรรมเช่น หม้อ ไห เครื่องดนตรี
งานแห่งของความงาม

2) Traditional African Art เช่น หน้ากากต่าง ๆ รวมทั้งความหมายของการใช้หน้ากากแต่ละอัน

3) Zimbabwe Stone Sculpture ให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิภาครวมต่าง ๆ ควบ
กับนิทานตำนาน ความเชื่อ และรูปแบบทางศิลปะ

4) Living Crafts of Zimbabwe เทคนิคในการผลิตหัตถกรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ

5) Traditional Musical Instruments เรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องดนตรีของ
ท้องถิ่น

นิทรรศการเหล่านี้ ภัณฑารักษ์บรรจุลงในกล่องขนาดใหญ่แล้ว เคลื่อนที่ไปจัดแสดงใน
โรงเรียนต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย

ภารกิจในด้านบริการทางการศึกษาเหล่านี้กว่าจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้
พิพิธภัณฑ์สถานก็ต้องใช้เวลาอันยาวนานเพื่อประสานกับครูในโรงเรียนและกระทรวงศึกษา แต่
เมื่อทุกฝ่ายเข้าใจและร่วมมือกันก็ทำให้สำเร็จได้ตามประสงค์ (Sibanda, 1988 :103-105)

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานต่อการ
เรียนการสอนของโรงเรียน กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบ เพื่อเสริม
ความรู้ความเข้าใจให้แก่เด็กนักเรียนเกี่ยวกับท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศของตนได้เป็นอย่างดี

2.1.2 พิพิธภัณฑ์สถานกับโรงเรียน

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาระงานและความร่วมมือระหว่าง
โรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานรวมทั้งกิจกรรมที่โรงเรียนและพิพิธภัณฑ์จะจัดร่วมกันได้นั้น ผู้ศึกษา
พิจารณาเห็นว่า หนังสือเรื่อง Museums, Magic and Children ที่ Bonnie Pitman-
Gelles ได้เขียนให้แก่ American Association of Youth Museums (AAYM) นั้น
นับว่าเป็นเล่มหนึ่งที่มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานทั้งสำหรับฝ่ายการศึกษาของ
พิพิธภัณฑ์สถานและสถาบันการศึกษา คือ โรงเรียน และวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง ผู้ศึกษา
จึงได้สรุปเนื้อหาสาระโดยสังเขปไว้ดังนี้

แม้ว่าพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต่างมีบทบาทในการเรียนการสอน แต่มีความ
แตกต่างที่สำคัญ 2 ประการใหญ่ คือ

- 1) เนื้อหาสาระที่สอน
- 2) วิธีการสอน

พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการเรียนการสอนแบบนอกระบบ และไม่
เป็นทางการ ผู้ที่เข้ามาเพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์นั้น เป็นใครก็ได้ ไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ
และมีความสนใจอันหลากหลาย บุคคลเหล่านี้จะมาหรือไม่มาก็ได้ ไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ บังคับ

ส่วนโรงเรียนนั้นเป็นสถาบันที่ให้การศึกษารูปแบบเป็นระบบเป็นทางการ แม้จะจัดการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ มากมาย แต่ก็มีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของการเรียนการสอน มีข้อบังคับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีตารางสอนที่แน่นอน เพื่อให้นักเรียนมาเรียนในวิชาที่หลักสูตรกำหนด ในเวลาที่ทางโรงเรียนกำหนด และมีการประเมินความรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบแบบแผน

โรงเรียนต้องมีบทเรียน แบบเรียน โดยมีครูเป็นผู้สอนและอธิบายตามหลักสูตรที่กำหนด ในขณะที่พิพิธภัณฑ์สถานนั้นไม่มีแบบเรียน แต่เป็นการเรียนจากวัตถุที่จัดแสดง โดยอาจมีผู้นำชมหรือไม่มีก็ได้ ส่วนเนื้อหาสาระที่นำมาสอนนั้นโรงเรียนก็ต้องใช้ตามหลักสูตร ส่วนพิพิธภัณฑ์สถานก็ใช้วัตถุแสดงเป็นหลัก และใช้ข้อมูลที่ค้นคว้าได้มาสร้างเนื้อหาประกอบหรือในการทำงานกลับกันก็ใช้ข้อมูลที่ค้นคว้าเป็นหลัก โดยนำวัตถุแสดงมาจัดประกอบ

ฉะนั้น สถาบันทั้งสองจึงมีการดำเนินงานที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ และโครงสร้างของแต่ละสถาบัน ส่วนที่เหมือนกันก็คือการใช้ความรู้แก่คน ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น

ด้วยเหตุนี้จึงมีหลายฝ่ายคิดว่า หากทั้งสองสถาบันจะร่วมมือกันในการดำเนินงานบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การให้ความรู้แก่นักเรียน ก็จะทำให้นักเรียนมีความรู้ที่แตกฉานสมบูรณ์มากขึ้น กว้างขึ้นหรือลึกซึ้งขึ้นได้ ผลประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับก็เท่ากับเป็นการเสริมสิ่งที่ได้เรียนในหลักสูตร หรือเป็นทั้งสิ่งใหม่ที่มีได้อยู่ในหลักสูตรก็ได้ หากได้มาชมพิพิธภัณฑ์สถาน

Bonnie Pitman-Galles ได้เสนอไว้ในหนังสือเล่มนี้ว่า ถ้าจะให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมายคือ ให้ความรู้แก่นักเรียนให้มากที่สุดนั้น ทั้งโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานจำเป็นต้องร่วมมือกันวางแผนเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 พิพิธภัณฑ์สถานกับครูในโรงเรียน

ในการสร้างความสัมพันธ์และจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานกับโรงเรียนนั้น องค์ประกอบสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ ครูและเจ้าหน้าที่การศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน ถ้าครูตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์จากการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานแล้ว การนำเด็กมาเยี่ยมชมหรือแนะนำให้เด็กมาหาความรู้จากพิพิธภัณฑ์สถานด้วยตนเองก็จะทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์ตามไปด้วย จากการศึกษาพบว่า Pitman ได้กล่าวไว้ว่า เรื่องนี้จึงเป็นภารกิจของพิพิธภัณฑ์สถานโดยตรงที่จะสร้างความเข้าใจและความสนใจให้แก่ครูก่อนที่จะทำโครงการร่วมมือหรือการจัดกิจกรรมร่วมกัน

Pitman ได้กล่าวถึงกลยุทธ์ในการสร้างความเข้าใจให้ครูเกี่ยวกับงานและวัตถุแสดง
งานพิพิธภัณฑ์สถานไว้ในหนังสือเรื่อง The Art Museum as Educator ของ Newsom
(Newsom, 1977) โดยสรุปว่า กลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจให้ครูเกี่ยวกับงานและ
วัตถุแสดงงานพิพิธภัณฑ์สถานคือ

2.1.3.1 การฝึกอบรมครู

2.1.3.2 การจัดทำศูนย์ค้นคว้าข้อมูล

2.1.3.3 การทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่

2.1.3.1 การฝึกอบรมครู Newsom มีความเห็นว่า เรื่องนี้มีความสำคัญ
มากต่อการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานโดยมีข้อสังเกตว่า หากครูมีเจตนาจริงจังที่จะใช้พิพิธ-
ภัณฑ์สถานเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน มากกว่าเพียงการนำนักศึกษาออกมาทัศนศึกษา
หรือออกนอกสถานที่เป็นครั้งเป็นคราว จะเกิดประโยชน์มากต่อการสอนทั้งในห้องเรียน และการ
นำนักเรียนมาเรียนในพิพิธภัณฑ์สถาน ฉะนั้นเมื่อพิพิธภัณฑ์สถานจะจัดการอบรมครูแต่ละครั้งจะต้อง
คำนึงถึงวัตถุประสงค์ เนื้อหา และการประเมินผลเป็นสำคัญ และต้องตระหนักด้วยว่า การสอน
ในพิพิธภัณฑ์สถานนั้นมีความแตกต่างกับการสอนในห้องเรียน เพราะในห้องเรียนอาจเน้นการ
บรรยาย โดยมีหนังสือคู่มือหรือตำราประกอบให้เด็กอ่าน แต่ในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นการสอนโดย
อาศัยวัตถุแสดงเป็นแกนกลางในการสอน

สิ่งสำคัญที่เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานควรรู้ก็คือ วิธีการฝึกอบรม ถ้าการฝึก
อบรมนั้นฝึกอย่างไรครูส่วนใหญ่ก็จะสอนอย่างนั้น เช่น ถ้าฝึกอบรมด้วยการบรรยาย เวลาครูนำ
นักเรียนมา ครูก็จะสอนนักเรียนด้วยการบรรยาย เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานก็ควรรู้
เกี่ยวกับเทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้

การเชิญชวนครูมาเข้ารับการอบรมนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าโปรแกรมดี และ
ยิ่งถ้าได้ผ่านการเห็นชอบจากสำนักงานทางการศึกษาหรือกระทรวงทบวงกรมก่อน ก็ยิ่งเป็นที่น่า
เชื่อถือ และจะเป็นที่สนใจของครู ช่วงเวลาที่จัดก็มีผลต่อการเชิญชวนมาก หลายแห่งจึงมักจัด
ฝึกอบรมช่วงปิดเทอม หรืออาจใช้ในระหว่างเทอมก็ได้ ถ้าโรงเรียนในท้องถิ่นนั้นมีจำนวนครู
มากพอที่จะหมุนเวียนมาฝึกอบรมได้โดยไม่กระทบกระเทือนตารางสอนของโรงเรียน

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์สถานบางแห่งยังมีการจัดฝึกอบรมแบบเป็นทางการ คือ
มีวุฒิบัตรให้ภายหลังจากฝึกอบรมแล้ว โครงการแบบนี้มักจะต้องเสนอขออนุมัติจากกระทรวง
ศึกษาธิการของรัฐ เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว ภายหลังจากการฝึกอบรม ครูผู้เข้าอบรมจะสามารถนำ

วุฒิบัตรที่ได้รับไปปรับวุฒิ หรือประกอบการพิจารณาการเลื่อนชั้นเงินเดือนได้อีกด้วย โครงการแบบนี้จึงมักต้องมีระเบียบการที่แน่นอน เช่น ต้องมีชั่วโมงเรียนวันละ 3 ชั่วโมง หรือเป็นหลักสูตร 15 สัปดาห์ เป็นต้น ตอนแรก ๆ ที่มีการดำเนินการตามโครงการนี้ พิพิธภัณฑ์สถานมักต้องขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยเป็นสถาบันในการจัดสอน และเป็นผู้ประสาทวุฒิบัตรให้ มีพิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่งที่ดำเนินการตามโครงการนี้ เช่นที่ North Carolina State Museum จัดฝึกอบรมโดยใช้เวลาฝึกงานห้องเรียนและห้องปฏิบัติการรวม 15 ชั่วโมง (3 คาบ) และต่อด้วยทัศนศึกษา 1 วันเต็ม เพื่อฝึกอบรมเกี่ยวกับธรรมชาติวิทยาและนิเวศวิทยา เป็นต้น

อีกแห่งหนึ่งคือ China House Gallery ใน New York City จัดการอบรมเรื่องประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมจีน โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการการศึกษา หลักสูตรนี้มีระยะเวลา 15 สัปดาห์ ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ วรรณกรรมของชาวจีน-อเมริกัน วรรณกรรมจีน ความสัมพันธ์จีน-อเมริกัน ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีการอบรมหลักสูตรหลังปริญญา สำหรับครูประถม และครูมัธยมที่ต้องการเรียนเพื่อปรับวุฒิ ลักษณะนี้พิพิธภัณฑ์สถานร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย จัดหลักสูตรขึ้น อาจจะเป็นลักษณะโครงการศึกษาต่อเนื่อง โดยมีอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ร่วมสอน และค่าลงทะเบียนเรียนก็แบ่งกันระหว่างมหาวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์สถาน

2.1.3.2 การจัดทำศูนย์ค้นคว้าข้อมูล พิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่งจัดตั้งศูนย์ค้นคว้าข้อมูลขึ้นสำหรับให้บริการครู ผู้ปกครอง ผู้นำเยาวชนหรือนักเรียน เพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้โดยใช้อุปกรณ์ เช่น วัตถุแสดง สไลด์ หรือ รูปภาพ ฯลฯ ของพิพิธภัณฑ์สถาน การดำเนินงานแบบนี้มี 2 ลักษณะ คือ ทำในลักษณะคล้ายห้องสมุดคือ มีบริการให้ยืมวัตถุออกไปใช้ได้โรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชน อีกลักษณะหนึ่งคือจัดบริการให้ยืมและจัดสอนหรือฝึกอบรมด้วยการจัดตั้งศูนย์ค้นคว้าข้อมูลนอกจากจะต้องใช้งบประมาณในการดำเนินงาน

จากพิพิธภัณฑ์สถานแล้ว พิพิธภัณฑ์สถานยังต้องเตรียมพื้นที่สำหรับจัดเก็บข้อมูล ต้องเตรียมเจ้าหน้าที่ไว้สำหรับทำโปรแกรม และบริการช่วยค้นคว้ารวมทั้งต้องจัดหาวัตถุไว้บริการ ต้องตรวจสอบเมื่อผู้ใช้นากลับมาคืน อีกประการหนึ่งคือต้องจัด "เวลา" ในการดำเนินการด้วย สำหรับศูนย์ประเภทที่ให้บริการและฝึกอบรมด้วยนั้น ต้องมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดรายการต่าง ๆ โฆษณาประชาสัมพันธ์ จัดสอน และประเมินผลการสอน

ศูนย์คิดว่าข้อมูลแต่ละแห่งจะมีบริการแตกต่างกันไป บางศูนย์อาจจะมีเพียงข้อมูลไว้บริการ เช่นที่ The Art Resource and Information Center ที่ Minneapolis จะมีข้อมูลเกี่ยวกับงานแสดงศิลปะ รายชื่อผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ แหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับศิลปะ และรายการวัตถุแสดงที่หยิบยืมไว้สำหรับแจกครูและบุคคลทั่วไป

ส่วนที่ Boston's Cultural Education Collaborative เน้นการให้บริการโดยคอมพิวเตอร์ โดยมีข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์วัฒนธรรมถึง 350 แห่งทั่วประเทศ ไว้บริการครูและนักเรียนทางโทรศัพท์ เป็นต้น

2.1.3.3 การทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่

สิ่งพิมพ์ที่พิพิธภัณฑ์สถานผลิตขึ้นนี้ สามารถใช้งานได้หลายอย่าง เช่น เผยแพร่ไปตามโรงเรียนในท้องถิ่นหรือทั่วประเทศ ข้อความที่จัดพิมพ์อาจมีตั้งแต่แผ่นพับประชาสัมพันธ์การต่าง ๆ ไปจนถึงเอกสารประกอบการสอนในหลักสูตรก็ได้ เมื่อจะผลิตสิ่งพิมพ์พิพิธภัณฑ์สถานต้องพิจารณากำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน โดยพิจารณาว่ากลุ่มใดบ้างจะใช้ข้อมูล ทำไม่จึงจำเป็นต้องใช้ และใช้ข้อมูลไปเพื่อประโยชน์ใด กลุ่มเป้าหมายแรกอาจจะเป็นครู ลำดับต่อมาคือผู้ปกครอง หรือกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็ก ๆ ก็ได้

การเตรียมข้อมูลเพื่อจัดพิมพ์เอกสารสำหรับครูนั้น เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องทำงานร่วมกับครู ถึงแม้ว่าครูจะไม่ได้เป็นผู้เขียนแต่ก็ต้องเป็นผู้เสนอแนะถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากสิ่งพิมพ์ที่พิพิธภัณฑ์สถานจัดทำขึ้น

งานบรรดาเอกสารสิ่งพิมพ์ที่พิพิธภัณฑ์สถานจัดทำขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งควรเป็นคู่มือที่ช่วยครูในการเลือกนิทรรศการและช่วยในการนำนักเรียนมาชมพิพิธภัณฑ์สถาน อีกส่วนหนึ่งอาจจะเป็นคู่มือครูที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่ครูจะใช้ประกอบการสอนในชั้นเรียนได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาก็คือการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และประโยชน์ในการใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

เอกสารสิ่งพิมพ์เหล่านี้ต้องมีการเตรียมการ การทดลองนำไปใช้ และการปรับปรุงแก้ไข สิ่งพิมพ์เหล่านี้ต้องใช้งบประมาณในการจัดทำทั้งสิ้น จึงต้องหาแหล่งทุนหรืองบประมาณสนับสนุนค่าใช้จ่าย และเผยแพร่ไปให้กว้างขวางที่สุดเพื่อให้คุ้มค่าที่สุด

2.1.4 การวางแผนโครงการความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถาน

เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนตกลงที่จะดำเนินการร่วมมือกันแล้ว มีประเด็นที่จะต้องหยิบยกมาประกอบการพิจารณาคำเนินงานดังนี้

1) ครู ผู้ไม่คุ้นเคยกับวัตถุแสดงของพิพิธภัณฑ์สถาน และแทบจะไม่เคยทำงานเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดงมาก่อน

2) นักวิชาการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถาน ผู้ไม่คุ้นเคยกับการสอนในห้องเรียน และแทบไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรของโรงเรียนเลย

ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ก่อนอื่นจะต้องนำครูและนักวิชาการศึกษาหรือเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานมาทำงานร่วมกันให้ได้เสียก่อน การดำเนินงานขั้นต่อไปจึงจะบรรลุเป้าหมาย ซึ่งในการทำงานร่วมกันดังกล่าวนี้ต้องอาศัยความเต็มใจและความตั้งใจของทั้งสองฝ่ายด้วย ทั้งนี้มีข้อที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องคำนึงถึงดังนี้คือ

- 1) เหตุใดจึงมีความจำเป็นต้องทำโครงการความร่วมมือดังกล่าว
- 2) มีปัญหาหรือความต้องการพิเศษใด ๆ บ้างที่ทั้งสองฝ่ายต้องการสำหรับการทำโครงการร่วมมือ
- 3) มีแหล่งสนับสนุนโครงการและงบประมาณในการทำโครงการที่ใดบ้าง
- 4) ต้องใช้เวลาเท่าใดในการทำโครงการ

ในการทำโครงการความร่วมมือจึงต้องพิจารณาข้อควรคำนึงดังกล่าวข้างต้น ฉะนั้นเมื่อเวลาทำโครงการบางครั้งจึงอาจเชิญบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย เช่น ศึกษา นิเทศก์ ฝ่ายบริหารหลักสูตรของกระทรวง อาจารย์ใหญ่ ผู้ปกครอง ภัณฑารักษ์ และนักวิชาการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน

ในการนี้ผู้ศึกษาควรขอยกตัวอย่างการวางแผนโครงการความร่วมมือที่ Bonnie Pitman-Galles เสนอไว้ เป็นขั้นตอนดังนี้

- กำหนดเหตุผลความจำเป็นในการจัดทำโครงการ
- กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ
- กำหนดหน่วยงานเพื่อสนับสนุนในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์
- กำหนด (หา) แหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ
- กำหนดกลุ่มเป้าหมายในที่นี้นักเรียน โดยจะต้องพิจารณาจาก
  - ระดับการศึกษา
  - ความสนใจ/พื้นความรู้ของนักเรียน
  - ระยะเวลาที่จะต้องใช้
  - ครูผู้สอน : วิชาที่สอน/เวลาที่สอน/พื้นความรู้ของครู

- จัดเวลาที่เหมาะสมสำหรับการประชาสัมพันธ์โครงการ/การฝึกดำเนินการ/การดำเนินงานตามโครงการ/การประเมินผลโครงการ
- การจัดทำรายละเอียดของโครงการ และทำโปรแกรมการดำเนินงาน
- กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนของบุคคลต่อไปนี้
  - ฝ่ายพิพิธภัณฑสถาน
  - ครู
  - นักเรียน
  - ผู้บริหารโรงเรียน
- ประชุมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ ตั้งแต่ยามถึงอาจารย์ใหญ่ เพื่อแจ้งว่าจะมีการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว
- แจ้งการดำเนินงานตามโครงการแก่ผู้บริหาร หัวหน้างานทุกฝ่ายของพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียน รวมทั้งศึกษานิเทศก์ และผู้บริหารระดับสูงของฝ่ายพิพิธภัณฑสถาน
- ฝึกการปฏิบัติงานตามโครงการ คือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถาน อาสาสมัคร และครู
- ทดลองปฏิบัติงานตามโครงการโดยให้บริการแก่นักเรียน
- ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน
- ประเมินผลจากนักเรียนและจากครู
- พิจารณาแผนการดำเนินงานใหม่ ๆ ในอนาคต
- ติดต่อเผยแพร่การดำเนินงานไปยังคณะกรรมการที่วางแผนและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑสถาน

- เปิดรับความคิดเห็นและความสนับสนุนจากผู้สนใจทุกแหล่ง

2.1.5 การเตรียมความพร้อมในการชมพิพิธภัณฑสถาน

หลังจากที่ได้วางแผนโครงการดำเนินงานร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียนแล้ว การเตรียมกำหนดการล่วงหน้าสำหรับนักเรียนในการเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งทั้งฝ่ายโรงเรียนและพิพิธภัณฑสถานจะต้องคำนึงถึง เพราะในการควบคุมเด็กนักเรียนออกไปทัศนศึกษาออกสถานที่นั้น โรงเรียนจะต้องเพิ่มความรับผิดชอบมากขึ้นกว่าปกติ ในเรื่องนี้ Pitman ได้เสนอให้ครูและเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานต้องติดต่อกันอย่างใกล้ชิดก่อนที่จะนำเด็กออกไป สิ่งที่น่าจะต้องเตรียมการเพื่อประกอบการทำกำหนดการนั้นขึ้นอยู่กับหลายเรื่อง เช่น จำนวนนักเรียนที่จะไป จำนวนครูที่ควบคุม จำนวนเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานที่ต้องคอยอำนวยความสะดวก อัตรากำลัง

ที่ใช้กันในสหรัฐอเมริกาคือ ครู 5 ต่อเด็ก 15 (= 1 ต่อ 3) และการแบ่งเด็กเป็นกลุ่มควร ประมาณกลุ่มละ 25-30 คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดห้องแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งด้วย

การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เด็กนักเรียนมาชมพิพิธภัณฑ์สถานนั้น เป็นสิ่งที่พิพิธภัณฑ์สถานต้องทำก่อนล่วงหน้า ควรใช้รูปแบบและภาษาที่เป็นลักษณะที่เหมาะสมกับการเชิญชวนเด็ก ส่งไปล่วงหน้าเพื่อครูจะได้แจ้งหรือตีตประกาศเป็นการเพิ่มความสนใจให้เด็ก เอกสารเชิญชวนนี้ควรบอกรายละเอียดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานและนิทรรศการที่จัดแสดงด้วย

นอกจากนี้ยังมีสิ่งจำเป็นที่พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องตระเตรียมให้พร้อมดังนี้

- กำหนดเวลาที่นักเรียนมาถึง และกำหนดกลับ
- เตรียมจัดช่องทางเข้าออก และแจ้งยามรักษาการ
- เตรียมจัดเส้นทางนำชมนิทรรศการให้มีความสะดวก ไม่ให้อึดแน่นหรือคับคั่ง
- เตรียมการแก้ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น
- เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม ในกรณีที่มีการสาธิตหรือกิจกรรมที่จัดพิเศษ

สำหรับเด็ก

- ควรจัดเวลาไว้อธิบายกฎเกณฑ์ นโยบายของพิพิธภัณฑ์สถาน และนำเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ และทบทวนประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียน
- เตรียมการอำนวยความสะดวกให้เด็กพิการ
- เตรียมการเรื่องน้ำดื่มและห้องน้ำให้พร้อม

อย่างไรก็ตามการเตรียมการในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นการอำนวยความสะดวกที่พิพิธภัณฑ์สถานต้องเตรียมไว้ แต่ทว่าโปรแกรมการนำเด็กนักเรียนชมนิทรรศการนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด พิพิธภัณฑ์สถานควรประสานงานกับครูอย่างใกล้ชิด เพื่อจะได้จัดรายการนำชมที่สอดคล้องกับความต้องการ และเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนรู้ของครูและนักเรียนให้มากที่สุด จึงจะนับได้ว่าโครงการประสบความสำเร็จ

2.1.6 รูปแบบในการดำเนินงาน

การดำเนินงานตามโครงการร่วมมือระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานอาจทำได้หลายรูปแบบตามความตกลงของโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์ Pitman ได้ยกตัวอย่างรูปแบบของการดำเนินงานพร้อมทั้งยกตัวอย่างการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศสหรัฐอเมริกาบางแห่งไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.6.1 การนำชมด้วยตนเอง (Self-guided Programs) รูปแบบนี้ มักจะใช้เมื่อเวลาที่โรงเรียนนำคณะนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถาน เมื่อเวลาที่บริการนำชมของ พิพิธภัณฑ์สถานเต็ม หรือเมื่อครูต้องการนำนักเรียนชมเอง รูปแบบดังกล่าวนี้ พิพิธภัณฑ์สถาน ต้องเตรียมเอกสาร โสตทัศนูปกรณ์ หรืออุปกรณ์ประกอบการสอนไว้ให้พร้อม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ครู รูปแบบนี้มีตัวอย่างการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่ง เช่น

พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของ Chicago มีเอกสาร "คู่มือ การนำชมสำหรับครู" เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูนำชมเอง เอกสารเล่มนี้จะเลือกนิทรรศการ บางส่วน หรือการแสดงสาธิตที่จะเป็นประโยชน์ต่อหลักสูตรมาจัดพิมพ์ พร้อมทั้งคำอธิบายอย่าง ชัดเจน และยังมีดัชนีหัวเรื่องไว้ด้วยเพื่อครูจะได้ใช้เมื่อต้องการเชื่อมโยงกับหัวข้ออื่น ๆ ส่วน การแสดงสาธิตวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จะให้นักเรียนไปทดลองปฏิบัติจริงนั้น จะต้องจองไว้ ล่วงหน้า

พิพิธภัณฑ์สถานสัตว์น้ำ New York Aquarium ให้เวลาครั้งละ 2 ชั่วโมง สำหรับแนะนำครูที่ประสงค์จะใช้พิพิธภัณฑ์สถานประกอบการสอน โดยแนะนำเกมส์ รวมทั้ง โสตทัศนูปกรณ์ ฯลฯ ที่ครูสามารถนำนักเรียนได้ตั้งก่อนหรือหลังการเข้าชม

Cleveland Museum of Art เป็นพิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะที่ได้ให้ศูนย์ โสตทัศนูปกรณ์ เตรียมสไลด์ประกอบเสียงไว้สำหรับนักเรียน สไลด์ประกอบเสียงนี้มีความยาว ประมาณ 5-15 นาที มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับนิทรรศการที่จัดแสดง เช่น เรื่องภาพเขียนใน ศตวรรษที่ 15 เรื่องศิลปะของเอเชียและแอฟริกา ภายหลังจากการดูสไลด์แล้ว ทำให้เด็ก เพิ่มความสนใจมากขึ้น เมื่อเดินชมนิทรรศการในห้องแสดง

2.1.6.2 การเข้าชมโปรแกรมเดี่ยว (Single-visit Tour) เป็น รูปแบบที่ได้รับความนิยมมากรูปแบบหนึ่ง รูปแบบนี้ทางพิพิธภัณฑ์สถานจะแนะนำครูและนักเรียนให้ เข้าใจถึงแนวคิดในการจัดแสดง รวมทั้งเนื้อหาสาระของการแสดงและความเกี่ยวเนื่องของ วัตถุแสดงกับเนื้อหา ตัวอย่างงานการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานบางแห่ง เช่น

พิพิธภัณฑ์สถาน Newark Museum ที่ New Jersey ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ในการนำชมนิทรรศการในหัวข้อประวัติศาสตร์ สำหรับเด็กมัธยม เช่น หัวข้อเรื่อง "อิเบต" จะประกอบด้วยการนำชมแท่นบูชาพระพุทธรูป และห้องฝึกสมาธิ เครื่องใช้ในพิธีกรรม ของอิเบต เครื่องดนตรี รูปเขียน และปฏิมากรรม ภาพยนตร์เกี่ยวกับศาสนาซึ่งสะท้อนเรื่องราวของประวัติศาสตร์และยุคปัจจุบันของอิเบต

พิพิธภัณฑ์สถาน Hagley Museum ที่ Wilmington มีรายการนำชมเรื่อง "พลังงาน" สำหรับเด็กนักเรียนตั้งแต่อนุบาล-มัธยมปลาย โดยแสดงให้เห็นถึงวิธีการใช้พลังงานในงานอุตสาหกรรม ตั้งแต่ปี 1800 และการใช้พลังงานผลิตกระแสไฟฟ้าในยุคปัจจุบัน ฯลฯ ก่อนเข้าชมจะมีโบสเตอร์เกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องจักรกลต่าง ๆ แจก และได้ชมสไลด์ก่อนเข้าชมการแสดง

2.1.6.3 การเข้าชมแบบโปรแกรมชุด (Series visit Programs) รูปแบบนี้ปัจจุบันได้รับความนิยมมากขึ้น พิพิธภัณฑ์สถานต้องหาหนทางที่จะให้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้น รูปแบบนี้สามารถเน้นการให้ความรู้ได้มากกว่า และต้องใช้เวลาชมมากขึ้นด้วยจึงจะได้ประโยชน์ แต่ครูมักจะต้องมาเข้าฝึกในพิพิธภัณฑ์สถานก่อน

ตัวอย่างของการดำเนินงานรูปแบบนี้คือ

Honolulu Academy of Arts จัดรายการชุดละ 6 ครั้ง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 16 โรงเรียน ประกอบด้วยรายการนำชมห้องแสดง 6 ห้อง ต่อด้วยห้องปฏิบัติการของศิลปินเพื่อจะได้ให้นักเรียนเข้าใจถึงวัสดุที่ศิลปินของประเทศต่าง ๆ ใช้ตามด้วยการชมการแสดงภาพเขียน/วิธีการพิมพ์ภูมิภาพกรรมและแบบหล่อ

2.1.6.4 การเข้าชมโดยจัดเป็นวิชานับหน่วยกิต (Course for Credits) รูปแบบนี้พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องร่วมมือกับโรงเรียนอย่างใกล้ชิด รูปแบบนี้นิยมมากขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากการจัดชั้นเรียนแบบเก่าเป็นการออกไปเรียนจากหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ในการออกไปศึกษายังหน่วยงานอื่น ๆ นี้จะต้องวางแผนล่วงหน้าและต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการทางการศึกษา รูปแบบนี้นิยมใช้ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาโดยโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานต้องร่วมกันตั้งแต่การวางแผน การบริหารจัดการ และการประเมินผล ตัวอย่างการดำเนินงานคือ

พิพิธภัณฑ์สถาน Dallas Museum of Natural History จัดวิชาชีววิทยา โดยร่วมมือกับครูจาก Dallas Independent School District ภัณฑารักษ์ได้ช่วยให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้วัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานประกอบการสอน

2.1.6.5 การฝึกงาน (Internship) รูปแบบนี้นิยมใช้สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยโรงเรียนจะอนุญาตเข้ามาฝึกงานในพิพิธภัณฑ์สถาน และนับหน่วยกิตได้ในระยะเวลา 1 ภาคการศึกษา หรือ 1 ปีตามแต่จะตกลงกัน เจ้าหน้าที่ในพิพิธภัณฑ์สถานตามข้อตกลงจะต้องยินยอมที่จะฝึกงานให้กับนักเรียน ตัวอย่างเช่น

นักเรียนจาก High School Executive Internship Program ได้มาฝึกงานกับผู้อำนวยการบริหารและผู้อำนวยการฝ่ายการศึกษาของสวนพฤกษศาสตร์ Queens Botanical Garden เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารพิพิธภัณฑ์สถาน และการจัดทำโครงการดำเนินงานต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์สถาน

Jewish Museum รับนักเรียนฝึกงานเกี่ยวกับการนำชมและการจัดทำโครงการพิเศษทางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถาน

2.1.7 การเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์สถาน

Pitman ให้ความเห็นว่า ในปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์สถานมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ภาพลักษณ์เก่า ๆ ที่เคยเห็นครูนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน โดยการนำของเจ้าหน้าที่นำชมที่บรรยายซ้ำซากเหมือนอัดเทปไว้ นั่นคือ หมดไปแล้ว สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นคือ กลยุทธ์ในการนำชม เพื่อให้ให้นักเรียนสนใจกระตือรือร้น คือ การที่พยายามสอนให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับโลกและท้องถิ่น ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มากขึ้น การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีส่วนร่วมและการตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ จะเป็นการนำเข้าสู่บทเรียนที่ดีกว่าการบรรยายสรุปเป็นอย่างมาก Pitman ได้ยกตัวอย่างว่า เมื่อเวลาเด็กนักเรียนดูพระพุทธรูป เด็กจะไม่เพียงแต่อยากรู้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้คือใครเท่านั้น สิ่งที่เขาน่าจะรู้ก็คือ ท่านมีความสำคัญต่อใคร อย่างไร และเด็ก ๆ ควรจะทำอะไร ถ้าได้เห็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวัด เป็นต้น เด็ก ๆ อาจจะอยากลองนั่ง ยืน หรือแสดงอิริยาบถเลียนแบบพระพุทธรูป หรืออาจจะอยากฟังเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติก็ได้

ส่วนใหญ่การให้การศึกษาที่พิพิธภัณฑ์สถานน่าจะทำได้ดี ก็คือการแนะนำให้ผู้เข้าชมรู้จักกับวัตถุแสดงที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน การให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานควรบอกความหมายที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัตถุ และสร้างความเชื่อมโยงวัตถุนั้น ๆ กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทางศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์แล้วแต่กรณีให้ได้

วัตถุประสงค์ที่สำคัญในการจัดทำกิจกรรมทางการศึกษานั้น ได้แก่

- 1) เพื่อให้เกิดความตระหนักว่าการมาชมพิพิธภัณฑ์สถานเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ความรู้
- 2) เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับวัตถุต่าง ๆ ที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น และวัตถุตามธรรมชาติ

3) เพื่อสอนแนวคิดในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ของมนุษย์และสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

4) เพื่อช่วยให้นักเรียนอยากเรียนรู้โดยอิสระ และอยากกลับมาชมพิพิธภัณฑ์สถานอื่น ๆ นั้น การจัดนิทรรศการหรือการจัดการเรียนรู้การสอนในพิพิธภัณฑ์สถานจึงควรกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น สนใจใต้อาณา เกิดทักษะใหม่และรู้จักเชื่อมโยงวิชาหนึ่งกับวิชาอื่น ๆ ให้ได้ ถ้าเด็กมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์สถาน น่าจะเป็นการฝึกหรือปูพื้นให้เด็กเมื่อเวลาที่ต้องออกไปศึกษาหรือเผชิญกับสิ่งแวดล้อมภายนอกจริง ๆ จะได้เกิดความสนใจใฝ่รู้ได้ดียิ่งขึ้น

2.1.8 ประเภทของกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ นั้น เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถเรียนรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ดีขึ้น โดยจะต้องใช้ทักษะหลาย ๆ อย่างรวมกัน เช่น เรียนรู้โดยผ่านการอธิบาย การวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ การตีความหรือแปลความ การเรียนรู้โดยการเปรียบเทียบสิ่งที่คุ้นเคยกับสิ่งที่ไม่คุ้นเคย เป็นต้น

ในการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์สถานไม่ควรให้เบียดบังความสำคัญของนิทรรศการและวัตถุแสดง ควรใช้กิจกรรมเป็นตัวเสริมในการชม เสริมความเข้าใจและเป็นตัวรวมสาระความรู้จากนิทรรศการ

กิจกรรมที่อาจจะนำมาจัดได้มีดังนี้คือ

2.1.8.1 การตั้งคำถาม (Questioning Strategies) เป็นวิธีหนึ่งที่จะกระตุ้นความสนใจของนักเรียน แทนการบรรยายหรือการปล่อยให้ชมตามลำพัง คำถาม-คำตอบจะช่วยให้นักเรียนได้คิด และทำให้การดูชมวัตถุแสดงหรือนิทรรศการอย่างตั้งใจมากขึ้น ลักษณะของคำถามที่ควรใช้มีหลายแบบ เช่น แบบทบทวนความจำ แบบให้อธิบาย แบบให้รู้จักจินตนาการ แบบให้รู้จักตัดสินใจและหาเหตุผลมาประกอบการตัดสินใจ เป็นต้น

2.1.8.2 การตั้งคำถามแบบละเอียดลึกซึ้ง (Inquiry Process) เป็นวิธีที่ใช้กับเด็กโต วิธีการนี้จะช่วยทำให้เด็กนักเรียนได้พัฒนาความคิด การหาคำตอบ และการหาข้อมูลสนับสนุนที่ยืนยันความคิดของตนเอง วิธีการนี้ไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด และอาจต้องอาศัยการตีความหลาย ๆ อย่างประกอบกัน

2.1.8.3 การใช้แบบประมวลผล (Data Retrieval Sheets) วิธีนี้เป็น การช่วยให้นักเรียนรวบรวมความคิดเห็นและความเข้าใจจากการได้ศึกษา สังเกต และจากการได้

ชมวัตถุแสดง การใช้แบบประมวลผลนี้จะต้องเลือกใช้แบบตามระดับชั้นหรืออายุของนักเรียน สำหรับเด็กเล็กอาจให้วาดรูป วาดแผนที่ และขีดเขียนได้ สำหรับเด็กโตอาจตั้งคำถามแล้วให้หาคำตอบจากนิทรรศการหรือวัตถุแสดง

2.1.8.4 การให้จับต้องวัตถุ (Handling Objects) วิธีนี้ใช้ได้ดีสำหรับเด็กเล็ก ซึ่งสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ได้รวดเร็วจากการได้จับต้องสิ่งของมากกว่าจากคำบรรยายวัตถุ เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับขนาด น้ำหนัก สี สัน รูปทรงของวัตถุ และยังช่วยเพิ่มความสนใจให้แก่เด็ก ๆ ด้วย

2.1.8.5 การให้อ่านจากเอกสารต้นฉบับ (Reading Primary Resource Materials) วิธีนี้ช่วยกระตุ้นความสนใจให้แก่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดนิทรรศการทางประวัติศาสตร์ เช่น ต้นฉบับตัวเขียน ลายมือ จดหมาย สมุดบันทึก ฯลฯ วิธีนี้จะนำไปสู่การซักถามระหว่างนักเรียน-ครู และเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน

2.1.8.6 การให้ทดลองปฏิบัติการ (Try Out a Process) วิธีนี้เสริมประสบการณ์ตรงให้กับนักเรียน เพราะได้ทดลองปฏิบัติการด้วยตนเอง เช่น การปั่นด้าย ทำอาหารประดิษฐ์สิ่งของ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ที่พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนจะร่วมกันดำเนินการจัดขึ้น

2.1.9 การให้บริการนอกพิพิธภัณฑ์สถาน

ในประเทศสหรัฐอเมริกา พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ ได้มีการให้บริการนอกพิพิธภัณฑ์สถานมากกว่า 100 ปีแล้ว โดยการจัดวิทยากรออกไปบรรยาย ส่งหนังสือเอกสาร ส่งนิทรรศการเคลื่อนที่ ส่งสไลด์และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ออกไปยังชุมชนและโรงเรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ มีหลักฐานว่า พิพิธภัณฑ์สถาน American Museum of Natural History ส่งอุปกรณ์ช่วยสอนไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตเมืองนิวยอร์ก ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1890 หรือ พิพิธภัณฑ์สถาน Newark Museum ก็ได้ส่งนิทรรศการภาพเขียนและรูปปั้นจำลองไปแสดงที่ห้องสมุดประชาชน 7 แห่ง ในปี 1929 และพิพิธภัณฑ์สถานเด็ก Children Museum of Boston ก็ได้ให้บริการเยี่ยมอุปกรณ์ไปจัดแสดงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1913

ในปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ ก็ยังคงส่งสไลด์ประกอบคำบรรยาย ภาพยนตร์ ภาพโปสเตอร์ต่าง ๆ ไปยังสถานศึกษาทุกแห่งทั่วประเทศ ทั้งนี้รวมถึงการที่เจ้าหน้าที่ในพิพิธภัณฑ์สถานและอาสาสมัครได้ออกไปเยี่ยมตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อบรรยายพิเศษหรือ

จัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวอยู่เป็นประจำ โดยนำวัตถุแสดง เช่น เสื้อผ้า กระดุกสัตว์ เครื่องเรือนบางอย่าง และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์บรรทุกขึ้นไปหมุนเวียนแสดงตามโรงเรียนต่าง ๆ

การให้บริการนอกพิพิธภัณฑสถานนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะปลูกฝังเยาวชนในการใช้พิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ต่าง ๆ ในทุกสาขาวิชา และเป็นการกระจายการศึกษาออกไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องที่ห่างไกล ซึ่งด้วยโอกาสในการเรียนรู้ การศึกษานี้ นับว่ามีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง แต่จะสำเร็จสมความมุ่งหมายได้ก็ต่อเมื่อมีผู้มาใช้บริการ Pitman ได้สรุปว่าที่โครงการดังกล่าวนี้ยังดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้เพราะท้องถิ่นต่าง ๆ เห็นประโยชน์ และมาใช้บริการกันสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนต่าง ๆ จึงเป็นโครงการที่ทำต่อเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้ และได้มีการพัฒนารูปแบบโดยระยะหลัง ๆ ได้มีการจัดทำคู่มือสำหรับอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน แก่ผู้ใช้บริการมากขึ้น ครูอาจารย์ในท้องถิ่นห่างไกลก็สามารถติดตั้ง จัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ได้เองจึงทำให้สะดวกยิ่งขึ้น

ในบางครั้งเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานก็ไปนั่งสังเกตการณ์เวลาครูสอนในโรงเรียน และประเมินผลของประสิทธิภาพในการใช้งานของวัตถุ อุปกรณ์ที่นำไปบริการ และฟังความคิดเห็นของครูและนักเรียนในการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวประกอบบทเรียนในหลักสูตร เมื่อมีข้อควรแก้ไขก็จะนำมาปรับปรุงที่พิพิธภัณฑสถานของตน แล้วส่งออกไปหมุนเวียนตามท้องถิ่นต่าง ๆ อีก ก็จะทำให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เนื่องจากการให้บริการนอกสถานที่นั้นมีค่าใช้จ่าย เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานจึงต้องใช้เวลาในการเตรียมงานกับผู้ใช้บริการอย่างจริงจัง เพื่อให้คุ้มกับค่าใช้จ่าย เช่น ฝ่ายพิพิธภัณฑสถานเป็นผู้จัดรถ และวัตถุแสดง ทางฝ่ายผู้ใช้บริการในชุมชนก็ต้องจัดหาที่จอดรถ ที่จัดแสดง และการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็ต้องประมาณการไว้ล่วงหน้า ทางโรงเรียนและห้องสมุดท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องรู้ล่วงหน้าว่าวัตถุที่จะนำมาแสดงนั้นคืออะไรบ้าง ต้องการเนื้อที่อย่างไร จึงจะเตรียมการได้ถูกต้อง

กิจกรรมที่จัดบริการนอกสถานที่ที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้คือ

2.1.9.1 บรรยายพิเศษ กิจกรรมได้รับความนิยมมาก เป็นกิจกรรมที่พิพิธภัณฑสถานจะจัดผู้เชี่ยวชาญออกไปตามโรงเรียนหรือห้องสมุดประชาชนพร้อมนิทรรศการหมุนเวียน หรือวัตถุแสดง หรือผลงานศิลปะต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้จะบรรยายพิเศษเกี่ยวกับ

ผลงานที่นำออกไป ใช้เวลาประมาณ 20 นาที - 2 ชั่วโมง แล้วแต่หัวข้อ กิจกรรมนี้มักจะดำเนินการตามคำขอของผู้ใช้เป็นสำคัญ โดยจัดขึ้นเป็นครั้งคราวตามความพร้อมของผู้ใช้หรือจัดขึ้นก่อนที่จะเดินทางไปชมพิพิธภัณฑ์สถาน ตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์สถานที่จัดกิจกรรมเหล่านี้เช่น

ศูนย์วิทยาศาสตร์ Maryland (Maryland Science Center) ที่เมือง Baltimore จัดโปรแกรมวิทยาศาสตร์สำหรับเด็ก grade 5-8 ในเรื่องเกี่ยวกับธรณีวิทยา เคมี และสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีการนำเครื่องมือและวัตถุแสดงไปแสดงที่ห้องเรียน มีการบรรยาย และสาธิตในห้องปฏิบัติการ

Peabody Museum of Salem ที่มลรัฐ Massachusetts จัดโปรแกรมสำหรับเด็กให้โรงเรียนต่าง ๆ เลือกรวม 9 หัวข้อ เช่น เรื่องเกี่ยวกับภูเขาไฟในคาบสมุทรแปซิฟิก เรื่องเมือง New England เรื่องการค้าของเมืองจีน โปรแกรมเหล่านี้จะประกอบด้วยสไลด์ ภาพยนตร์ การบรรยายพิเศษ การสาธิต และการแสดงนิทรรศการ

2.1.9.2 การจัดทำสไลด์ทัศนูปกรณ์ พิพิธภัณฑ์สถานจะจัดทำสไลด์ทัศนูปกรณ์ประกอบด้วยสไลด์ ภาพยนตร์ และเทปโทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่ักเรียน และบางที่ก็นำไปแสดงในห้องสมุดประชาชนเพื่อบริการแก่ชุมชน

2.1.9.3 การจัดทำชุดอุปกรณ์เพื่อให้ยืม ชุดอุปกรณ์เหล่านี้บางแห่งทำเต็มรูปแบบ คือ มีทั้งคู่มือการทำงานของครู फिल्म หนังสือ และวัตถุแสดง ระยะเวลาในการให้ยืมประมาณ 2 สัปดาห์ หรือมากกว่านั้นแล้วแต่จะตกลงกัน สำหรับค่าใช้จ่ายที่ต้องเตรียมไว้ คือ ค่าบรรจุหีบห่อ ค่ารักษาความปลอดภัย ค่าประกัน ค่าขนส่งไป-กลับ ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานที่มีการดำเนินงานแบบนี้เช่น

Oakland Museum มลรัฐแคลิฟอร์เนีย มีการหมุนเวียนให้ยืมชุดอุปกรณ์ในการจัดนิทรรศการ โดยจัดใส่กระเป๋ายักษ์ส่งไป ในกระเป๋ายักษ์จะบรรจุวัตถุแสดง งานศิลปะ งานทางธรรมชาติวิทยา ป้ายคำบรรยาย รูปภาพ แผนที่ สไลด์ คู่มือในการติดตั้งและจัดแสดงนิทรรศการที่หมุนเวียนให้ยืมมีหลายเรื่อง เช่น เรื่องนิเวศวิทยาของบริเวณอ่าวซานฟรานซิสโก เรื่องชาวประมงจีนผู้บุกเบิกอุตสาหกรรมประมงของแคลิฟอร์เนีย และเรื่องเครื่องปั้นดินเผาของแคลิฟอร์เนีย เป็นต้น

2.1.9.4 การจัดทำสิ่งพิมพ์ พิพิธภัณฑ์สถานได้จัดทำประเภทหนังสือพิมพ์ แผ่นพับเผยแพร่ไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในหลายรูปแบบ เอกสารเหล่านี้ทำขึ้นสำหรับนักเรียน

โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์เหล่านี้เป็นคนละส่วนกับชุดอุปกรณ์เพื่อให้ง่าย เพราะมีวัตถุประสงค์ที่มากขึ้นเพื่อกระตุ้นความสนใจของเด็กในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เช่น นิตยสาร The Illinois History Magazine เป็นนิตยสารรายเดือนที่เผยแพร่สำหรับเด็ก grade 7-12 ทั่วประเทศ

2.1.9.5 การจัดการบริการเคลื่อนที่ รถบริการเคลื่อนที่ที่มีบริการมาประมาณ 25 ปีแล้ว โดยนำวัตถุแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานในรถเคลื่อนที่ไปบริการตามโรงเรียน ชุมชนต่าง ๆ มีพิพิธภัณฑ์สถานประมาณ 40 แห่งในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีบริการเช่นนี้ "พิพิธภัณฑ์สถานเคลื่อนที่" (Museum of Wheels, Galleries on Wheel) นี้จะจัดแสดงนิทรรศการในหัวข้อต่าง ๆ เช่น ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และธรรมชาติวิทยา เป็นต้น

ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานที่มีบริการพิพิธภัณฑ์สถานเคลื่อนที่คือ

พิพิธภัณฑ์สถาน Museum of New Mexico นำนิทรรศการเรื่อง Pueblo Indian Life in New Mexico เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอินเดียนแดง บรรทุกขึ้นรถเคลื่อนที่ไปแสดงตามชุมชนต่าง ๆ เป็นเวลา 3 ปี

ศูนย์วิทยาศาสตร์ Pacific Science Center ได้นำท้องฟ้าจำลองแบบกระเป่าหิ้ว ซึ่งติดตั้งได้ในเวลาอันรวดเร็วไปแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับท้องฟ้าและดาราศาสตร์ตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยเด็กนักเรียนสามารถลานเข้าไปในกระโจมรอบละ 30 คน เพื่อดูท้องฟ้าในเวลากลางวัน และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วย

กิจกรรมทั้งหลายตามที่กล่าวมาแล้ว ล้วนเป็นกิจกรรมเพื่อการบริการนอกสถานที่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่ง Pitman ได้รวบรวมนำเสนอไว้ อย่างไรก็ตาม Pitman ก็ยังคงมีความเห็นว่า การจัดกิจกรรมบริการนอกสถานที่นั้น มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูงมาก และไม่ว่าทุกพิพิธภัณฑ์สถานจะทำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายในการดำเนินการและงบประมาณสนับสนุนจากหลายฝ่าย รวมทั้งความพร้อมของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนด้วย

สำหรับในอนาคตนั้น Pitman ยังคงมีความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานน่าจะมียุทธศาสตร์ต่อการเรียนการสอนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ นักเรียนคงจะมาชมพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อที่จะเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ นอกเหนือจากที่มีเขียนไว้ในหนังสือตำราหรือจากการเรียนในห้องเรียน และในอนาคตพิพิธภัณฑ์สถานเองก็น่าจะปรับปรุงแบบบริการให้บริการเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษามากยิ่งขึ้น ทั้งการให้บริการแบบโรงเรียนพำนักเรียนมาเป็นทางการ และแบบที่จะให้นักเรียนได้ศึกษาด้วยตนเองด้วย ทั้งนี้เพราะการที่จะนำนักเรียนทั้งชั้น

มาชมพิพิธภัณฑ์สถานนั้น โรงเรียนบางแห่งก็มีความซุกซนหลายอย่างอันอาจเนื่องมาจาก ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการบางเรื่อง เช่น การเหมารถหรือเช่ารถ การจัดวันเวลาที่เหมาะสม หรือการรักษาความปลอดภัยให้แก่ักเรียนเมื่อต้องออกนอกสถานที่ อุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียนเหล่านี้ พิพิธภัณฑ์สถานมีความจำเป็นต้องนำมาประกอบการพิจารณา หากลยุทธ์์ในการดำเนินงานให้เหมาะสม เพื่อเอื้อประโยชน์ทางการศึกษาให้มากที่สุดต่อไป

การศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในปัจจุบัน เป็นการศึกษาจากวัตถุของจริงที่จัดแสดงในรูปนิทรรศการถาวรและนิทรรศการชั่วคราว ให้การเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และอารยธรรมในสมัยโบราณอย่างต่อเนื่อง ความสำคัญในการศึกษานี้จะเห็นได้จากพิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ ได้มีแผนงานการศึกษาขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อบริการงานการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่นิยมกันมากที่สุด มีการบริการนำชมสำหรับสถานศึกษาต่าง ๆ และหมู่คณะ ซึ่งเป็นการบริการแบบเก่า ๆ ที่รอคอยให้สถานศึกษาต่าง ๆ มาใช้บริการที่พิพิธภัณฑ์สถานแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น ถ้ามองดูตามสภาพความเจริญของสังคมและการศึกษาในปัจจุบันนี้นับได้ว่ายังไม่เพียงพอ พิพิธภัณฑ์สถานควรจะมีบทบาทด้านการศึกษาได้มากกว่านี้ ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องติดตามหลักสูตรการเรียนการสอนว่าได้มีการพัฒนาปรับปรุงไปในรูปแบบใด โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาเพื่อจะได้ให้บริการความรู้เข้ากับบทเรียน เพื่อทำให้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานที่เรียนรู้ (Museum as a place of learning) ของโรงเรียนโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา ด้วยการชักจูงให้โรงเรียนต่าง ๆ เข้าสู่พิพิธภัณฑ์สถานและในขณะเดียวกันพิพิธภัณฑ์สถานก็จะต้องนำตัวเองเข้าไปหาโรงเรียนต่าง ๆ ด้วยในลักษณะการสื่อสารแบบสองทิศทาง (Two-way Communication)

2.2 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารไทย

จากการศึกษาเอกสารไทยของผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เขียนไว้ถึงบทบาททางการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า มีเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถาน จึงใคร่สรุปไว้ดังนี้

2.2.1 พิพิธภัณฑ์สถานกับประชาชน

ภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพิพิธภัณฑ์สถานคือ การเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้มาเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานโดยไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ และระดับการศึกษา

นิคม มุลิกคามะ (2536: 126) ได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานเป็นสะพานเชื่อมความรู้ของนักวิชาการให้ไปถึงประชาชน แต่ประชาชนจะข้ามสะพานไปหาความรู้ความเพลิดเพลินเพียงไรนั้น นอกจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชาติและทางการศึกษาแล้ว งานทางการบริหารของพิพิธภัณฑสถานก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน พิพิธภัณฑสถานจะดึงดูดและโน้มน้าวคนเข้าชมพิพิธภัณฑสถานมากน้อยหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับหลักการใหญ่ ๆ คือ ความสวยงามดึงดูดใจของอาคารและการจัดแสดง การโฆษณา กิจกรรมที่ไม่ตายด้าน พื้นฐานความรู้ และด้านเศรษฐกิจของประเทศ ฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่พิพิธภัณฑสถานควรมีนโยบาย การวางแผนงานและเตรียมผู้รับผิดชอบในด้านการศึกษา เพื่อที่จะ เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดแก่ประชาชนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถาน

จิรา จงกล (2532: 199-200) ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดที่ว่าพิพิธภัณฑสถานมีหน้าที่ทางการศึกษานั้น เป็นความคิดที่กล่าวได้ว่าเพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก ในประวัติศาสตร์การเริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแต่ดั้งเดิมก็ไม่ได้มีความมุ่งหมายเพื่อการศึกษา แต่เป็นการรวบรวมสงวนรักษาสมบัติของผู้มีฐานะ และการรวบรวมเข้าของแปลกประหลาดของหายากไว้เฝ้าอดกันนในบรรดาชนชั้นสูง ครั้นต่อมาเหตุการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปในยุคประชาธิปไตย ชนทุกชั้นมีสิทธิเสมอภาค พิพิธภัณฑสถานจึงเปิดสำหรับประชาชน...และได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาในความหมายปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงคำสอนหรือการถ่ายทอดวิชาจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง การศึกษาไม่เพียงการให้ความรู้ แต่เป็นการพัฒนาคน เป็นการปลูกฝัง ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดสติปัญญา ความรู้ลึกซึ้ง ทักษะที่ดี มีรสนิยมสูง มีวิจรรย์ญาณ การศึกษาเป็นการพัฒนาคนทุก ๆ ด้าน ไม่เฉพาะเพียงให้ความรู้เท่านั้น ดังนั้นการศึกษาจึงไม่ได้อยู่เพียงที่สำนักเรียนแต่อยู่ที่สิ่งแวดล้อมทุกแห่ง และสถาบันที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งก็คือพิพิธภัณฑสถานซึ่งจะเป็นสถานที่ซึ่งสามารถพัฒนาการศึกษาในเรื่องความคิด ความเข้าใจ คุณค่า ทักษะได้อย่างกว้างขวาง

2.2.2 วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑสถานในการดำเนินงานด้านการศึกษาแก่เยาวชน

แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานสามารถเป็นสถาบันที่ให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไปได้ แต่พิพิธภัณฑสถานก็มีใช้สถาบันการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะฉะนั้นพิพิธภัณฑสถานจึงควรกำหนดรูปแบบและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาไว้ให้ชัดเจน จิรา จงกล (2532: 203) ได้เสนอวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษานในพิพิธภัณฑสถานแก่เยาวชนดังนี้

2.2.2.1 ส่งเสริมให้เด็กใช้ความคิด ใช้เหตุผลจากการพิจารณาวัตถุ-ประสงค์ในพิพิธภัณฑสถาน

- ในสิ่งที่มีคุณค่า
- 2.2.2.2 สร้างทัศนคติที่ดี และสร้างความรู้สึกเห็นคุณค่าและชื่นชมยินดี
  - 2.2.2.3 ได้รับความสนใจในวิทยาการแขนงต่าง ๆ
  - 2.2.2.4 ฝึกให้รู้จักศึกษาจากของจริง
  - 2.2.2.5 ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริง หลักฐานเรื่องราวที่สัมพันธ์กับวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถาน
  - 2.2.2.6 ฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะในการค้นคว้าศึกษา
  - 2.2.2.7 ฝึกนิสัยให้มีเหตุผล มีความคิดพิจารณารอบคอบ
  - 2.2.2.8 กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
  - 2.2.2.9 สร้างนิสัยให้ตื่นตัวในการศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา และถือว่าพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานที่ซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

2.2.2.10 พัฒนาและส่งเสริมให้มีรสนิยมสูง

2.2.3 เจ้าหน้าที่การศึกษาและฝ่ายการศึกษา

เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานด้านการศึกษาแล้ว ก็จำเป็นต้องหาผู้รับผิดชอบในการทำงาน จิรา จงกล (2532: 207) ให้ความเห็นว่า คุณสมบัติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถาน ควรเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิในสาขาวิชาของพิพิธภัณฑ์สถาน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ ก็ควรมีปริญญาทางศิลปะ และได้วุฒิทางการศึกษาด้วย พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์ ก็ต้องเป็นผู้ที่ได้ทั้งปริญญาทางวิทยาศาสตร์ และปริญญาทางการศึกษาประกอบด้วย นอกจากนี้จะต้องมีคุณวุฒิทั้งสองด้านแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษอีกบางประการที่สำคัญก็คือ จะต้องเป็นคนที่รักการสอน กระตือรือร้น ชันแข็ง เป็นคนรักเด็ก มีอารมณ์ดี รื่นเริงแจ่มใส สามารถตอบคำถามที่ซ้ำ ๆ กันได้โดยไม่เบื่อหน่าย มีความสามารถในการพูดการใช้ภาษาด้วยคำง่าย ๆ สำหรับเด็ก ให้เด็กเข้าใจได้ชัดเจน มีอารมณ์ขันและมีวิธีการที่ล่อหรือจูงใจให้เด็กสนใจในบทเรียนที่สอน และสนใจในพิพิธภัณฑ์สถาน นอกจากนั้นจะต้องเป็นผู้ไม่รังเกียจงาน สามารถทำงานได้สารพัดอย่าง...

เมื่อมีการะงานเพิ่มขึ้นพิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่งจึงจัดตั้ง "ฝ่ายการศึกษา" ขึ้น เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินงานดังกล่าว จิรา จงกล (2532: 207-208) กล่าวว่า ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานทั่วไปจัดเจ้าหน้าที่แผนกการศึกษาขึ้นฝ่ายหนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถานขนาดใหญ่บางแห่งมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาถึง 50 คน พิพิธภัณฑ์สถานขนาดเล็ก มีเจ้าหน้าที่เพียง 3-4 คน

ต้องแก้ปัญหาโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดรับเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร ซึ่งไม่ต้องจ่ายเงินเดือนให้ บางแห่งร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยกระทรวงศึกษาธิการส่งครูมาช่วยงาน เป็นระยะเวลา 2 ปี แล้วผลิตชุดอื่นมาประจำแทน หรือให้อยู่ทำงานในพิพิธภัณฑสถานเลย แทน การสอนในโรงเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการจ่ายเงินเดือนให้ก็มี และวิทยาลัยครูก็ส่งนักเรียน มาฝึกสอนในพิพิธภัณฑสถาน ในการแก้ปัญหาเรื่องเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ บางครั้งพิพิธภัณฑสถาน เปิดอบรมครู แล้วให้ครูที่ได้รับการอบรมเป็นผู้นำนักเรียนเข้ามาศึกษาในพิพิธภัณฑสถานเอง...

2.2.4 พิพิธภัณฑสถานกับหลักสูตรของโรงเรียน

ในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑสถานกับโรงเรียนและหลักสูตรนั้น จีรา จงกล (2532: 211-212) กล่าวไว้ว่า แม้พิพิธภัณฑสถานจะไม่ใช่นักทำหลักสูตร แต่โดยเหตุที่ต้องจัดกิจกรรมการศึกษาช่วยโรงเรียนจึงจำเป็นต้องทราบหลักสูตรต่าง ๆ อันเป็นหลักทฤษฎีและหลักสูตรที่ใช้เฉพาะในชุมชนที่พิพิธภัณฑสถานให้บริการ...อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่การศึกษาจะต้องทราบแบบต่าง ๆ ของหลักสูตรไว้เป็นหลัก ซึ่งอาจกล่าวได้เป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

2.2.4.1 หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) หลักสูตรแบบนี้ ให้อยู่ทั่วไปตามโรงเรียนแบบเก่า โดยจัดการสอนเป็นรายวิชา และกำหนดเนื้อหาของแต่ละวิชา เช่น เลขคณิต วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ การสอนก็แบ่งเวลาสอนแยกวิชา เป็นชั่วโมง ๆ ไป

2.2.4.2 หลักสูตรเชื่อมโยงวิชาต่าง ๆ (Correlated Curriculum) หลักสูตรแบบนี้แทนที่จะกำหนดรายวิชาแยกจากกันก็เปลี่ยนเป็นเชื่อมกันเสียโดยความคิดที่จะทำให้ บทเรียนมีความหมายขึ้น เช่น สอนประวัติศาสตร์และวรรณคดีด้วยกัน ให้สัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน

2.2.4.3 หลักสูตรเป็นหมวดวิชา (Boardfield Curriculum) การเชื่อมโยงอีกวิธีหนึ่ง คือจัดเป็นหมวด จัดวิชาที่ใกล้เคียงกันเข้าเป็นหมวดหมู่และเรียนรวมกันเป็น วิชาเดียว เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม ก็รวมกันเรียกว่า วิชา สังคมศึกษา เป็นต้น

2.2.4.4 หลักสูตรจัดเป็นกิจกรรม (Activity Curriculum) หลักสูตรแบบนี้จัดขึ้นตามทฤษฎีการศึกษาที่ให้นักเป็นศูนย์กลาง หลักสูตรแบบนี้ถือความสนใจและความต้องการของเด็กเป็นหลัก และจัดบทเรียนโดยวิธีแก้ปัญหา และให้นักช่วยกันแก้ปัญหาตาม ความถนัด และความสามารถของแต่ละคน

2.2.4.5 หลักสูตรจัดเป็นวิชาหลัก (Core Curriculum) หลักสูตรแบบนี้จัดโดยพิจารณาความสนใจและความต้องการของสังคม ประกอบด้วยวิชาสองประเภท คือ วิชาสามัญที่เป็นหลักซึ่งทุกคนต้องเรียน และวิชาสำหรับเลือกตามความสามารถแสดงความถนัด หลักสูตรแบบนี้เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนในสิ่งที่สังคมต้องการและสิ่งที่เด็กเองสนใจ

... ฉะนั้นพิพิธภัณฑสถานที่จัดบริการแก่ชุมชนที่มีหลักสูตรหลายแบบก็จำเป็นต้องเข้าใจหลักสูตรและวิธีการสอนของโรงเรียนด้วย จึงจะให้ความร่วมมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.5 การใช้พิพิธภัณฑสถานเพื่อประกอบการเรียนการสอนของโรงเรียน

ตามที่กล่าวข้างต้นแล้ว จึงอาจสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑสถานสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ ถ้ามีนโยบายที่ชัดเจน และมีการดำเนินงานอย่างจริงจัง ก็จะสามารถวัดดูประสงค์ได้ ในการใช้พิพิธภัณฑสถานประกอบการเรียนการสอนของโรงเรียนนี้ จีรา จงกล (2532: 210-211) ได้สรุปการใช้ประโยชน์ไว้ 4 รูปแบบ คือ

2.2.5.1 การนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑสถาน สามารถเพิ่มพูนความเข้าใจในบทเรียน

2.2.5.2 การใช้พิพิธภัณฑสถานเป็นจุดสนใจ เพื่อประกอบการทำกิจกรรมตามที่โรงเรียนมอบหมาย ทำให้นักเรียนมีส่วนหาความรู้จากการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน

2.2.5.3 การยืมวัตถุจากพิพิธภัณฑสถานมาใช้เป็นอุปกรณ์การสอน

2.2.5.4 การใช้วิทยากรจากพิพิธภัณฑสถาน ให้ความรู้แก่นักเรียนในโรงเรียน

ดังกล่าวนี้อาจจะเห็นได้ว่า ถ้าพิพิธภัณฑสถานจัดบริการการศึกษาขึ้น จะช่วยโรงเรียนได้สองทางคือ ทางหนึ่งให้โรงเรียนไปศึกษาที่พิพิธภัณฑสถานโดยจัดกิจกรรมและความสะดวกให้อีกทางหนึ่งคือนำพิพิธภัณฑสถานไปสู่โรงเรียน โดยวิธีให้ยืมวัตถุและจัดวิทยากรไปบรรยายให้ความรู้

2.2.6 ขั้นตอนในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานและโรงเรียนในการใช้พิพิธภัณฑสถานประกอบการเรียนการสอน

จีรา จงกล (2532: 217-219) ให้ความเห็นว่า เดิมพิพิธภัณฑสถานเมื่อนำชมแก่นักเรียนโดยไม่มีคามมุ่งหมายจะเรียนเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ ınปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นการจัดบทเรียนแก่นักเรียนเป็นเรื่อง ๆ ไป แต่ในการนำชมก็ยังคงมีอยู่ถ้าโรงเรียนต้องการให้นำชมทั่วไป การจัดบทเรียนแก่นักเรียนดังกล่าวอาจกล่าวได้เป็น 3 ชั้น คือ

2.2.6.1 การเตรียมระหว่างครูและเจ้าหน้าที่ โดยหลักปฏิบัติทั่วไปแล้ว ก่อนที่โรงเรียนจะนำนักเรียนมารับบทเรียนจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่การศึกษา เพื่อตกลงกัน เสียก่อน เป็นการแจ้งความประสงค์ให้เจ้าหน้าที่จัดบริการให้ตามต้องการ...โดยพิจารณาจาก หลักสูตร และการจัดแสดงซึ่งจัดเป็นรายการส่งไปตามโรงเรียนเป็นการเสนอบริการแก่ โรงเรียน... เพื่อให้โรงเรียนเลือกและจองรายการของพิพิธภัณฑ์สถาน

2.2.6.2 วิธีสอนหรือการจัดบทเรียนอาจกล่าวได้เป็น 2 แบบ คือ การสอนที่เป็นแบบแผนและการสอนที่ไม่เป็นแบบแผน การสอนที่มีแบบแผนก็คือ การจัดบทเรียน โดยให้เด็กได้ความรู้เสียก่อน จึงนำไปชมวัตถุที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์สถาน...เจ้าหน้าที่จะให้ บทเรียน โดยการสนทนาโต้ถามปัญหาและให้ความรู้ แจกกระดาษคำถาม...คู่มือการแล้ว ตอบปัญหา ส่วนการสอนอย่างไม่เป็นแบบแผนนั้น เป็นการจัดกิจกรรมให้เด็กเรียนรู้โดยการ กระทำ...วิธีนี้ให้เด็กตรงไปที่ห้องแสดงนิทรรศการเลย ให้หาความรู้จากสิ่งแสดง แล้วรวบรวม ข้อเท็จจริงด้วยการแสดงและถกเถียงปัญหา

2.2.6.3 กิจกรรมติดตามผล โดยทางปฏิบัติทั่วไปแล้ว การจัดกิจกรรม ติดตามผลเป็นหน้าที่ของโรงเรียน พิพิธภัณฑ์สถานจัดบริการเพื่อช่วยบทเรียนเท่านั้น แต่ไม่ได้ทำ หน้าที่แทนครู แต่อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑ์สถานอาจช่วยครูหรือจัดหาข้อแนะนำสำหรับครูแต่ง บทเรียนก็ได้ ที่สะดวกคือ การรวบรวมความรู้ของแต่ละบทเรียนเป็นรูปคำถามสำหรับครูจะได้นำไปตัดแปลงใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น ทำให้พิจารณาเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานสามารถ เอื้อประโยชน์เกี่ยวกับการเรียนการสอนให้แก่สถานศึกษาได้หลายรูปแบบ จากข้อความที่สรุปไว้ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า กิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์สถานจัดขึ้นเพื่อ เสริมความรู้แก่นักเรียนนั้นมี หลายประเภท พิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งอาจมีนโยบาย การวางแผนโครงการ ขั้นตอนการทำงาน และรายละเอียดของกิจกรรม ฯลฯ ที่แตกต่างกันหรือเหมือนกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการ ข้อสังเกตที่เห็นได้จากตัวอย่างต่าง ๆ ที่นำมากล่าวไว้นั้น แสดงถึงความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพทั้งฝ่ายพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียน ความร่วมมืออันดี จะเกิดขึ้นได้จากขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งประมวลสรุปได้ดังนี้

1) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องตระหนักถึงความสำคัญของโครงการความร่วมมือทางการศึกษา เพื่อเสริมความรู้ให้แก่นักเรียน

2) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องกำหนดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้

3) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องพิจารณาในการวางแผนร่วมกัน

4) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องมีความพร้อมในการดำเนินงาน

5) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องเตรียมบุคลากรผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน

ดังกล่าว

6) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องมีการติดตามและประเมินผล

7) พิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนต้องมีความคล่องตัวในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและ

แก้ไขโครงการได้ตามความเหมาะสม

บทที่ 3

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา

3.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดกำแพงเพชรและความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์และศิลปะ

3.1.1 สภาพทั่วไปของจังหวัด

3.1.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคเหนือตอนล่าง อยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานคร ไปตามถนนพหลโยธินแยกเข้าถนนสายเอเชีย ระยะทาง 357 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 8,607.49 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และอำเภอเมือง จังหวัดตาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก อำเภอโพทะเลและ

อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดกำแพงเพชรโดยทั่วไปเป็นพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชัน พื้นที่เป็นหินตะกอน (Sedimentary Rock) ชนิดยังไม่อัดตัวแน่น ทางด้านทิศเหนือของเมือง เป็นบริเวณหินชุดตะกอนควaternary ในหมวดหินกาญจนบุรี ส่วนด้านทิศตะวันออกของเมืองส่วนใหญ่พื้นที่เป็นดินตะกอนที่น้ำนำมาทับถมกันทั้งในอดีตและปัจจุบัน บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของเมืองกำแพงเพชร เมืองบางพาน เมืองคชพิและเมืองเทพนคร ทางด้านทิศตะวันตกเป็นตะกอนน้ำที่ตื้น เมืองนครชุมและมีกลุ่มหินราชบุรีและหินแกรนิต ด้านทิศใต้เป็นตะกอนน้ำที่มีลักษณะของหินราชบุรี เป็นที่ตั้งของเมืองไตรตรึงษ์

จังหวัดกำแพงเพชรตั้งอยู่ริมสองฝั่งของแม่น้ำปิง ซึ่งเกิดจากเทือกเขาตอยอินทนนท์ คอยเขียงดาว คอยขุนอินและเทือกเขาตอยขุนตาน ไหลผ่านอำเภอเขียงดาว แม่แจ่ม อำเภอเมือง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สู่อำเภอลำพูน จังหวัดตาก และไหลสู่อำเภอเมืองคลองขลุง ราษฎร์ลักษ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร จากนั้นไหลสู่ที่ราบลุ่มของภาคกลางเข้าร่วมตัวกับแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ที่จังหวัดนครสวรรค์ นอกจากนี้ยังมีลำคลองที่สำคัญอีกหลายสาย เช่น คลองสวนหมาก คลองขลุงและคลองแขยง เป็นต้น ส่วนใหญ่จะอยู่ทางตะวันตกของจังหวัด และยังมีโครงการชลประทานอีกหลายโครงการ เช่น โครงการคลองวังบัว โครงการพระราชดำริ คลองท่อทองแดง และโครงการคลองวังไทร เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกของจังหวัด

3.1.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศจัดอยู่ในกลุ่มประเภททุ่งหญ้าเมืองร้อน (Tropical Crosslandor Savana) หรือฝนตกชุกสลับแห้งแล้งคือมี อุณหภูมิสูงเกือบตลอดปีและแห้งแล้งในฤดูแล้ง ความแตกต่างระหว่างฤดูฝนและฤดูหนาวมีมาก อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 28.1°C อุณหภูมิสูงสุดเดือนเมษายน 43.4°C อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนมกราคม 6.1°C ความชื้นสัมพัทธ์โดยเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 71.6 % ปริมาณน้ำฝนทั้งปี 1,184.8 มิลลิเมตร ปริมาณฝนสูงสุดในเดือนกันยายน 279.4 มิลลิเมตร (พจนานุกรมศัพท์ ภูมิศาสตร์ 2535: 59)

3.1.1.3 สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง

1) สภาพทางสังคม เป็นเมืองที่มีความมั่นคงมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยู่มาจนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ลักษณะของสังคมชนบทมากกว่าสังคมเมือง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นับถือศาสนาพุทธแบบชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เข้าผสม ดังจะสังเกตได้จากการเข้าวัดหาพระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั่ว เช่น การรดน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์กรรมต่าง ๆ หรือขอเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ไปพกพาป้องกันตัวจากอำนาจคุณไสยต่าง ๆ เป็นต้น

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของสังคมคือ เป็นจังหวัดที่มีประชากรย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาอยู่อาศัยประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น อ้าเภอไทรงาม ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน ลักษณะเด่นเช่นนี้ทำให้จังหวัดกำแพงเพชรมีความแตกต่างกันทางด้านภาษา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ประชากรก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2) สภาพทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติสำคัญของจังหวัดกำแพงเพชรคือป่าไม้และน้ำมัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่สำคัญคือแม่น้ำปิงและน้ำฝน พืชที่เพาะปลูกกันมากมี อ้อย ถั่วเขียว มันสำปะหลัง และข้าว

อาชีพสำคัญนอกจากการเกษตรกรรมแล้วยังมีโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญคือ โรงงานน้ำตาลจำนวน 3 โรง ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง คือโรงงานน้ำตาลมิตรสยาม โรงงานน้ำตาลกำแพงเพชร และโรงงานน้ำตาลนครเพชร นอกจากนี้ยังมีโรงงานทอผ้าไหมบรรจุกระป๋องศรีพูนทรัพย์ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองด้วยเช่นกัน และแหล่งน้ำมันดิบอำเภอลานกระบือ บริษัทไทยเชลล์ เอ็กซ์พลอเรชั่น แอน โปรดักชั่น จำกัด ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทยทำการสำรวจและสร้างโรงกลั่นน้ำมัน มีกำลังผลิตน้ำมันดิบวันละประมาณ 20,000 บาเรล และแก๊สธรรมชาติ

ปะปนกับน้ำมันดิบประมาณวันละ 12 ล้านลูกบาศก์ฟุต นอกจากนี้ยังมีแร่ธาตุที่ทำให้คุณค่าทางเศรษฐกิจแก่จังหวัดอีก 3 อย่างคือ หินอ่อน ฟลูออไรท์ และดินขาว

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดกำแพงเพชรมีหลายแห่ง เช่น น้ำตกคลองลาน อ่างเขื่อนคลองลาน บ่อน้ำพุร้อนอำเภอพรานกระต่าย เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดใกล้เคียง

แหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่สำคัญคือ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก โดยมติคณะกรรมการมรดกโลก (ยูเนสโก) เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534 ณ กรุงคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย

สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านวัฒนธรรมนั้น ส่วนมากจะเป็นชาวต่างประเทศที่มากับคณะท่องเที่ยวที่จัดให้เป็นจุดหนึ่งของการเดินทางไปเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัยจะต้องแวะเข้าชม เสร็จแล้วเดินทางไปพักที่จังหวัดพิษณุโลกหรือเดินทางเข้าทางกรุงเทพมหานคร การท่องเที่ยวจึงแทบจะไม่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยแล้ว นักท่องเที่ยวที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรจะมีจำนวนน้อยกว่ามาก จึงไม่มีผู้เปิดร้านขายของที่ระลึกเพราะไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน

3) การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การปกครองส่วนภูมิภาคและการปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 7 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ ดังนี้

- อำเภอเมือง
- อำเภอคลองขลุง
- อำเภอชาณุวรลักษบุรี
- อำเภอพรานกระต่าย
- อำเภอไทรงาม
- อำเภอลานกระบือ
- อำเภอคลองลาน
- กิ่งอำเภอทุ่งทราย

การปกครองส่วนท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
- เทศบาลเมืองกำแพงเพชร 1 แห่ง
- สุขาภิบาล 12 แห่ง

จำนวนประชากรจากการสำรวจของจังหวัดกำแพงเพชรเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2534 มีประชากรทั้งสิ้น 666,310 คน เป็นชาย 330,310 คน เป็นหญิง 336,000 คน (ข้อมูลจากที่ทำการปกครองจังหวัดกำแพงเพชร)

ด้านการเมือง จังหวัดกำแพงเพชรแบ่งเขตการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกเป็น 2 เขตเลือกตั้ง เขตเลือกตั้งหนึ่งมีผู้แทนราษฎร 2 คน รวม 2 เขต 4 คน สมาชิกสภาจังหวัดมี 30 คน สมาชิกสภาเทศบาล 18 คน

3.1.2 ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์

กำแพงเพชรเป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาช้านาน จากหลักฐานพบว่ากำแพงเพชรเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทิวใหม่ เมื่อประมาณ 2,500-3,000 ปี ตั้งหลักฐานที่ปรากฏในแหล่งโบราณคดีเชิงเขาโป่งตะคอง เทือกเขากระล่อน บ้านหาดชะอม ตำบลป่าพุดรา อำเภอชาวมุขบุรี จากการศึกษาเบื้องต้นพบหลักฐานว่าเขาโป่งตะคองเป็นภูเขาหินและหินลูกรัง ลักษณะค่อนข้างกลม มีพื้นที่ประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร พื้นที่รอบ ๆ ภูเขาเป็นที่นา ตัวแหล่งโบราณคดีอยู่ที่บริเวณเชิงเขาด้านทิศใต้ สูงจากพื้นดินประมาณ 3 เมตร ด้านทิศใต้ของภูเขามีย่านน้ำชาวบ้านที่เรียกว่า บึงขวัญ บริเวณนี้เป็นที่ลุ่มขนาดประมาณ 3/4 ตารางกิโลเมตร นอกจากบึงขวัญแล้ว ยังมีแหล่งน้ำสำคัญคือ แม่น้ำปิงซึ่งอยู่ห่างจากแหล่งโบราณคดีไปทางทิศตะวันออกและตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร

นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุคือเครื่องมือประเภทหินขัดแบบมีบาและไม่มีบา ภาชนะดินเผาประเภทเนื้อหยาบ เภาอุณห์มีด้าแบบก้นกลมและแบบมีเชิงหรือฐาน ตัวภาชนะดินเผา มีทั้งแบบลายเชือกทาบและแบบมีสัน คล้ายกับแหล่งโบราณคดีเขาสามเหลี่ยม กาญจนบุรี กำหนดอายุเบื้องต้นประมาณ 2,500-3,000 ปี และเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม โบราณวัตถุจากแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ได้นำมาจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. 2534

ชื่อของเมืองกำแพงเพชรน่าจะปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ใช้ชื่อว่า "ซากังราว" ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (สมัยสุโขทัย) โดยมีเมืองนครชุมเป็นเมืองร่วมสมัยและเมืองต่าง ๆ อีกหลายเมืองที่ตั้งเป็นชุมชนบนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก เช่น เมืองไตรรงค์ เมืองเทพนคร เมืองคณฑี และเมืองบางพาน เป็นต้น เมืองเหล่านี้ตั้งเรียงรายจากเหนือลงสู่ใต้เป็นระยะ ๆ ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำปิง รวมทั้งบริเวณเส้นทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อ

ระหว่างเมืองสุโขทัยกับเมืองกำแพงเพชร เมื่อเปรียบเทียบความสำคัญจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า เมืองกำแพงเพชร (ชากังราว) และเมืองนครชุมเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญที่สุดในกลุ่มเมืองดังกล่าว

เมืองกำแพงเพชร (ชากังราว) นั้น เป็นเมืองศูนย์กลางการเชื่อมต่อระหว่างเมืองสำคัญต่าง ๆ ซึ่งแสดงฐานะและบทบาทความสำคัญในเชิงพาณิชย์และการเมือง รวมทั้งการเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ระหว่างอิทธิพลของอำนาจหลายด้าน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยลงมาจนถึงสมัยอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทการต่อสู้ในเชิงอำนาจระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาและภายหลังเมื่อกรุงสุโขทัยถูกรวมอยู่ในอาณาจักรอยุธยาแล้ว เมืองกำแพงเพชรจึงเป็นด่านสกัดอำนาจอาณาจักรล้านนาและพม่าที่จะผ่านเข้ามา เพราะจุดที่ตั้งเมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ในจุดเกือบกึ่งกลาง รวมทั้งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงซึ่งเป็นเส้นทางลำเลียงสายสำคัญระหว่างภูมิภาค และยังอยู่เกือบจะตรงกับปากทางด่านแม่สอดที่ใช้เป็นเส้นทางเดินทัพระหว่างไทยกับพม่าที่สำคัญที่สุดเส้นทางหนึ่ง จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งในสมัยอยุธยา

ความสำคัญดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นทางกายภาพอันได้แก่กลุ่มโบราณสถานที่ตั้งกระจายในเขตเมืองและเขตรัฐฎีกทั้งทางฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งทำให้เมืองกำแพงเพชรได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การยูเนสโกเป็นมรดกโลก ร่วมกับเมืองเก่าสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2534 เนื่องจากเมืองเก่าทั้งสามเป็นกลุ่มเมืองประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ดังจะเห็นได้จากรูปแบบศิลปกรรมของกลุ่มโบราณสถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้มีอายุอยู่ในสมัยเดียวกัน และที่สำคัญคือมีแนวถนนพระร่วงหรือคันดินทตน้ำเป็นแนวเชื่อมโยงให้เมืองทั้ง 3 ในอดีตสามารถติดต่อกันได้ และมีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านวัฒนธรรม สังคม การเมือง และการปกครอง

ในสมัยประวัติศาสตร์ ศิลปะแบบทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 ก็ได้พบหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนที่เมืองไตรตรึงษ์ จากการสำรวจเบื้องต้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 ได้พบเศษภาชนะดินเผาแบบทวารวดีจำนวนมากที่บริเวณวัดเจ็ดยอด ต่อมานักโบราณคดีในงานโครงการอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรได้ดำเนินการสำรวจและขุดค้นบริเวณวัดไตรตรึงษ์ ได้พบตะเกียงดินเผาแบบโรมันจำนวน 2 ชิ้น และได้มอบให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจัดแสดงในปี พ.ศ. 2535

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณที่บ้านโกสัมพี และได้พบฐานเจดีย์ขนาดใหญ่ ชาวบ้านได้ขุดพบพระพุทธรูปแบบหริภุญไชยทำด้วยเนื้อชินจำนวนมาก พระพุทธรูป

กลุ่มนี้ อาจารย์พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้ประมาณอายุปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ปัจจุบันได้จัดแสดงใหม่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ในสมัยสุโขทัยมีหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนอย่างหนาแน่นจนถึงสมัยอยุธยา คือ บริเวณที่ครอบคลุมพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำปิง คือฝั่งตะวันตกเป็นที่ตั้งเมืองนครชุมและฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งเมืองกำแพงเพชร ทั้งสองเมืองมีลักษณะเป็นเมืองเก่าและเมืองใหม่สืบเนื่องกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม 2524: 27)

ชื่อเมืองนครชุมได้ปรากฏครั้งแรกจากจารึกนครชุม เมื่อปีมหาศักราชที่ 1279 ปีระกา ตรงกับ พ.ศ. 1900 สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านทางทิศตะวันตกของสุโขทัย

ลักษณะของเมืองนครชุม เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมรี ตั้งอยู่บริเวณปากคลองสวนหมาก มีขนาดกว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 2,900 เมตร เป็นเมืองที่มีคูเมือง 2 ชั้น และกำแพงเมือง 3 ชั้น ล้อมรอบคูเมืองทางด้านเหนือ เริ่มจากฝั่งตะวันตกขนานกับถนนพหลโยธิน ผ่านย่านตลาดและหมู่บ้านนครชุม ขนานกันกับลำคลองสวนหมากจนถึงปากคลองที่บรรจบกับแม่น้ำปิงแล้วขาดหายไป สันนิษฐานว่าอาจจะใช้แม่น้ำปิงเป็นแนวกำแพงเมืองและคูเมืองด้านทิศเหนือ และมาปรากฏอีกช่วงหนึ่งบริเวณแนวทุ่งเศรษฐีด้านตะวันตกขนานกับแม่น้ำปิงถึงบ้านวังยาง แนวกำแพงเมืองด้านนี้ได้ถูกถนนสร้างทับจนไม่ปรากฏหลักฐานเช่นเดียวกันกับกำแพงเมืองในหมู่บ้านนครชุมซึ่งประชาชนได้ขุดทางทำไร่และปลูกบ้านอาศัยจนหมดสภาพในสมัยปัจจุบัน

ภายในตัวเมืองนครชุมไม่ปรากฏร่องรอยโบราณสถาน เพราะได้ถูกรื้อทำลายเพื่อสร้างถนน โรงเรียนบ้านนครชุม และอาคารบ้านเรือน จะมีเหลือเพียงวัดพระบรมธาตุ สถานที่ตั้งจารึกหลักที่ 3 จารึกเมืองนครชุม ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งแสดงความสำคัญของวัดแห่งนี้ในอดีตว่า "พระศรีรัตนมหาธาตุอันเฝ้าสถาปนानในเมืองนครชุมนี้ป็นั้น พระมหาธาตุอันนี้ใช้ธาตุอันสามานย์ คือ พระธาตุแท้จริงแล้ เอลูกแต่ลังกาทวีปหุ้มมาตาย" (สิทธา พิณภูวดล 2525: 63) เจดีย์องค์เดิมนั้นเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ 3 องค์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนวาทะกำพ้อคำไม้ชาวพม่าได้ขออนุญาตปฏิสังขรณ์ใหม่เป็นเจดีย์แบบพม่า

นอกตัวเมืองนครชุม มีกลุ่มโบราณสถานขนาดเล็กกระจายกันอยู่ทางด้านทิศใต้ โบราณสถานกลุ่มนี้แสดงรูปแบบเหมือนกันอย่างมากกับรูปแบบของสิ่งก่อสร้างโบราณสถานที่พบในเมืองเก่าสุโขทัยและศรีสัชนาลัย

นอกจากหลักฐานทางกายภาพจากโบราณสถานที่กระจายอยู่ทั่วมืองซึ่งได้แสดงถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดกำแพงเพชรแล้ว ยังมีหลักฐานจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ซึ่งแสดงถึงความเจริญและความเสื่อมของเมืองกำแพงเพชรตามลำดับดังนี้

ในปลายรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท เมืองนครชุมก็ได้หมดสภาพความสำคัญ เพราะได้รับการรุกรานขยายอาณาจักรของอยุธยาขึ้นมาทางเหนือ ขุนหลวงพ่องั่วได้เริ่มทำสงครามเมื่อปี พ.ศ. 1914..." ขุนหลวงพ่องั่ว ได้เสด็จยกทัพไปเอาหัวเมืองฝ่ายเหนือ และได้เมืองเหนือทั้งปวง เมื่อศักราช 733 (ตรีนิศก พ.ศ. 1914)" (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา 2511: 68) หลังจากนั้นไม่ปรากฏชื่อเมืองนครชุมอีกเพราะได้ย้ายตัวเมืองไปฝั่งตะวันออก คือเมืองกำแพงเพชรและใช้แม่น้ำปิงเป็นคูเมือง เพราะจารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1915 ไม่ปรากฏเมืองนครชุม มีแต่เมืองชากังราว

เมืองกำแพงเพชรหรือเมืองชากังราว ฝั่งเมืองมีลักษณะทำเหลี่ยมยาวขนานไปกับแม่น้ำปิง มีขนาดยาว 2,200 เมตร ด้านกว้างที่สุด 700 เมตร และส่วนกว้างที่แคบที่สุดประมาณ 300 เมตร นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 เพื่อเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันอาณาจักรสุโขทัยจากการรุกรานของกรุงศรีอยุธยา ชื่อเมืองกำแพงเพชรปรากฏครั้งแรกจากศิลาจารึกหลักที่ 38 จารึกวัดพระมหาธาตุ พ.ศ. 1940 แต่จารึกเขาสุมณภู พ.ศ. 1915 และพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐเรียกว่าเมืองชางงราว

ในสมัยปลายสุโขทัยเมืองกำแพงเพชรมีความสำคัญในฐานะผู้นำการต่อต้านการขยายอำนาจของอยุธยาและป้องกันอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง ดังนี้

"ศักราช 765 ปีฉลู (พ.ศ. 1916) เสด็จไปเอาเมืองชากังราว พระยาแก้ว พระยากำแพงเจ้าเมืองออกต่อรบท่าน ๆ ได้พระยาแก้วตาย แต่พระยากำแพงและไพร่พลทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้ ทัพหลวงเสด็จกลับคืนพระนคร" (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่มเดิม หน้า 69)

ภัยรุกรานจากอยุธยาทำให้พระมหาธรรมราชาที่ 2 ได้ทำสัญญาไมตรีกับอาณาจักรล้านนาและเมืองน่าน เพื่อขอกำลังทหารมาช่วยรบป้องกันเมืองสุโขทัย ในปี พ.ศ. 1919 ท้าวผากองเจ้าเมืองน่านได้ยกทัพมาช่วยรบป้องกันเมืองกำแพงเพชรจากการโจมตีของขุนหลวงพ่องั่ว แต่ต้องพ่ายแพ้กลับไปและเสียพระยาเสนาขุนหมื่นไพร่พลเป็นจำนวนมาก

พ.ศ. 1921 ขุนหลวงพ่องั่วได้ออกทัพมาตีเมืองกำแพงเพชรอีกครั้ง พระมหาธรรมราชาที่ 2 ได้เสด็จออกมาถวายเป็นสังฆมณฑล ขุนหลวงพ่องั่วได้เริ่มนโยบายลดฐานะกำลังพลของสุโขทัย

ด้วยการแบ่งอาณาจักรสุโขทัยออกเป็น 2 ส่วน คือ ภาคเหนือยังคงให้พระมหาธรรมราชาที่ 2 ปกครอง มีเมืองพิษณุโลก สวรรคโลก และเมืองพิชิตร์ ส่วนทางใต้มีเมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองสำคัญ มีพญาภูผาคีศ พระราชบุตรบุญธรรมปกครอง

พ.ศ. 1931 ขุนหลวงพ่องั่วได้เสด็จยกกองทัพมาตีเมืองกำแพงเพชรอีก แต่พระองค์ได้เสด็จสวรรคตกลางทาง

พ.ศ. 1940 จากจารึกหลักที่ 38 กฎหมายลักษณะโจร วัดมหาธาตุ สุโขทัย เป็นกฎหมายที่อยู่ยงคงถาวรขึ้นให้สุโขทัย มี 8 มาตรา กฎหมายฉบับนี้ได้ร่างประกาศใช้ที่เมืองกำแพงเพชร "...พระองค์ท่านเสด็จใน เมืองกำแพงเพชรศรีวิมลลาสน์ ด้วยพระราชศฤงคาร บริหารพลและจตุรงค์นิกร ธารลำน้าพระยาพิงเกษตรสคาบุรีพระยาอัง ศรีสังขนาลย์บุรี..... ลุงตนเลี้ยงเจ้าเมืองไตรตรึง..." (ประเสริฐ ๗ นคร 2534: 52) จารึกหลักนี้ได้กล่าวถึง อาณาเขตสุโขทัยมีเมืองเขลียง กำแพงเพชร ห่งย่าง ปากยม สองแคว สคาบุรี ศรีสังขนาลย์ และเมืองไตรตรึงซึ่งตั้งอยู่ทางใต้เมืองกำแพงเพชร

พ.ศ. 1943-พ.ศ. 1947 จารึกวัดตาเถรซึ่งหนึ่ง ได้กล่าวถึงสมเด็จพระราชาชนนี ศรีธรรมราชมาดา มหาดีลกัรตนราชนาถ พระราชมารดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาศรีสุริยวงศ์ นิมนต์ตนสมเด็จพระมหาศรีกิริติ เจ้าหน้าพุทธานุกรดรุณ พันลอก ผู่อริยะ คือ เพชรบุรีตรี กำแพงเพชรมาสร้างพระवासอันอันดีมีชื่อศรีพิชิตร์กิตถียาราม (สิทธา พินิจภูวดล เล่มเดิม: 114) สมเด็จพระมหาธรรมราชาศรีสุริยวงศ์ในที่นี้คือ พระมหาธรรมราชาที่ 3 พระเจ้าไสยลิไท หลานปู่พระเจ้าลิไท แต่ไม่ใช่อโอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 2 ครองราชย์ พ.ศ. 1943-พ.ศ. 1962

พ.ศ. 1962 จากพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่าในปีนั้นพระมหาธรรมราชานฤพาน เมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล สมเด็จพระนครินทร์ราชไปถึงเมืองพระบาง พระยาบาลเมือง และพระยารามออกถวายบังคม พระองค์ได้แบ่งสุโขทัยออกเป็นสี่แคว้น บรมบาลครองเมือง พิษณุโลก พระยารามครองสุโขทัย พระยาเขลียงครองเมืองเขลียง (สวรรคโลก) และแสนสอยดาวครองเมืองกำแพงเพชร (ประเสริฐ ๗ นคร เล่มเดิม: 15)

เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ 4 สวรรคต พ.ศ. 1981 พระยาอริษเรีเยร อโอรสได้เป็น เจ้าเมืองพิษณุโลก ครั้นถึงปี พ.ศ. 1984 ไม่พอใจที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไม่ทรงแต่งตั้ง ให้เป็นมหาอุปราชตามที่สัญญาไว้ จึงไปขึ้นกับพระเจ้าติโลกราชแห่ง เมือง เชียงใหม่และได้นำทัพ จากเชียงใหม่มาตีกำแพงเพชร 2 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 1984 และครั้งที่ 2 พ.ศ. 2003

แต่ไม่สำเร็จ (จันทร์ฉาย ภัคธิดม, ม.ป.ป.: 86) การยุทธระหว่างอยุธยาและล้านนาไทย สมัยพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาคือเป็นสงครามครั้งสำคัญซึ่งปรากฏในหนังสือลิลิตยวนพ่าย การศึกครั้งนี้เมืองกำแพงเพชรก็มีบทบาทในการป้องกันศึกจากเมืองเชียงใหม่ไม่ให้รุกรานเขตของกรุงศรีอยุธยา และเป็นกำลังพลสำคัญในการรบกับล้านนาไทย เจ้าเมืองในสมัยนี้คือ ขุนวชิระ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5 2533: 107)

พ.ศ. 1987 สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 เสด็จขึ้นมาเมืองกำแพงเพชร โปรดเกล้าฯ ให้ขุนนครไชยถืออาญาสิทธิ์เกณฑ์ทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือสี่เมืองมีสุวรรณโลก พิษณุโลก สุโขทัยและกำแพงเพชร ยกทัพไปตีเมืองตายเป็นหัวเมืองมอญและได้รับชัยชนะ

ในปลายปี พ.ศ. 1987 นี้ สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้พญาเชลียง เมืองสุวรรณโลก พระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลก พญารามราชเมืองสุโขทัย และพญาแสนสอยดาวลงมาเฝ้าที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อปรึกษาการขยายอาณาเขตขึ้นไปทางเหนือคือตีเมืองแพร่และน่าน เจ้าศรีวักดีผู้รักษาเมืองกำแพงเพชรได้แจ้งข่าวให้พญาแสนสอยดาวทราบเรื่อง หมั้นหนองขวาง เจ้าเมืองไตรตรึงษ์เกณฑ์กำลังคน ช้าง ม้า เตรียมอพยพผู้คนไปยังเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 จึงโปรดฯ ให้พญาแสนสอยดาวรีบกลับไปเตรียมทัพที่เมืองกำแพงเพชร เจ้าศรีวักดีได้แต่งตั้งเจ้าฟ้าฟ่งและเจ้าฟ้าไกรกำแพง ถือพล 5,000 และช้างม้าทั้งปวงยกไปยังเมืองไตรตรึงษ์ เมื่อพญาแสนสอยดาวได้ยกทัพมาสมทบทำการรบพุ่งเสียไพร่พลไปเป็นจำนวนมากก็ถอยทัพกลับ และพญาแสนสอยดาวได้ใช้พันอุนและพันขุนไกร เข้าพบพญาเชลียงให้ยกพลช้างม้าเข้าช่วยรบ ได้เมืองไตรตรึงษ์และแต่งตั้งให้เจ้าไกรกำแพงเป็นเจ้าเมืองไตรตรึงษ์และตั้งไพร่พล 5,000 และช้างไว้ป้องกันเมือง (จันทร์ฉาย ภัคธิดม 2531: 77-81)

ความรุ่งเรืองทางด้านศาสนาและอำนาจการเมืองเนื่องจากมีความใกล้ชิดกับอยุธยา จะเห็นได้จากจารึกหลักที่ 13 ฐานพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร พ.ศ. 2053 ดังนี้

"ศักราช 1432 มะเมีย นักษัตรทิตยพาร เดือนหกขึ้นสิบสี่ค่ำ ได้หษตฤกษ์ เพลารุ่งแล้วสองนาฬิกา จึงเจ้าพระยาสุริยธรรมไตรราชประดิษฐานพระอิศวรเป็นเจ้านี้ไว้ให้ครองสัตว์สี่ตีนสองตีน ในเมืองกำแพงเพชร และช่วยเลิกศาสนาพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์และเทพกรรมมิให้หม่นหมอง

ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว และซ่อมแปลงพระมหาธาตุและวัดบริพารในเมือง นอกเมือง และที่แดนเย้าเรื่อน ถนนหนทางเป็นอันตรธานไปถึงบางพานขุดแม่ไตรบางพร้อม

อนึ่งแต่ก่อนยอมขายวัวไปแก่ละว้าอันจะให้ขายคูก่อนนั้น ก็ห้ามมิให้ขาย อนึ่ง เมื่อทำนาไช้รีย่อมเอาพีชข้าวในนาอันปลูกเอง มิได้เอาข้าวในยุ้งไปหว่านไปดำดั่งทั้งหลาย

อนึ่งที่อุป้พระญาร่วงนำเอาน้ำไปถึงบางพานนั้นก็ถมหายสิ้นและอยู่นานทางฟ้าและหาที่อันพบ กระทำให้อ่าน้ำไปเลี้ยงนา ให้เป็นนาเหมืองผายมิได้เป็นทางฟ้ากัน ทำทั้งนี้ถวายพระกุศลแด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์" (ลิตธา พินิจภูวคณ เล่มเดิม: 80-81)

จารึกหลักที่ 13 นี้มีความสำคัญในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กำแพงเพชร เกี่ยวกับการเกษตร พิธีกรรมทางศาสนา กฎหมาย และโบราณสถาน นักวิชาการต่าง ๆ ได้ใช้จารึกหลักนี้ในการอ้างอิงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- การชลประทาน ที่อุป้พระญาร่วงที่สร้างคูขนานกับถนนพระร่วงจากเมืองศรีสัชชนาลัยผ่านเมืองสุโขทัย บางพาน และกำแพงเพชร มีการท่อน้ำจากแม่น้ำปิงมาใช้ทำนาที่เมืองบางพาน ปัจจุบันรู้จักกันดีว่าคือท่อและคลองส่งน้ำธารทองแดง (บทความของ ดร.ทิวา ศุภจรรยา เรื่องสุโขทัย ระบบการชลประทานในอดีต)

- ความเชื่อทางศาสนา ศาสนาพุทธกับไสยเป็นของคู่กันของคนสมัยอยุธยาเพราะคิดว่าไสยเวทเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา จากจารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรกล่าวว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระอิศวรเป็นเจ้าไว้ให้ครองสัตว์และมนุษย์ในเมืองกำแพงเพชร "แลช่วยเลือกพุทธสาขและไสยสาขแลเทพกรรม" (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2534: 105-106)

- การอ้างอิงกษัตริย์ กษัตริย์สองพระองค์ปกครองร่วมกันเมื่อก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือพระองค์หนึ่งปกครองที่เมืองพิษณุโลก ส่วนอีกพระองค์หนึ่งปกครองที่อยุธยา และพระรามาธิบดีที่ 2 สมเด็จพระรามาธิบดีทรงเป็นผู้นิพนธ์ไว้หนังสือชุดสาส์นสมเด็จพระเจ้า เป็นต้น

- ถนน ในจารึกหลักนี้คือถนนพระร่วง มีลักษณะเป็นคันดินจากเมืองศรีสัชชนาลัยผ่านเมืองสุโขทัย บางพาน กำแพงเพชรมาสิ้นสุดตรงวัดเสด็จ เป็นถนนที่สร้างตัดเข้าสู่ชุมชนหรือเมืองรายทาง นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ในการระบายน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรไปพร้อมกัน เพราะมีคูรับน้ำทางทิศตะวันตก นอกจากนี้ถนนช่วงไหนตัดคู่ที่ราบ เช่น บริเวณหลังวัดอวาสน้อยจะมีทางน้ำตัดเป็นตอน ๆ เป็นต้น

- ด้านกฎหมาย มีคำสั่งห้ามค้าขายวัวแก่ชาวละว้า

เมื่อสิ้นรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และสมเด็จพระไชยราชาได้ทรงแย่งราชสมบัติจากพระรัฐสุริยราชกุมาร พ.ศ. 2057 เป็นเหตุให้พระยานารายณ์เจ้าเมืองกำแพงเพชร แข็งเมือง สมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองกำแพงเพชรและจับพระยานารายณ์ฆ่าเสียในเมืองกำแพงเพชร

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2068 เมืองกำแพงเพชรก็เป็นเมืองชุมนุมทัพของอยุธยาในการทำสงครามกับล้านนาและพม่า โดยเฉพาะในแผ่นดินพระไชยราชาธิราชเมืองกำแพงเพชรเป็นที่ชุมนุมทัพตีเมืองเชียงใหม่ 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2068 และ พ.ศ. 2069 ได้เสด็จประทับแรม 3 วัน "ครั้น ๗ วันพฤหัสบดีขึ้น 6 ค่ำ เดือน 3 เสด็จทัพชัย ถึง ๗ วันเสาร์ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 จึงเสด็จยกทัพจากที่นั้น" (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่มเดิม: 77)

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมืองกำแพงเพชรได้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการทำสงครามกับพม่าอย่างต่อเนื่องจนสิ้นรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ. 2148 และที่บ้านหนองปลิงและบ้านโคกเป็นที่เพาะปลูกข้าวของพม่าและไทย ตลอดจนเป็นสถานที่รวบรวมเสบียงอาหารของไทยและพม่าหลายครั้ง

เมื่อพม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2309 เมืองกำแพงเพชรได้ถูกทำลายและกวาดต้อนผู้คนไปเมืองพม่าจำนวนมาก หลังจากเสียกรุงในปี พ.ศ. 2310 และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กู้เอกราชคืนจากพม่าในปี พ.ศ. 2310 แล้ว เมืองกำแพงเพชรก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

3.1.3 ศิลปกรรมเมืองกำแพงเพชร

ศิลปกรรมเมืองกำแพงเพชร แบ่งออกเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุดังนี้

3.1.3.1 โบราณสถาน

เมืองกำแพงเพชรมีทั้งสองฝั่งแม่น้ำปิงคือ เมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร มีสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันเมือง สาธารณูปโภค และศาสนวัตถุ ศาสนวัตถุแบ่งออกเป็นกลุ่มคามวาสีและอรัญวาสี

โบราณสถานฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหรือเมืองนครชุม นิยมสร้างขนาดเล็ก ด้วยเส้นสายที่ให้ความรู้สึกนุ่มนวล อ่อนโยนและสงบสันติ ก่อสร้างด้วยอิฐ โบราณสถานที่สำคัญมีดังนี้

วัดเจดีย์กลางทุ่ง เป็นวัดในกลุ่มอรัญญิกก่อสร้างด้วยอิฐ มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นประธานของวัด มีวิหารอยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์ อายุการก่อสร้างประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 20

วัดหนองพิบูล เป็นวัดที่สร้างขึ้นในกลุ่มอรัญญิก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 20 มีมณฑปเป็นศูนย์กลางวัดแทนการใช้เจดีย์ มีคูน้ำหรืออุทกสีมาทั้ง 4 ด้าน ตามคติของลังกาวงศ์

บ็อมทุ่งเศรษฐี ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 1-2 กิโลเมตร เป็นบ็อมที่ก่อด้วยศิลาแลง มีใบเสมา ตัวบ็อมกว้าง 83.50 เมตร สูง 6 เมตร สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง

โบราณสถานฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง นิยมก่อสร้างขนาดใหญ่ด้วยศิลาแลงให้ความรู้สึกที่ขึงขังอลังการ โบราณสถานที่สำคัญมีดังนี้

วัดพระแก้ว เป็นพระอารามหลวงขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร ใกล้กับบรีเวทที่สันนิษฐานว่าเป็นพระราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระมหาธาตุสุโขทัย เป็นวัดที่ใช้ประกอบพิธีสำคัญของเมือง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาและอาจจะเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและพระพุทธรูปสำคัญ ภายในบรีเวทวัดประกอบด้วยพระเจดีย์ประธานที่ฐานมีสิ่งหล่อม เจดีย์ทรงกลมที่ฐานมีช้างล้อม วิหาร มณฑป อุโบสถ ศาลา และเจดีย์ราย ทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลงเป็นแห่ง ๆ บั๊กไว้รอบ

วัดพระธาตุ ตั้งอยู่ด้านหน้าหรือด้านทิศตะวันออกของวัดพระแก้ว เป็นวัดที่มีความสำคัญมากวัดหนึ่งของเมือง คือเป็นประธานหลักของเมืองกำแพงเพชร เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา มีพระเจดีย์สี่เหลี่ยมเป็นประธาน (จากการขุดแต่งและบูรณะพระเจดีย์องค์นี้ได้พบขอบสำริดขนาดใหญ่บรรจุกระดูกและห่อด้วยผ้ารอบขอบและสิ่งของเครื่องใช้ทำด้วยสำริดจำนวนมากสันนิษฐานว่าเป็นอัฐิของเจ้าเมือง เพราะจากการขุดแต่งพบแต่กระดูกที่บรรจุในขอบสำริดหรือหม้อตาล) ล้อมรอบด้วยระเบียงคดที่เชื่อมติดต่อกับวิหารด้านทิศตะวันตกที่สองข้างวิหารมีเจดีย์รายอยู่ข้างละ 1 องค์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

ศาลพระอิศวร เป็นเทวสถานสำคัญของเมืองกำแพงเพชร เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระอิศวรและ เทวรูปอีกหลายองค์ ปัจจุบันได้นำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

บ็อม คูเมือง กำแพงเมือง เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ต้องทำสงครามอยู่เสมอตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา จึงมีการสร้างบ็อมค้าย คูเมือง กำแพงเมืองเพื่อตั้งรับและป้องกันข้าศึก หลังปี พ.ศ. 2054 เมื่อพวกโปรตุเกสมาติดต่อกับชายกับกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 ได้มีการซ่อมแปลงกำแพงและบ็อมต่าง ๆ ทั่ว

แข็งแกร่งด้วยศิลาแลง มีบ้อมเป็นประจํามุมเมืองและประตูเมืองแบบยุโรป กำแพงเมืองกว้าง 10 เมตร สูง 5 เมตร ด้านตะวันออกยาว 500 เมตร ด้านตะวันตกยาว 250 เมตร ด้านเหนือยาว 2,403 เมตร ด้านทิศใต้ยาว 2,150 เมตร มีบ้อม 9 บ้อม และประตู 8 ประตู ปัจจุบันนี้แนวกำแพงเมืองบางส่วนได้ถูกรื้อถอนไปสร้างทัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มโบราณสถานนอกเมืองหรืออรัญญิก เป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ที่มุ่งปฏิบัติวิปัสสนาธรรม มีระยะทางห่างจากเมือง 2 กิโลเมตร วัดที่สำคัญมีหลายแห่ง อาทิ วัดข้างรอบ เป็นวัดที่สร้างขึ้นบนยอดเนินสูงสุดของเขตอรัญญิกาวาส มีพระเจดีย์ทรงลังกาเป็นประธานของวัด ส่วนยอดของพระเจดีย์หักพังไปหมด มีบันไดทางขึ้นสี่ด้าน ที่ชั้นลานประทักษิณประดับด้วยช้างทรงเครื่อง 68 เชือก ระหว่างช้างแต่ละเชือกมีภาพปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาเนื่องในศาสนาพุทธ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นสาละ เป็นต้น

วัดสิงห์ สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้าง 2 สมัยคือ สมัยสุโขทัยและอยุธยา ผังรวมของวัดแบ่งเขตพุทธาวาสให้อยู่ในกลุ่มกลางล้อมรอบด้วยเขตสังฆาวาสหรือกุฎิสงฆ์ มีพระเจดีย์สี่เหลี่ยมมีซุ้มประดิษฐาน 4 ด้านเป็นประธาน ด้านหน้าเป็นพระอุโบสถขนาดใหญ่ ยกฐานประทักษิณสูง บนฐานประทักษิณมีประดิษฐานพัทธสีมาไว้ทั้ง 8 ทิศ มุขด้านหน้าของฐานประทักษิณมีรูปสิงห์ รูปนาคประดับ

วัดพระสี่อริยาบท เป็นวัดขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางอรัญญิก สิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือมณฑปจตุรมุข แต่ละทิศประดิษฐานพระพุทธรูป 4 ปาง คือ นั่ง เดิน ยืน นอน อยู่โดยรอบทั้ง 4 ทิศ ปัจจุบันเหลือเพียงพระยืนขนาดใหญ่ที่สวยงาม พระพักตร์เป็นลักษณะพระพุทธรูปสุโขทัย หมวดกำแพงเพชร คือพระนลาฎกว้าง พระทนต์สี่มุม

3.1.3.2 โบราณวัตถุ

โบราณวัตถุส่วนใหญ่เป็นปฏิมากรรมเนื่องในศาสนาพุทธ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย แต่มีลักษณะเฉพาะของตนเองและจัดเป็นหมวดกำแพงเพชรหรือสกุลช่างกำแพงเพชร มีลักษณะเฉพาะคือพระพักตร์ตอมนบกว้าง (พระนลาฎหรือหน้าผากกว้าง) พระทนต์สี่มุมหรือคางแหลม พระเกศायมวดเป็นก้นหอยเล็ก พระรัศมีบนพระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิงสูง นิยมสร้างประทับนั่งบนอาสนะฐาน 3 ขา

พระพุทธรูปลักษณะนี้ได้สร้างต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา แต่ได้เพิ่มเส้นกันพระศกเป็นเส้นลวดเล็กที่พระนลาฎ พระพักตร์จะเรียวแหลมมากขึ้น

ในสมัยอยุธยาตอนกลาง ศิลปะสกุลช่างกำแพงเพชรนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย มีลักษณะพิเศษของตนเองคือทรงมงกุฎที่พระเศียรเท่านั้น ส่วนด้านหลังพระเศียรเป็นเม็ดพระศกขนาดเล็ก ที่ขอบมงกุฎเหนือพระกรรณจะมีรอยขอยื่นออกมาทางด้านข้าง เล็กน้อย และในสมัยต่อมาขอยื่นจะยื่นยาวออกมายิ่งขึ้นจนกลายเป็นกรรเจี๋ยกของพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะแบบอยุธยาตอนปลาย ดังตัวอย่างพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องน้อยและพระพุทธรูปปูนปั้นที่พบจากวัดเสด็จ อายุประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 22-ต้นพุทธศตวรรษที่ 23

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปกลุ่มพิเศษที่มีศิลปะแบบล้านนาเข้ามาด้วย จะต่างกันที่องค์พระตอกว่า พระพุทธรูปที่สำคัญคือหลวงพ่อบุญรอด วัดสว่างอารมณ์ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-ต้นพุทธศตวรรษที่ 21

เมืองกำแพงเพชรเป็นที่รู้จักกันดีในเรื่องของพระพิมพ์หรือพระเครื่องที่มีลักษณะเฉพาะคือ นอกจากพระนลาฎกว้าง พระหนุเสี่ยมแล้ว พระอุระมีลักษณะเล่นกล้ามและมีลอนท้อง

ภายหลังจากการที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจและขุดค้น ขุดแต่งบูรณะโบราณสถานนั้น ทำให้พบหลักฐานและร่องรอยทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดกำแพงเพชร และพบศิลปโบราณวัตถุเป็นจำนวนมากจึงเป็นที่มาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อรวบรวมอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุต่าง ๆ ในโอกาสต่อมา

3.2 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

3.2.1 ประวัติการก่อตั้ง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรเป็นพิพิธภัณฑสถานแหล่งอนุรักษ์สถาน (Site Museum) สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ที่ได้จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกรมศิลปากรสำหรับจังหวัดที่ได้ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานและได้พบศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรนี้ตั้งอยู่ที่ถนนปิ่นดำริห์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ประมาณ 18 ไร่ และได้เปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2514 โดย ฯพณฯ นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น นับเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรุ่นแรก ๆ ที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัดตั้งขึ้น ทั้งนี้โดยมีนางจิวา จงกล ภัณฑารักษ์เอก จากกองโบราณคดี กรมศิลปากรได้มาเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดแสดง

3.2.2 ลักษณะการจัดแสดงนิทรรศการในอดีต

อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรเป็นอาคารทรงไทยประยุกต์ 2 ชั้น ออกแบบโดยนายทวีสันต์ ศรีวิจิตร และนายจาร์วัฒน์ จินเจริญ กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร โดยได้แบ่งเนื้อที่ของการจัดแสดงระยะแรกออกเป็น 3 ส่วนคือ

ห้องจัดแสดงชั้นล่าง เป็นการจัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีที่พบในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหินเก่า จัดแสดงเครื่องมือหินกระเทาะแบบหยาบ ๆ เพียงด้านเดียว จากบ้านเก่า ตำบลจรเข้เผือก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และต่อเนื่องเข้าสู่สมัยหินกลาง จัดแสดงเครื่องมือหินขัดที่มีความประณีตมากขึ้นกว่าสมัยหินเก่า เมื่อเข้าสู่สมัยหินใหม่ เครื่องมือหินกระเทาะจะมีภา รู้จักการใช้ภาชนะดินเผาแบบต่าง ๆ มากขึ้น ภาชนะดินเผาที่สำคัญได้จากเขาสามเหลี่ยม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาชนะมีขาตั้ง 3 ขา ภาชนะดินเผาทรงกลมมีเชิง ทำลายชุลลายขีด เป็นต้น สำหรับยุคสำริดได้จัดแสดงกำไลสำริด ลูกปัดที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง อำเภอหนองหาร จังหวัดอุดรธานี

สมัยประวัติศาสตร์ เริ่มจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุตั้งแต่สมัยทวารวดี อายุประมาณ พุทธศตวรรษที่ 11-16 พุทธศตวรรษที่ 13-18 สมัยลพบุรี พุทธศตวรรษที่ 16-19 สมัยล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-พ.ศ. 2101 สมัยอุทอง พุทธศตวรรษที่ 16-18 สมัยอยุธยา พ.ศ. 1983-2310 สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 ถึงปัจจุบัน การจัดแสดงส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผู้เข้าชมได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของแบบศิลปะสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ประวัติศาสตร์ โบราณคดีอย่างกว้าง ๆ จากศิลปโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ เช่น ประติมากรรมรูปเคารพของศาสนาพุทธและฮินดู เครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยเบญจรงค์ พระพิมพ์ และสมุดภาพพระมาลัย เป็นต้น

ห้องจัดแสดงชั้นบน จัดแสดงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณวัตถุ และโบราณคดีของท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดใกล้เคียงที่ร่วมสมัยประวัติศาสตร์สุโขทัยและอยุธยา มีเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย จุดประสงค์หลักของการจัดแสดงในห้องนี้เป็นการให้ความรู้ในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณวัตถุและโบราณคดีของเมืองกำแพงเพชรและเมืองใกล้เคียง ศิลปะโบราณวัตถุที่จัดแสดงมีประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูปสำริดและปูนปั้นสมัยสุโขทัยและอยุธยา ประติมากรรมศาสนาฮินดู มีรูปเทวสตรีและพระนารายณ์ สำริดสมัยอยุธยา พระพิมพ์ดินเผา เครื่องถ้วยสังคโลก ใบเสมา ประติมากรรมปูนปั้นและดินเผาประดับเจดีย์รูปหงส์ กิณนรี ลวดลายพรรณพฤกษา เป็นต้น

การจัดแสดงกลางแจ้ง เนื่องจากเมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองโบราณร่วมสมัยสุโขทัย และอยุธยา จึงมีโบราณสถานเก่าแก่ขนาดต่าง ๆ จำนวนมาก โบราณสถานเหล่านี้บางแห่งมี ประติมากรรมดินเผาและปูนปั้นประดับตกแต่งเป็นรูปสัตว์และลวดลายพรรณพฤกษา มีใบเสมา ปีกบอกเขตพระอุโบสถ ใบเสมาบางใบได้แกะสลักลวดลายพรรณพฤกษาหรือเรื่องราวบางตอน ของรามเกียรติ์ เช่น การต่อสู้ของพาลีกับทศพร เป็นต้น

การจัดแสดงในส่วนนี้ ได้นำศิลปโบราณวัตถุของจริงมาจัดแสดงและได้จำลองบาง ส่วนของโบราณสถานมาประกอบทำให้เรื่องราวสมบูรณ์ขึ้น เพื่อให้ผู้ชมได้สร้างจินตนาการ เกิด ความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีของท้องถิ่นเมือง กำแพงเพชรได้อย่างถูกต้อง ศิลปะโบราณวัตถุและโบราณสถานจำลองที่จัดแสดงมีบ่อม และเป็น ใหญ่สำริดสมัยอยุธยาที่ทำจากชวาชของฮอลันดาจำนวน 4 กระบอก สิ่งปั้นและช่างปั้น มีผนังโบราณสถานจำลองประกอบจากวัดข้างรอบ สุสานที่หมู่บ้าน วัดพระแก้ว เป็นต้น

3.2.3 ลักษณะการจัดแสดงนิทรรศการในปัจจุบัน

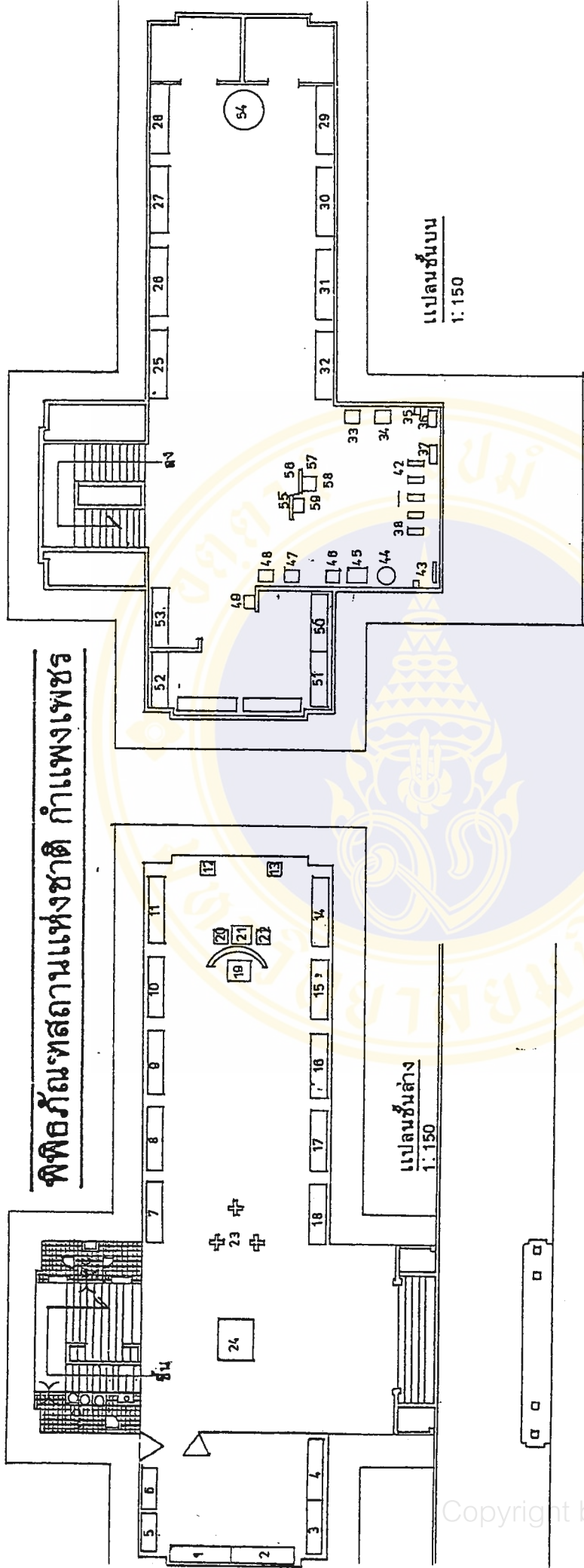
อาคารแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นอาคาร 2 ชั้น ลักษณะการจัด แสดงเป็นแบบนิทรรศการถาวร โดยชั้นล่างจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทั่วไป ส่วนชั้นบนนั้นจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยประวัติศาสตร์สุโขทัยและ กำแพงเพชร (ดังรายละเอียดในแผนผัง หน้า 49)

ภาพที่ 1 อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

ภาพที่ 2 อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ กำแพงเพชร

แปลนชั้นล่าง 1:150

แปลนชั้นบน 1:150

1-4 ตู้จัดแสดงก่อนปรินท์	13 ห้องพระพุทธรูปสุโขทัย	25-28 พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย	56 พระนาคายณ์
5-6 เงินตรา	14 ห้องปะอู่ทอง	29-32 เครื่องถ้วยสมัยต่างๆ ที่พบใน จ.กำแพงเพชร	57, 58 ศิวมถาวรสังคโลก
7 ห้องปะทวารวดี	15 ห้องประวัติคนโกสินทร์	33-37 ใบเสมา	58 ช่อฟ้า
8 ห้องปะศรีวิชัย	16 เครื่องถ้วยชาม	38-42 ปูน(ใหญ่)	
9-10 ห้องปะลพบุรี	18 เครื่องถ้วยเบญจรงค์	43 บันคาบศิลา	
11 ห้องปะเชียงแสน	19 พระพุทธรูปปางมารวิชัย	44 ฝั่มสังคโลก	
12 พระพุทธรูปล้านช้าง	20 พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร	45-48 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น	
	21 พระพุทธรูปปูนปั้นทรงเครื่อง	49 ดินเผาประดับเบญจรงค์	
	22 พระพุทธรูปไม้ทรงเครื่อง	50-53 ปูนปั้นดินเผา	
	23 ทังส์	54 เศียรพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยสุโขทัย	
24 พระอิศวร		55 เทวสตรี	

การจัดแสดงชั้นล่างของตัวอาคาร

เมื่อเดินเข้าตัวอาคาร สิ่งที่น่าสนใจที่สุดของศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดง ตรงด้านหน้าของประตูคือองค์เทวรูปพระอิศวรสำริด ขนาดสูง 2.10 เมตร มีประวัติความเป็นมาคือ เจ้าพญาศรีธรรมมาศกราช เจ้าเมืองกำแพงเพชร สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2053 ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ที่ฐานเม็จารีกออักษรไทย จัดเป็นหลักที่ 13 ของจารึกสุโขทัย ในสมัยรัชกาลที่ 5 ฝรั่งเศสเยอรมันที่เข้ามาทำไม้ในเมืองกำแพงเพชร ชื่อ นายลักขมาน ได้ลักลอบตัดพระเศียรและพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง เพื่อจะจัดส่งไปประเทศเยอรมัน เจ้าเมืองกำแพงเพชรได้รับโทรเลขแจ้งเหตุให้กระทรวงมหาดไทยที่กรุงเทพมหานครทราบและได้ติดตามคืนมาได้ก่อนจะถูกลักลอบส่งออกไปยังประเทศเยอรมัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างองค์จำลองไปให้แทนและจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ผลจากการลักลอบตัดเศียรเทวรูปและพระหัตถ์ทั้งสองข้างนั้น เป็นสาเหตุให้พระองค์มีพระราชดำริให้เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปและเทวรูปตามหัวเมืองเหนือเข้ามาเก็บรักษาไว้ที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้รวมทั้งองค์เทวรูปพระอิศวรด้วย เมื่อได้จัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร กรมศิลปากรจึงได้นำมาจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครมาจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ด้านซ้ายมือของตัวอาคารหรือขวามือของพระอิศวร กั้นแบ่งเป็นห้องจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร สมัยหินใหม่ จากแหล่งโบราณคดีเชิงเขาโป่งตะคอง เพือกเขากระล่อน บ้านหาดชะอม ตำบลป่าพุทรา อำเภอขาณุวรลักษบุรี จำนวน 4 ตู้ ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงมีเครื่องมือหินขัดแบบมีใบและไม่มีใบ มีแผนกถ่ายภาพทางอากาศ รูปภาพประกอบการจัดแสดงจำนวน 2 ตู้ และจัดแสดงภาชนะดินเผาแบบมีเชิงและไม่มีเชิง ทำลายชุด ลายขีด จำนวน 2 ตู้

นอกจากนี้ยังได้จัดแสดงเงินตราที่พบในประเทศไทย 1 ตู้ มีเงินเจียง เหรียญกษาปณ์ต่าง ๆ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และยังจัดแสดงเงินตราพดด้วงสมัยอยุธยาขนาดราคา 1 บาท 1 สลึง 1 เฟื้องที่พบในผอบเงิน และยังมีแหวนทองคำ 1 วง กำไลเงิน 1 วง ทั้งหมดนี้พบที่สถานีบำรุงพันธุ์ป่าไม้ จังหวัดกำแพงเพชร

ด้านขวามือของตัวอาคารหรือซ้ายมือของพระอิศวร ได้จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ที่พบในประเทศไทย จำนวน 10 ตู้ และตรงกลางตัวอาคารมีแท่นฐานจัดแสดงพระพุทธรูป เศียรพระพุทธรูปสำริด และหงส์สำริด

การจัดแสดงในส่วนนี้เป็นการศึกษาให้ความรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีของประเทศไทยอย่างกว้าง ๆ ดังนี้

ตู้ที่ 1 จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 สิ่งที่จัดแสดงประกอบด้วยพระพุทธรูปหินแกะสลัก พระพิมพ์เนื้อดินเผา เนื้อชินและปูนปั้นประดับเจดีย์รูปคนแคระ

ลักษณะของพระพุทธรูปแบบทวารวดีนั้น ในระยะแรกได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียสมัยคุปตะ ซึ่งเจริญแพร่หลายอยู่ที่ภาคกลางและภาคตะวันตก ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 10-11 ต่อมาได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียสมัยปาละ-เสนะ ในพุทธศตวรรษที่ 12-13

พระพุทธรูปแบบทวารวดีรุ่นแรก ๆ นิยมสร้างด้วยหินชนวนและสลักเป็นรูปลอยตัว มีขนาดใหญ่ พระพุทธรูปแบบทวารวดีระยะหลังมีลักษณะเป็นแบบพื้นเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะพระพักตร์นำใช้ลักษณะของคนอินเดียและนิยมสร้างด้วยสำริด มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปแบบทวารวดีที่สำคัญมีดังนี้

"ขมวดพระศกใหญ่ ไม่มีเส้นไรพระศก หลักพระเนตรนูน พระนลาฏและพระขนงยาวต่อกันเป็นรูปปีกกา พระโอษฐ์แฉะ จีวรแนวพระองค์มีทั้งแบบห่มคลุมและห่มดอง พระหัตถ์และพระบาทใหญ่" (ทองดี ทองใบ, 2531 : 199)

ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงที่สำคัญคือพระพุทธรูปหินชนวนปางประทับยืนบนฐานบัวหาง พระหัตถ์ทั้งสองข้างชำรุดหักหายไป พระพิมพ์ดีบุก องค์พระพุทธรูปประทับนั่งในซุ้มพุทธคยา ล้อมรอบด้วยตัวอักษรอินเดียใต้ เป็นคาถาเขมรมา

คำว่า "ทวารวดี" ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดย์ เป็นผู้ตั้งชื่อใช้สำหรับเรียกอาณาจักรที่มีอำนาจอยู่ในภาคกลางของประเทศไทยสมัยโบราณ ชื่อทวารวดีนี้ได้ปรากฏในการบันทึกการเดินทางของพระภิกษุเหียนจง สมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1132-1448) ของจีนได้เดินทางไปอาราธนาพระธรรมที่อินเดีย ระหว่าง พ.ศ. 1172 ถึง พ.ศ. 1188 เรียกว่า "ถุโลโปติ" ตั้งอยู่ระหว่างเมืองศรีเกษตร (พม่า) และอิสานปุระ (กัมพูชา) นอกจากนี้ยังได้พบเหรียญเงินที่มีจารึกเป็นภาษาสันสกฤต มีข้อความว่า "ศรีทวารวดีศวรบุณยะ" แปลว่า "บุญกุศลของพระราชาแห่งศรีทวารวดี" (สงวน รอดบุญ, 2529 : 48) อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ที่เมืองอุทอง ลพบุรี นครปฐมและอินทร์บุรี เป็นต้น

ตู้ที่ 2 จัดแสดงรูปเคารพพระโพธิสัตว์ของพุทธศาสนาเถรวาทและพระพิมพ์ดินดิบ ศิลปะศรีวิชัยหรือแบบทักษิณ เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ หลังคุปตะและ

ปาละเสนะตามลำดับ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-18 นักโบราณคดีบางท่านสันนิษฐานว่า ศูนย์กลางการปกครองเริ่มตั้งแต่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลงมาจนถึงเมืองยะรัง จังหวัดปัตตานี

พระโพธิสัตว์ที่นิยมสร้างกันนสมัยนี้มี 2 เพศคือ เพศชายนิยมสร้างพระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร เป็นพระผู้ทรงความกรุณา คอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ สรรพสัตว์ ให้อุดพ้นจากภัย พิบัติและทุกข์เวทนาทั้งปวง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทรงถือกำเนิดจากชินะอมิตาภะ พระพุทธเจ้าแห่งทิศตะวันตก ด้วยเหตุนี้เมวยเกศาต้านหน้าพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจึงมีรูปพระชินะขนาดเล็กประทับนั่งอยู่เสมอ ส่วนเพศหญิงมีพระพุทธรูปขนาดเล็กปางสมาธิประทับนั่งอยู่ด้วยเช่นกัน

พระพิมพ์ดินดิบนั้น นักโบราณคดีลงความเห็นว่า เป็นพระที่สร้างผสมอัฐิของพระเถระชั้นผู้นำใหญ่หรือที่นับถือ เพื่ออุทิศให้ไปเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ในชาติหน้า ตามคติความเชื่อในสมัยนั้น ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (อ้างใน ทองดี ทองใบ, 2530 : 22) ทรงนิพนธ์ว่า

"พระพิมพ์ที่พบส่วนมากทำด้วยดินดิบ เป็นของที่แตกหักง่าย คงจะไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาตั้งพระพิมพ์ดินเผาหรือโลหะ สันนิษฐานว่าคงทำตามประเพณีทางลัทธิมหายาน เมื่อเผาศพพระสงฆ์เถระที่มรณะภาพหรือบุคคลที่ตายแล้ว เอาอัฐิธาตุโยกลงเคล้ากับดินแล้วพิมพ์พระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ไว้ เป็นพระพิมพ์ดินดิบ เพื่อประสงค์ปรมาตมประโยชน์ของผู้มรณะ เป็นที่ตั้ง อัฐินั้นได้เผามาครั้งหนึ่งแล้ว จึงไม่เผาอีก"

ที่ 3-4 จัดแสดงพระพุทธรูปสำริดปางนาคปรกและพระพุทธรูปทรงเครื่องปางประทานอภัย ศิลปะแบบลพบุรี พุทธศตวรรษที่ 16-19 ตอนต้น

ศิลปะแบบลพบุรีหรือละโว้ นักโบราณคดีใช้เรียกกลุ่มศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมขอม สมัยเมืองพระนครและสมัยบายบที่พบตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำป่าสัก ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และกลุ่มแม่น้ำท่าจีน มีเมืองลพบุรีหรือลงปุระ เป็นศูนย์กลาง

ศิลปะโบราณวัตถุที่สร้างมีรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธนิกายมหายาน สร้างด้วยหินและสำริด ตามคติความเชื่อเรื่องเทวราชา กษัตริย์ได้รับการยกย่องเปรียบเสมือนเทพเจ้าองค์หนึ่ง เมื่อสิ้นพระชนม์ลงพระองค์จะได้รับการสถาปนาตามลัทธิเทวราชาขึ้นคล้ายกับยกย่องพระองค์เสนอด้วยเทพเจ้าที่ทรงนับถือ เช่น พระเจ้าอินทรวรมัน (พ.ศ. 1420-1432) ทรงประดิษฐานคิวลิ่งคัมเทวาลย์บนภูเขาคือปราสาทบายนและถวายนามคิวลิ่งคัมเทวาลย์ว่า "อินทเรศวร" พระเจ้าชยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1761) ทรงนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน

ทรงสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกขึ้นไว้ให้ประชาชนในเมืองต่าง ๆ ได้สักการบูชา พระองค์ก็ได้ถวายพระนามพระพุทธรูปว่า "ชยพุทธมหานาค" อันเป็นการแปลงจากลัทธิเทวราชามาเป็นพุทธรูป เป็นต้น (ณัฐภัทร จันทวิช, 2535 : 83)

ลักษณะทั่วไปของพระพุทธรูปแบบลพบุรี พระพักตร์จะเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีเส้นไรพระศกหนา มุ่นพระเกศาเป็นรูปทรงกรวย มีพรายพระโอษฐ์หรือทรวด พระโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อย นิยมสร้างพระนาคปรกมีทั้งทรงเครื่องน้อยและไม่ทรงเครื่องปางมารวิชัยและขัดสมาธิ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยปางประทานอภัย พระเศียรทรงเทริดขนนก ประดับด้วยกมุทล กรองศอ และพาหุรัด นอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระพิมพ์ตามคติมหายานแบบตรีภายคือ มีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงกลาง บางครั้งก็สร้างเป็นปางพระนาคปรกมีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่เบื้องขวาและนางปรัชญาปารมิตาอยู่เบื้องซ้าย มีทั้งที่ทำด้วยดินเผาและเนื้อโลหะ

ในสมัยลพบุรีนี้ช่างมีความชำนาญในการหล่อสำริดมาก มีทั้งที่ทําเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เชิงเทียน ฐานคันท้อง เครื่องประกอบราชรถ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังจัดแสดงเครื่องถ้วยลพบุรีซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่รู้จักกันในนามของเตาบ้านกรวด ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างอำเภอบ้านกรวดและอำเภอละหารทราย มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 การเคลือบไม่ค่อยประณีต นิยมเคลือบสีน้ำตาล สีเขียวไขก่าและเคลือบ 2 สี ชนิดที่เคลือบสวยที่สุดคือ สีน้ำตาลเข้ม ที่น่าสนใจคือที่ก้นภาชนะมักจะหนา เรียบและหนัก ถ้าเป็นไหจะนิยมเรียกกันว่า ไหเท้าช้าง เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตมีหลายประเภท เช่น หอยสังข์ แจกัน วัตถุก่อสร้าง ตุ๊กตาแบบต่าง ๆ เป็นต้น

ที่ 5 จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยเชียงแสนหรือล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 การจัดแสดงประกอบด้วยเศียรพระพุทธรูปและพระพุทธรูปปางมารวิชัย

ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 อาณาจักรเชียงแสนหรือล้านนามีสุนัขกลางการปกครองอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นโดยพญามังราย เมื่อ พ.ศ. 1839 ความเจริญด้านวิทยาการต่าง ๆ รุ่งเรืองมากที่สุดระหว่าง พ.ศ. 1914 (พระเจ้ากือนา)-พ.ศ. 2068 (พระเมืองแก้ว) งานประติมากรรมที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธคือการสร้างพระพุทธรูปซึ่งแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้ 2 ระยะ คือ

ระยะแรก นิยมสร้างพระพุทธรูปปางขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย ห่มจีวรเฉียง มีปลายสังฆาฏิจับเป็นริ้วอยู่เหนือพระอุระ ช่วงพระองค์สั้นและอวบอ้วน พระเศียรกลม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดกลาง พระเกตุมาลาารูปดอกบัวตูม พระขนงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระพุทธรูปแบบนี้คล้ายกับหมวดวัดตะกวนของศิลปะแบบสุโขทัย

ระยะหลัง ตั้งแต่สมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985-2030) ถึงพระเจ้าเมกุฎ พ.ศ. 2101 ซึ่งเป็นปีที่เชียงใหม่เสียเอกราชตกอยู่ใต้การปกครองของพม่า พระพุทธรูปสมัยนี้จะสร้างมากในสมัยของพระเจ้าติโลกราชและพระเมืองแก้ว ที่ฐานของพระพุทธรูปนิยมจารึกมากกว่าในสมัยแรก พระพักตร์จะมีลักษณะรูปไข่เรียวแบบสุโขทัย เม็ดพระศกมีขนาดเล็ก พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง พระวรกายสูงเรียวชะลูดขึ้น ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี ประทับนั่งปางขัดสมาธิราบ (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2526 : 20-21)

ตู้ที่ 6 จัดแสดงประติมากรรมเนื่องในพุทธศาสนา พระพุทธรูปแบบอุ้งทอง 2 และอุ้งทอง 3 อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-21 หรืออยุธยาตอนต้น

ศิลปะแบบอุ้งทอง เป็นศิลปะที่สืบเนื่องจากศิลปะแบบทวาราวดีและศิลปะแบบลพบุรี แบ่งการสร้างพระพุทธรูปออกได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

พระพุทธรูปแบบอุ้งทอง 1 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบทวาราวดีและศิลปะแบบลพบุรี พระพักตร์เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีเส้นไรพระศกเป็นเส้นหนาคั่นระหว่างเม็ดพระศกและพระนลาฏ

พระพุทธรูปแบบอุ้งทอง 2 ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบลพบุรี พระพักตร์รูปเหลี่ยมเคร่งขรึม มีเส้นไรพระศกหนา เม็ดพระศกเป็นตุ่มกลมเล็ก พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิงเล็ก พระทนต์เป็นปม สังฆาฏิมีขนาดเล็ก ปลายตัดตรง นิยมสร้างปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ประทับนั่งบนอาสนะฐานหน้ากระดานแอ่นโค้งรองรับลำเอภา

พระพุทธรูปแบบอุ้งทอง 3 พระพักตร์เป็นรูปไข่เรียวแหลมเพราะได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบสุโขทัย มีเส้นไรพระศกเล็กกลวง เม็ดพระศกเป็นตุ่มขนาดเล็ก พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิงสูงชะลูดขึ้น สังฆาฏิปลายยาวตัดเป็นแฉก นิยมสร้างปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ประทับนั่งบนอาสนะฐานหน้ากระดานแอ่นโค้งรองรับลำเอภา

ตู้ที่ 7 จัดแสดงพระพุทธรูป เศียรพระพุทธรูปสมัยกลางอยุธยา พ.ศ. 2031-2182 อาณาจักรอยุธยาตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1893 โดยพระเจ้าอู่ทองและสิ้นสุคนในปี พ.ศ. 2310 เมื่อเสียกรุงแก่พม่า

ศิลปะแบบอยุธยาตอนต้นมีการสร้างพระพุทธรูปแบบอุ้งเท้าที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะแบบลพบุรี ตัวอย่างพระพุทธรูปแบบนี้มีให้เห็นที่วัดพระแก้ว เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย 2 องค์ และพระนอนขนาดใหญ่ 1 องค์ สร้างด้วยปูนปั้น อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งตั้งอย่างสง่างามเห็นได้ชัดจากริมถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย และพระพุทธรูปและพระพิมพ์จากกรุวัดราชบูรณะที่สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าสามพระยา เป็นต้น

ศิลปะอยุธยาตอนกลาง พ.ศ. 2031-2182 หรือตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 - พระอาทิตย์วงศ์ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปแบบสุโขทัยอย่างมาก พระพักตร์จะเป็นรูปไข่เรียวแหลม พระขนงโค้งจรดพระนาสิก มีเส้นไรพระศกเป็นเส้นลวดขนาดเล็ก พระโอษฐ์บางและเล็ก นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัยและพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยปางประธานอภัย พระหัตถ์ซ้ายตั้งลงแนบพระวรกาย พระเศียรทรงมงกุฎที่ด้านหน้าและด้านหลังมีรัศมีเกล้า มีกระบังหน้าลายประจายาม ทรงกุ่มทล กรองศอ และทับทรวง

สมัยอยุธยาตอนปลายนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่อย่างเครื่องทรงของกษัตริย์อย่างไฉ่ฉำ ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากชาดก ตอนธรรมทานท้าวมหาษณู พระพุทธรูปแบบนี้นิยมสร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2182-2199) พระพุทธรูปองค์สำคัญคือพระประธานทรงเครื่องในพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

ตู้ที่ 8 จัดแสดงพระพุทธรูป พระพิมพ์ สมุดภาพพระมาลัย ศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน

การสร้างพระพุทธรูปในระยะแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 4) เป็นการเลียนแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย และช่างผู้สร้างก็คือชาวอยุธยา เป็นการสืบเนื่องงานศิลปะของอยุธยา จนกระทั่งในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ มีลวดลายประดับทั่วจีวรแสดงถึงการตกแต่งอย่างฟุ่มเฟือยมากกว่าการแสดงออกถึงความมั่นคงจิตใจจากพระหัตถ์ของพระพุทธรูป

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่อิทธิพลจากชาติตะวันตกเข้ามามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของไทยมากขึ้น พระองค์ได้ทรงคิดแบบสร้างพระพุทธรูปในลักษณะที่คล้ายธรรมชาติของมนุษย์มากขึ้น พระพักตร์ของพระพุทธรูปคล้ายแบบมนุษย์ ไม่มีพระอุษณีษีและพระรัศมี พระกรรณสั้น พระเศียรเกล้าเป็นมวยผม ทรงครองไตรจีวรที่มีรอยพับย่นคล้ายแบบของจริงมากขึ้น

ในสมัยต่อมา นิยมสร้างพระพุทธรูปเลียนแบบสุโขทัย อุ้มทอง และ เชียงแสน เพราะมีนามที่เป็นมงคลเพื่อผลทางด้านจิตใจและการค้า นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์พระพุทธรูปบางแบบ ๆ ออกมาให้ประชาชนเช่าบูชากันในรูปการค้า พระพุทธรูปที่สร้างในระยะหลังจึงขาดความงดงามและความศรัทธาปรากฏให้เห็น

ตู้ที่ 9 จัดแสดงเครื่องถ้วยจีน หรือเครื่องลายครามของจีน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-24

เครื่องลายครามคือเครื่องถ้วยจีนที่ตกแต่งด้วยลายเขียนใต้เคลือบสีน้ำเงินหรือสีคราม มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1823-พ.ศ. 1911) และประสบความสำเร็จในสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1191- พ.ศ. 2187) จนเป็นที่นิยมแพร่หลายถึงสมัยปัจจุบันนี้

เครื่องลายครามเป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบเครื่องกระเบื้องที่ใช้อุณหภูมิสูง มีทั้งเครื่องเคลือบแบบสีเดียวที่เขียนลายใต้เคลือบพื้นสีขาวด้วยสีน้ำเงินและยังมีการทำเครื่องถ้วยที่ตกแต่งด้วยวิธีเขียนสีลงบนเคลือบหรือที่เรียกว่าลงยา มีทั้งแบบ 3 สี และ 5 สี เพื่อความสวยงามและเป็นศิริมงคลตามคติความเชื่อของชาวจีน

เครื่องถ้วยจีนที่จัดแสดงเป็นเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง (พ.ศ. 2187-2454) ที่นำมาจากคลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้รับมอบเครื่องลายครามที่พบจากการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานกุฎิสงฆ์ วัดอวาสีใหญ่ ซึ่งเป็นเครื่องลายครามสมัยราชวงศ์หมิงจำนวนหลายใบและมีสภาพสมบูรณ์เข้ามาสมทบจัดแสดงหรือมรดุบายการค้นพบศิลปโบราณวัตถุ จนทำให้ตู้ที่จัดแสดงนี้แน่นเกินไป

ตู้ที่ 10 จัดแสดงเครื่องถ้วยเบญจรงค์ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 23-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

เครื่องถ้วยเบญจรงค์นี้สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องถ้วยที่ช่างไทยในราชสำนักอยุธยาตอนปลายออกแบบและลวดลายต่าง ๆ แล้วส่งไปให้ช่างจีนทำ ลายที่เขียนมีลายครุฑ ลายเทพนม เป็นต้น สำหรับใช้ราชสำนักเท่านั้น

เครื่องถ้วยเบญจรงค์เป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดเขียนลวดลายบนเคลือบสีมีสี 5 สีคือ สีแดง สีดำ สีขาว สีเขียว และสีน้ำเงิน ลักษณะท่วงท่าและภาพที่เขียนค่อนข้างกระด้าง เพราะช่างจีนไม่มีความชำนาญพอ จึงทำให้ดูแล้วขาดความรู้สึกในสุนทรียภาพ (สงวน รอดบุญ, 2529 : 149)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ส่งช่างไทยไปเขียนภาพ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มีการออกแบบลายน้ำทองขึ้นใช้ในราชสำนัก ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เครื่องถ้วยเบญจรงค์ได้เป็นเครื่องถ้วยที่นิยมานหมู่ชนชั้นสูง เมื่อไทยติดต่อกับยุโรปในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอิทธิพลของเครื่องถ้วยเบญจรงค์ได้เข้ามาอิทธิพลมากจนถึงสมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเครื่องถ้วยเบญจรงค์ก็ได้เสื่อมความนิยมลง

เครื่องถ้วยเบญจรงค์ที่จัดแสดงประกอบด้วย โถพร้อมฝา โถบริ ถ้วย ชาม เป็นต้น ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงกลางห้องมีเศียรพระพุทธรูปสำริดแบบสุโขทัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เศียรพระพุทธรูปแบบอยุธยา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 พระพุทธรูปอุ้มทอง 2 ปางมารวิชัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรูปไม้แกะสลักและปูนปั้นทรงเครื่องน้อยสมัยอยุธยา สกลช่างกำแพงเพชร พุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่ทรงเทริด เฉพาะด้านบนพระเศียรเท่านั้น ด้านหลังพระเศียรจะทำเป็นเม็ดพระศกขนาดเล็ก ผิดกับแบบอยุธยาที่ทรงเทริดทั้งพระเศียร และหงส์สำริด 2 ตัว สมัยรัตนโกสินทร์ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 25

การจัดแสดงชั้นบนของตัวอาคาร

การจัดแสดงที่ชั้นบนที่ตัวอาคารเป็นการจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุที่พบในจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดสุโขทัย เป็นการให้ความรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุและโบราณคดีเมืองกำแพงเพชรในสมัยสุโขทัยและอยุธยา การจัดแสดงแบ่งได้เป็นสามส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ด้านซ้ายของตัวอาคาร เป็นผังจัดแสดงภาพประติมากรรมจากวัดช้างรอบและวัดพระแก้ว

ประติมากรรมจากวัดช้างรอบเป็นดินเผาประดับเจดีย์ซึ่งเป็นรูปสัตว์ในนิมพาน มีนางรำ กิณรี หงษ์ และเศียรยักษ์ เป็นต้น เป็นศิลปะปลายสุโขทัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20

สำหรับประติมากรรมจากวัดพระแก้วเป็นปูนปั้นประดับเจดีย์ซึ่งเป็นเรื่องราวเกียรติภาพจากปูนปั้นรูปบุคคลาให้การศึกษาลักษณะการแต่งกายของชาวอยุธยาหรือชาวกำแพงเพชรในสมัยนั้นว่านุ่งห่มยกสูง และไม่นิยมสวมเสื้อ เป็นต้น อายุประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 21

สิ่งที่น่าสนใจในด้านซ้ายของตัวอาคารคือเศียรยักษ์ดินเผาและปูนปั้น ในคติความเชื่อของคนในยุคนั้นแตกต่างจากคนในสมัยรัตนโกสินทร์อย่างมาก เพราะยักษ์ในจินตนาการของชาว

สุโขทัยและอยุธยาคือใบหน้าของบุคคลที่ไว้หนวดไว้เครา ไม่มีเขี้ยวเหมือนยักษ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งมีรูปแบบคล้ายยักษ์หัวโขนและใบหน้าของยักษ์ก็ไม่ดูร้าย มองดูแล้วใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส

ส่วนที่ 2 ด้านกลางตัวอาคาร จัดแสดงเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นที่ได้จากการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรและเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นจากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย จัดเป็นพระพุทธรูปสุโขทัย หมวดวัดตะกวน ลักษณะพระพักตร์กลม เม็ดพระศกขมวดเป็นรูปก้นหอยขนาดกลาง พระเนตรเหลือบต่ำ พระพุทธรูปหมวดวัดตะกวนนี้คล้ายกับพระพุทธรูปศิลปะล้านนารุ่นแรก อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19

เศียรพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะสกุลช่างกำแพงเพชรที่จัดแสดงมีทั้งสมัยสุโขทัยและอยุธยา ลักษณะพระพักตร์มีพระนาฏกวาง พระหูเสียม เม็ดพระศกเป็นรูปก้นหอย จัดเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 สำหรับเศียรพระพุทธรูปในสมัยอยุธยา นั้น จะเพิ่มเส้นไวยพระศกเป็นเส้นลวดขนาดเล็ก และถ้าสังเกตดูอย่างละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าเศียรปูนปั้นที่สร้างในสมัยสุโขทัยได้รับการซ่อมบูรณะในสมัยต่อมาหลายครั้ง ที่พระพักตร์จะมีรอยปูนปั้นเป็นชั้น ๆ สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน แต่ถ้าเป็นเศียรพระพุทธรูปที่สร้างในสมัยอยุธยานั้น แกนในเป็นรูปโกลนจากศิลาแลงและมาปั้นหรือพอกปูนอย่างบาง ๆ และแต่งเป็นพระพักตร์ของพระพุทธรูปพระพุทธรูปแบบนี้พบมากที่วัดพระแก้ว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21

สำหรับประติมากรรมรูปเคารพสำริดเนื่องในศาสนาฮินดู รูปพระนารายณ์และเทวสตรีนั้นสร้างในสมัยอยุธยา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะลักษณะของทับทรวงเทวรูปพระนารายณ์นั้นเป็นลักษณะของประติมากรรมทรงเครื่องสมัยอยุธยา และลักษณะของผ้าทรงเทวสตรีก็วิวัฒนาการจากเทวรูปสมัยสุโขทัยที่ทรงผ้าสองชั้น ชั้นหนึ่งนุ่งรอบองค์คล้ายผ้าจีบ อีกชั้นหนึ่งเป็นเครื่องประดับอยู่ข้างหน้าคือสอดชายบนไว้ใต้เข็มขัด และชายล่างแหวกออกทั้งสองข้าง แต่แหวกออกมากกว่าเทวรูปสมัยสุโขทัย ทำให้เห็นผ้าชั้นในซึ่งมีลวดลายประดับคล้ายรูปชายผ้าสามเหลี่ยมของพระอิศวรอย่างชัดเจน (พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, เล่มเดิม : 68)

นอกจากนี้ยังจัดแสดงใบเสมาหินแกะสลักรูปพรหมฤๅษและชู้ดรามเกียรติ์ซึ่งได้มาจากวัดพระนอนสมัยอยุธยาพุทธศตวรรษที่ 21 รูปทรงแปลกกับพาลี และยังจัดแสดงปืนใหญ่สำริดสมัยอยุธยาจำนวน 4 กระบอก ปืนใหญ่ที่จัดแสดงบนตัวอาคารและจัดแสดงกลางแจ้งนั้น นายแพทย์สำราญ วังศ์พาทย์ ผู้อำนวยการเรื่องปืนใหญ่สมัยโบราณได้ให้ความเห็นว่า ปืนใหญ่สำริดทั้งหมดนี้เป็นแบบปืนประจำเรือที่สร้างโดยชาวฮอลันดา ถ้าการสันนิษฐานนี้ถูกต้องก็จะสอดคล้องกับหลักฐานการบันทึกของนายพอนฟลีตหรือวันวลิตที่บังคับปืนใหญ่อาณานิคมให้ชาวฮอลันดาเป็นชาติ

เดียวที่มีสิทธิ์ในการค้าขายหนังกวางที่เมืองกำแพงเพชรแทนชาวญี่ปุ่นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง และคงจะนำปืนใหญ่เหล่านี้เข้ามาด้วย

ส่วนที่ 3 ด้านขวาของตัวอาคาร จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดแต่งโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรและศิลปโบราณวัตถุบางส่วนที่นำมาจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง มีพระพุทธรูปแบบสุโขทัย หรือหมวดใหญ่ มีลักษณะทั่ว ๆ ไปดังนี้คือ พระพักตร์เป็นรูปไข่ หมวดพระเศศาใหญ่เป็นรูปก้นหอย พระอุษณีย์เป็นรูปมะนาวตัด พระรัศมีรูปเปลวเพลิง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง มีเส้นพระนาสิกต่อเนื่องจากแนวที่จรดกันที่ส่วนหัวของพระชนง ซึ่งนิยมสร้างเป็นปางมารวิชัย ชัดสมาธิราบ ครองจีวรท่มเฉียง ชายสังฆาฎิยาวจรดพระนาภี านรูปเขี้ยวตะขาบ สำหรับพระพุทธรูปแบบกำแพงเพชรนั้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเล็กน้อยในสมัยอยุธยา คือนิยมสร้างประทับนั่งบนอาสนะฐาน 3 ขา นอกจากนี้ยังจัดแสดงพระพิมพ์ซึ่งเป็นที่รู้จักและนิยมกันมากมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวความตอนหนึ่งว่า "...เมืองกำแพงเพชรต้องนับว่าเป็นเมืองเคราะห์ร้ายที่มีชื่อเสียงแล้วว่า มีพระพิมพ์ดี ๆ มีกนิหารต่าง ๆ กันสาสตราวุธ พันธน์เข้ายังไม่ออกเป็นต้น ของชนิดนี้ถ้ายังมีคนที่ยากจะเป็นคน "เก่ง" อยู่ตราบใดก็จะมีราคาอยู่ตราบนั้น นึก ๆ ตู้น่าขันที่เอาพระพุทธรูปผูกคอไปเพื่อป้องกันตนในการที่คิดมิชอบต่าง ๆ ..." (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526 : 26) พระพิมพ์ที่จัดแสดงมีเนื้อดินเผาและโลหะ

สำหรับเครื่องปั้นดินเผาชิ้น ได้จัดแสดงเครื่องสังคโลก เครื่องถ้วยจีนและเครื่องปั้นดินเผาสมัยอยุธยา

เครื่องถ้วยสังคโลกเป็นชื่อเรียกเฉพาะเครื่องถ้วยที่ผลิตขึ้นในบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย (เตาทุเรียง) ตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำโจนและเมืองศรีสัชชนาลัย (เตาป่ายางและเตาเกาะน้อย) ยังรวมถึงการผลิตที่เป็นเครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรมด้วย

งานบริเวณเมืองเก่าสุโขทัยก่อนการผลิตเครื่องถ้วยสังคโลกเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศนั้น ได้มีการทำภาชนะดินเผาไม่เคลือบอย่างหยาบ ๆ เพื่อใช้ในท้องถิ่นมาก่อนแล้ว ดังหลักฐานเศษภาชนะดินเผาอุณหภูมิต่ำ ลายขีด ลายขีดที่พบในบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย ต่อมาในระยะต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ได้เปลี่ยนแปลงกรรมวิธีการผลิตโดยเลียนแบบจีน เตาเผาเครื่องถ้วยถือจิวรวมทั้งลวดลายที่เขียนประดับจากศิลปะแบบจีนด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2534 : 215)

นอกจากเครื่องปั้นดินเผาเตาทุเรียงตั้งอยู่ใกล้ลำน้ำโจนนอกกำแพงเมืองทางทิศเหนือ ตัวเตาเผาตั้งเรียงรายกันเป็นแนวขนานกันกับคูน้ำที่ล้อมรอบวัดพระพายหลวง บางแห่งเป็นโคกเนินขนาดใหญ่ที่เกิดจากเตาสร้างซ้อนทับกัน เตาทุเรียงผลิตเครื่องถ้วยแบ่งออกได้กว้าง ๆ 2 ชนิดคือ เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในท้องถิ่น มีแบบเคลือบและไม่เคลือบ เครื่องปั้นดินเผาเคลือบสำหรับประดับสถาปัตยกรรมวัดมหาธาตุ เช่น กระเบื้องมุงหลังคา ช่อฟ้า บราลีรูปครุฑและนาค เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเขียนลายสีน้ำตาลเคลือบ สำหรับเครื่องปั้นดินเผาที่ส่งออกจะเป็นรูปชามขนาดใหญ่ เขียนลายปลา ลายกัจจกร ลายพรมพุกกา สีน้ำตาลเคลือบ ดินที่ใช้ค่อนข้างหยาบ มีกรวดทรายมาก เมื่อเผาเสร็จแล้วจะปรากฏจุดเล็ก ๆ ที่เกิดจากเม็ดกรวดทรายปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน นอกจากนี้การวางกึ่งบนน้ำอ้อยที่มีชาเป็นปุ่มเล็ก ๆ 5 ปุ่ม บนตัวชามซ้อน ๆ กัน เมื่อเผาเสร็จแล้วจะปรากฏรอยจุด 5 จุดให้เห็นอย่างชัดเจนและน้ำเคลือบก็ไม่สม่ำเสมอ ทำให้แตกออกมาเป็นแผ่น ๆ ที่ขอบชามเสมอ (จอห์น ชอว์, ม.ป.ป. : 40) จนเป็นจุดสังเกตของเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาแห่งนี้

เครื่องปั้นดินเผาเตาป่าย่าง เป็นกลุ่มเตาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนอกกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย ส่วนใหญ่แล้วผลิตเครื่องสังคโลกสำหรับใช้ประดับสถาปัตยกรรม เช่น รูปมกร หน้าบันรูปเทพนม บันลม บราลี เนื่องจากเตานี้เผาเครื่องสังคโลกขนาดใหญ่จึงนิยมเรียกกันว่าเตายักษ์ นิยมเขียนลายชุดสีน้ำตาลเคลือบ นอกจากนี้ยังผลิตตุ๊กตาเสียดาบาล เป็นต้น เครื่องปั้นดินเผาเตาเกาะน้อย เป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยสังคโลกเพื่อการส่งออกที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุด มีเตาเผาที่พบแล้วประมาณ 800 เตา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนอกกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย นักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า กลุ่มเตาเผาบ้านเกาะน้อยเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชาม กระปุก โถ แจกัน โถ่งน้ำ เป็นต้น ที่เขียนลวดลายสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลและยังทำลายชุด ลายสีน้ำตาลเคลือบสีเขียวไข่มุก สีขาว สีเขียวอมเหลืองและสีขาวหม่น

ลวดลายที่นิยมเขียนมีรูปลายปลา รูปจักร พระอาทิตย์ ภาพพรมพุกกาต่าง ๆ (สันติ เล็กสุขุม, เล่มเดิม : 216)

จุดสังเกตของเครื่องถ้วยเตาเกาะน้อยคือรูปรอยกึ่งที่วางกลมใต้กันฐานหรือเชิงถ้วยชามที่เกิดจากการวางซ้อนบนกึ่งที่อ เมื่อเผาเสร็จแล้วจึงปรากฏรอยยี่ห้อย่างชัดเจน

การจัดแสดงกลางแจ้ง

เป็นการจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุจากโบราณสถานต่าง ๆ ของจังหวัดกำแพงเพชร การจัดแสดงกลางแจ้งนี้ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกเลยตั้งแต่สมัยเริ่มเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

3.2.4 โครงสร้างการบริหารงานในปัจจุบัน

3.2.4.1 งานในหน้าที่ความรับผิดชอบ

ในปัจจุบันนี้ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้กำหนดโครงสร้างการบริหารงานของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแต่ละแห่ง โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็น 5 งานคือ

1) งานธุรการ รับผิดชอบงานสารบรรณ การเงินบัญชี พัสดุ ยานพาหนะ ควบคุมธุรกิจ และดูแลศิลปโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบของงานโดยเฉพาะ

2) งานวิชาการ มีหน้าที่ดังนี้

- ศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยเรื่องราวทางวิชาการ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปไทย ประณีตศิลป์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และอารยธรรมในประเทศไทยและใกล้เคียงรวมทั้งงานวิชาการทางมานุษยวิทยา และชาติพันธุ์วิทยาในเขตรับผิดชอบ

- เผยแพร่ผลงานค้นคว้าวิจัยทางวิชาการโดยจัดนิทรรศการ จัดพิมพ์ เอกสาร บรรยาย สัมมนา อภิปราย

- ดำเนินการตรวจพิสูจน์เพื่อกำหนดอายุ ประเมินค่าศิลปโบราณวัตถุ

- ควบคุมและกำหนดมาตรการในการทำการค้าศิลปโบราณวัตถุและนำออกนอกราชอาณาจักรในเขตรับผิดชอบ

- วางแผนดำเนินงานด้านวิชาการพิพิธภัณฑสถานและเทคนิคพิพิธภัณฑสถานเพื่อปรับปรุงและพัฒนาในการจัดนิทรรศการและการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในเขตรับผิดชอบ

3) งานทะเบียน มีหน้าที่ดังนี้

- ศึกษา ค้นคว้า กำหนดแบบแผนในการจัดทำทะเบียนศิลปโบราณวัตถุ

- จัดทำทะเบียนบัญชี บัตรประจำวัตถุ

- จัดระบบเก็บรักษาเพื่อการศึกษาค้นคว้า ควบคุมและบำรุงรักษา

- จัดทำศูนย์ข้อมูลเพื่อให้บริการการศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปโบราณวัตถุ

- ส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุเบื้องต้น

4) งานจัดนิทรรศการและเผยแพร่ มีหน้าที่ดังนี้

- ประสานงานและดำเนินการจัดนิทรรศการและจัดกิจกรรมการศึกษา

ทุกรูปแบบ

- จัดทำเอกสารเพื่อการเผยแพร่ทางวิชาการ
- ออกแบบครุภัณฑ์ตกแต่งอาคารและงานนิเทศศิลป์

5) งานรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยในพิพิธภัณฑ์สถาน ควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ประจำห้อง เจ้าหน้าที่สายตรวจ และเจ้าหน้าที่ตรวจ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ตรวจสอบควบคุมระบบสัญญาณป้องกันภัยรวมทั้งการซ่อมบำรุงรักษาอีกด้วย

แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันนี้ เนื่องจากมีความจำกัดในด้านอัตรากำลังของบุคลากร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจึงจำเป็นต้องปรับแบ่งลักษณะงานมีรายละเอียดดังนี้

- 1) งานทะเบียนและงานการศึกษา
- 2) งานธุรการ
- 3) งานการเงิน
- 4) งานการศึกษาและการนำชม
- 5) งานตึกจัดแสดง
- 6) งานดูแลรักษาความสะอาดและบริการ

3.2.4.2 อัตรากำลัง

งานทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของบุคลากรดังนี้
ภัณฑารักษ์ ระดับ 6 เป็นหัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถาน มีหน้าที่ปฏิบัติงานตามแผนผังลักษณะงานที่กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมอบหมาย ด้วยการมอบหมายงานลักษณะดังกล่าวให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามโดยชอบด้วยกฎหมายและปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่กรมศิลปากรมอบหมายให้

ภัณฑารักษ์ ระดับ 3-5 เป็นผู้ช่วยหัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานโดยตำแหน่งและปฏิบัติงานพิพิธภัณฑ์ตามที่หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานมอบหมายให้โดยชอบด้วยกฎหมาย รับผิดชอบงานทะเบียน งานการศึกษา และงานอื่นตามที่หัวหน้ามอบหมายให้

เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์มี 2 อัตรา คือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ 4 เป็นหัวหน้าตึกจัดแสดง ควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ประจำห้อง ควบคุมระบบสัญญาณรักษาความปลอดภัย และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ระดับ 1-3 ทำหน้าที่ดูแลห้องจัดแสดง

เจ้าหน้าที่ธุรการระดับ 1-3 จำนวน 1 อัตรา รับผิดชอบในการบริการนำชม

ลูกจ้างประจำมี 8 อัตรา แบ่งได้เป็น 3 งานคือ

- ยาม 5 อัตรา ดูแลรับผิดชอบความปลอดภัยต่าง ๆ ภายในบริเวณพิพิธภัณฑสถานด้วยการแบ่งเวรรับผิดชอบเป็นผลัด และตรวจสอบการปฏิบัติงานด้วยนาฬิกายาม

- ภารโรง 1 อัตรา

- คนงาน 2 อัตรา

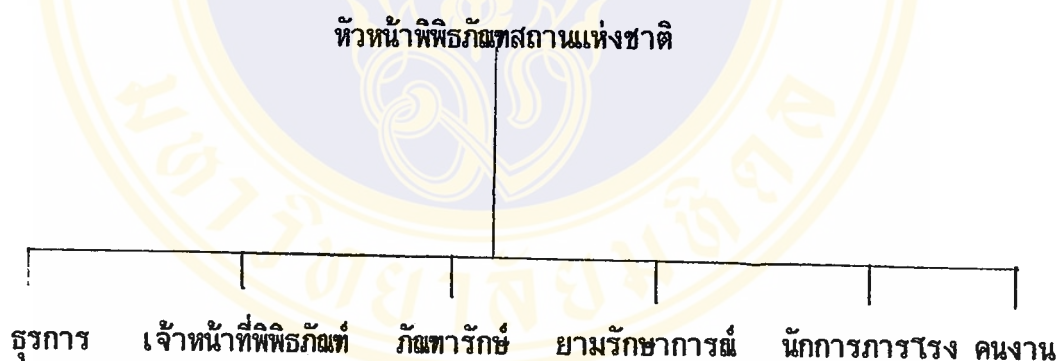
ลูกจ้างชั่วคราว 3 อัตรา ปฏิบัติงานพนักงานประจำห้อง 1 อัตรา คนงาน

2 อัตรา

รวมเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน 16 อัตรา

3.2.4.3 แผนผังโครงสร้างการบริหารงาน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด และสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานโดยตรง ตามแผนผังดังนี้

3.2.5 งานบริการการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาประเด็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทด้านการศึกษาที่ให้บริการแก่นักเรียนและสถานศึกษา ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงขอสรุปลักษณะงานของงานบริการการศึกษาไว้ดังนี้

หน้าที่รับผิดชอบของงานการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร อยู่ในความดูแลของภัณฑารักษ์ ระดับ 4 ซึ่งเป็นผู้ช่วยหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานโดยตำแหน่ง นอกจากงานด้านการศึกษาแล้ว ยังรับผิดชอบงานทะเบียนและงานอื่นที่หัวหน้ามอบให้อีกด้วย ภาระในการทำงาน

ส่วนนี้กรมศิลปากรได้ระบุดำเนินการไปถึงงานวิชาการที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์วิจัยเรื่องราวทาง วิชาการด้านโบราณคดี/ประวัติศาสตร์/ศิลปะไทย ประณีตศิลป์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และ อารยธรรมในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง รวมทั้งงานวิชาการทางมานุษยวิทยา ชาติ- พันธุ์วิทยาในเขตรับผิดชอบ พร้อมทั้งต้องเผยแพร่ผลงานค้นคว้าวิจัยทางวิชาการโดยจัด นิทรรศการ จัดพิมพ์เอกสาร บรรยาย สัมมนา อภิปราย และจัดกิจกรรมการศึกษาทุกรูปแบบ

ในการทำงานที่เกี่ยวกับการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานจึงต้องใช้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถาน ที่มีอยู่ร่วมในการปฏิบัติงานด้วย

แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่วนมาก มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี และบางคนมี ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานไม่มากนัก การฝึกอบรมเสริมสร้างและพัฒนาความรู้ด้านพิพิธภัณฑ์- สถานจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ ฝ่ายพัฒนาบุคคล กองการเจ้าหน้าที่ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำ "แผนปฏิบัติ งานการพัฒนาข้าราชการกรมศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2538 คือ โครงการเสริมสร้าง และพัฒนาวิชาชีพเฉพาะทาง" โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับทราบและเข้าใจ บทบาทหน้าที่ของการปฏิบัติงานสายวิชาชีพเฉพาะทาง เพิ่มพูนความรู้ ทักษะและประสบการณ์ งานวิชาชีพเฉพาะทาง เพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ต่องานสายวิชาชีพ และปฏิบัติงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ หลักสูตรสายงานเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถาน การอบรมใช้วิธีบรรยายให้ความรู้อย่าง กว้าง ๆ เกี่ยวกับงานพิพิธภัณฑ์สถาน ด้านประวัติศาสตร์ไทย แบบศิลปะโบราณวัตถุในประเทศไทย หน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถาน และข้อระเบียบต่าง ๆ ของกรมศิลปากร และมีทัศนศึกษาประกอบการฝึกอบรม การอบรมโครงการนี้ใช้เวลา 3 วัน

การฝึกอบรมในลักษณะนี้ได้เว้นว่างมาหลายปี ในปี พ.ศ. 2538 กรมศิลปากรได้ จัดฝึกอบรมชั้นอีกาในระหว่างวันที่ 1-3 พฤษภาคม 2538 ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การฝึ กอบรมครั้งนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับงานของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานในด้านหน้าที่ความรับผิดชอบของ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถาน เทคนิคการนำชม พร้อมการสาธิตการนำชม โดยใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่ง ชาติเจ้าสามพระยาเป็นที่ฝึกหัด นอกจากนั้นยังให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เบื้องต้น การ ประชาสัมพันธ์ กฎหมาย และระเบียบปฏิบัติที่ควรรู้อีกด้วย

การฝึกอบรมเช่นนี้จะให้ความรู้ด้านการศึกษาส่วนหนึ่งแก่เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานเพื่อ เป็นความรู้พื้นฐานในการบริการนำชมสำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป หรือตอบ ข้อซักถามเรื่องราวของศิลปโบราณวัตถุ การฝึกอบรมจะได้ผลมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วย

สำหรับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรก็เคยมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ภายในพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน มีการจัดทำเอกสารเผยแพร่ การทำสไลด์และเทปโทรทัศน์ไว้สำหรับบริการแก่สถานศึกษาและบริการนำชม

3.2.6 สถานภาพทางการเงินในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ

3.2.6.1 งบประมาณรายจ่ายประจำปี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้รับการจัดสรรเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปีจากกรมศิลปากรตั้งแต่ปีงบประมาณ 2531 ถึง ปีงบประมาณ 2537 ดังนี้

รายจ่ายปี งบประมาณ	หมวดค่าตอบแทน ใช้สอยและวัสดุ	หมวดค่าสาธารณูปโภค	เงินอุดหนุน	ค่าครุภัณฑ์ที่ดิน และสิ่งก่อสร้าง	รวมเงินงบประมาณ
2531	66,000	17,600			83,600 บาท
2532	68,100	18,300		6,300	92,700 บาท
2533	75,600	20,100	350,000 ⁽¹⁾	54,200	499,900 บาท
2534	93,400	26,700		396,500 ⁽²⁾	516,600 บาท
2535	105,100	40,000		64,300	209,400 บาท
2536	102,675	46,000		1,069,400 ⁽³⁾	1,218,075 บาท
2537	132,000 ⁽⁴⁾	48,300		77,300 ⁽⁵⁾	257,600 บาท

- (1) เงินอุดหนุนงบประมาณจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแผนหลัก โดยให้เบิกจ่ายในลักษณะค่าครุภัณฑ์ ที่ดิน และสิ่งก่อสร้าง 350,000 บาท เป็นโครงการก่อสร้างอาคารบริการนักท่องเที่ยวตามแผนงานส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว
- (2) สำหรับการซ่อมแซมหลังคาและทาสีตัวอาคารพิพิธภัณฑ์ 247,500 บาทและซ่อมปรับปรุงบ้านพักข้าราชการระดับ 5-6 จำนวนอาคาร 1 หลัง บ้านพักข้าราชการระดับ 3 จำนวน 1 หลัง บ้านพักคนงาน จำนวน 1 หลัง งบประมาณ 149,000 บาท
- (3) แบ่งเป็นงบประมาณค่าครุภัณฑ์ 14,200 บาท ค่าที่ดินสิ่งก่อสร้าง 1,055,200 บาท ค่าทำถนนลาดยางรอบบริเวณพิพิธภัณฑ์ 655,200 บาท และปรับปรุงการจัดแสดงลักษณะครุภัณฑ์ ตู้ แทนฐานจัดแสดง 400,000 บาท
- (4) ได้รับงบประมาณสมทบ 25,000 บาท สำหรับการซ่อมท่อประปาตัวอาคาร
- (5) ค่าครุภัณฑ์ 17,300 บาท ค่าที่ดินสิ่งก่อสร้าง 60,000 บาท สำหรับซ่อมปรับปรุงบ้านพักยาม
- เงินงบประมาณรายจ่ายประจำปีหมวดค่าตอบแทน ใช้สอยและวัสดุ นั้น มีลักษณะเป็นงบดำรงงานพิพิธภัณฑ์สถานจะนำมาจัดทำแผนงานปฏิบัติงานประจำปีตามงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร ดังนี้
- 1) งานวิชาการ สำหรับการจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว การสำรวจศิลปโบราณวัตถุ
  - 2) งานการศึกษา สำหรับการจัดพิพิธภัณฑ์สถานเคลื่อนที่ การจัดทำเอกสารประกอบการศึกษา
  - 3) งานทะเบียน จัดทำบัตรประจำวัตถุ
  - 4) งานดูแลความสะอาดตัวอาคารและบริเวณสนาม และกำจัดปลวกในตัวอาคารจัดแสดง
  - 5) ค่าเบี้ยเลี้ยงเดินทางและที่พัก
  - 6) ค่าตอบแทน
- แผนงานเหล่านี้ พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องให้ความสำคัญของงานเท่ากัน เพราะถ้าให้ความสำคัญแผนงานไม่เท่าเทียมกัน หรือมีความจำเป็นจะต้องดำเนินการมากกว่าแผนงานอื่น จะทำให้ลดงบประมาณแผนอื่น ๆ ลง ดังนั้นในแต่ละงานจะต้องดำเนินการตามงบประมาณที่จัดสรรไว้เท่านั้น

3.2.6.2 เงินรายได้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

เงินรายได้ของพิพิธภัณฑ์สถานจะเป็นเงินจำหน่ายบัตรค่าธรรมเนียมเข้าชม พิพิธภัณฑ์สถานซึ่งเก็บใน 2 อัตรา คือ ชาวไทย 5 บาท ชาวต่างชาติ 10 บาท เงินรายได้จากการจำหน่ายบัตรนั้น พิพิธภัณฑ์สถานจะนำส่งฝากคลังจังหวัดเข้ากองทุนเงินกองทุนโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เงินกองทุนโบราณคดีนี้จะมีระเบียบการใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานและโบราณสถาน ในลักษณะการซ่อมแซมครุภัณฑ์ การปรับปรุงการจัดแสดง การซื้อโบราณวัตถุ และการจ้างงานในลักษณะลูกจ้างชั่วคราวรายเดือน เป็นต้น

เงินรายได้จากการจำหน่ายบัตรเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ระหว่าง พ.ศ. 2531-2537 ดังนี้

ปี พ.ศ.	คนไทย/5 บาท	คนต่างชาติ/ 10 บาท	รวม
2530	2,818/14,090	669/ 6,690	20,780 บาท
2531	3,560/17,800	737/ 7,370	25,170 บาท
2532	5,031/25,155	785/ 7,850	33,005 บาท
2533	4,473/22,365	1,235/12,350	34,715 บาท
2534	3,271/16,355	659/ 6,590	22,945 บาท
2535	3,840/19,200	588/ 5,880	25,080 บาท
2536	3,381/16,905	377/ 3,770	20,675 บาท
2537 ⁽¹⁾	3,141/15,705	396/ 3,690	19,395 บาท

(1) ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2536-สิงหาคม 2537

จากสถานภาพทางการเงินที่ได้แสดงไว้นี้ จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร มีงบประมาณในการดำเนินงานค่อนข้างจำกัด เพราะนอกจากจะใช้ได้เฉพาะจากเงินงบประมาณประจำปีเท่านั้น ยังจำเป็นต้องให้ความสำคัญแต่ละงานอย่างเท่าเทียมกันอีกด้วย จากข้อจำกัดทางการเงินดังกล่าวจึงทำให้การดำเนินงานไม่คล่องตัวเท่าที่ควร

3.3 โรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชร

3.3.1 รายละเอียดของโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวนครูและนักเรียน

จังหวัดกำแพงเพชรมีโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

จำนวน 23 โรงเรียน และ 5 สาขา มีรายละเอียดดังนี้คือ

ลำดับ	โรงเรียน	จำนวนครู		จำนวน ม.ต้น		จำนวน ม.ปลาย		รวม	
		ชาย	หญิง	ห้องเรียน	คน	ห้องเรียน	คน	ห้องเรียน	คน
1	กำแพงเพชรพิทยาคม	55	96	32	1870	30	1123	66	2493
2	วชิรปราการวิทยาคม	34	46	26	1039	10	277	32	1306
3	วิชัยวิทยา	37	28	22	873	6	150	28	1023
4	นครไตรตรึงษ์	4	2	9	341	-	-	9	341
5	ทุ่งโพธิ์ทะเลวิทยา	13	9	13	476	-	-	13	476
	สาขา ม.ปลาย ไทรงาม	-	-	-	-	3	71	3	71
6	โกสัมพียวิทยา	10	7	9	351	-	-	9	351
7	คณทิพย์พิทยาคม	11	12	15	549	-	-	15	549
	สาขา ม.ปลาย กท	-	-	-	-	1	41	1	41
8	นาบ่อคำวิทยาคม	10	10	14	521	-	-	14	521
	สาขา ม.ปลาย คลองลาน	-	-	-	-	1	42	1	42
9	พรานกระต่ายพิทยาคม	18	18	16	558	4	225	20	383
	สาขาลานสะเดา	-	-	1	58	-	-	1	58
10	พิโกวิทยา	7	4	9	335	-	-	9	335
11	คลองขลุงราษฎร์รังสรรค์	34	40	22	430	12	398	39	1228
12	ทุ่งทรายวิทยา	13	9	18	710	2	110	20	820
13	วังแหม่วพิทยาคม	9	10	8	244	-	-	8	244
14	วังทรายพิทยาคม	10	19	9	723	-	-	9	723
	สาขาหินชะงอก	-	-	6	228	-	-	6	228
	สาขาวังตะเคียน	-	-	6	194	-	-	6	194

ลำดับ	โรงเรียน	จำนวนครู		จำนวน ม.ต้น		จำนวน ม.ปลาย		รวม	
		ชาย	หญิง	ห้องเรียน	คน	ห้องเรียน	คน	ห้องเรียน	คน
15	ชาตวิทยา	22	36	23	962	8	282	31	1244
	สาขาวังปลาอ้าว	-	-	3	100	-	-	3	113
16	ระหานวิทยา	11	11	15	205	-	-	15	605
17	ปางมะค่าวิทยาคม	10	9	11	375	-	33	12	408
	สาขาน้อยถ้ำ	-	-	1	22	-	-	1	22
18	เค็งไผ่วิทยา	14	10	19	715	1	106	20	821
19	ไทรงามพิทยาคม	21	21	16	205	9	228	25	833
	สาขาน้ำบ่อแก้ว	-	-	6	195	-	-	6	195
20	ลานกระบือวิทยา	28	22	20	245	11	372	31	1017
21	มัธยมจุฑาวัชร	9	10	9	342	-	-	9	342
22	ราษฎร์ปรีชาวิทยาคม	4	2	8	219	-	-	8	216
23	คลองลานวิทยา	20	23	20	287	5	151	25	838
	สาขามอสมบูรณ์	-	-	6	193	-	-	2	193
	สาขาคลองลานพัฒนา	-	-	2	75	-	-	2	75
	รวม	396	458	397	15698	104	3209	501	15257

ที่มา : ฝ่ายแผนงานและงบประมาณ สศจ. กพ.

สำรวจเมื่อ 31 กรกฎาคม 2535

3.3.2 โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1

จากการศึกษาพบว่าในจำนวน 23 โรงเรียนนี้ มีโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เพียง 12 โรงเรียน มีรายละเอียดดังนี้คือ

โรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม

โรงเรียนนัชรวิทยา

โรงเรียนวชิรปราการพิทยาคม

โรงเรียนนครไตรตรึงษ์

โรงเรียนคณทีพิทยาคม

โรงเรียนคลองขลุงราษฎร์รังสรรค์

โรงเรียนพรานกระต่ายพิทยาคม

โรงเรียนนาบ่อคำ

โรงเรียนชาณุวิทยา

โรงเรียนวังแซ้มพิทยาคม

โรงเรียนโค้งไผ่วิทยา

โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเล

ในจำนวน 12 โรงเรียน ยังแบ่งตามประเภทหรือสถานที่ตั้งออกได้ดังนี้ (ดูแผนที่ที่ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกำแพงเพชร)

- 1) กลุ่มโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลหรือใกล้กับพิพิธภัณฑสถาน การเดินทางสะดวก มีระยะทางไกลสุดประมาณ 2 กิโลเมตร มี 3 โรงเรียน คือ
  - โรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม อยู่ในเขตเทศบาลมีสถานที่ตั้งติดกับพิพิธภัณฑสถาน
  - โรงเรียนนัชรวิทยา อยู่ในเขตเทศบาล มีระยะห่างจากพิพิธภัณฑสถานประมาณ 2 กิโลเมตร
  - โรงเรียนวชิรปราการ ตั้งอยู่ตำบลนครชุม ระยะการเดินทางประมาณ 2 กิโลเมตร
- 2) กลุ่มโรงเรียนระดับอำเภอมี 3 โรงเรียน คือ
  - โรงเรียนคลองขลุงราษฎร์รังสรรค์ ระยะห่างจากพิพิธภัณฑสถานประมาณ 44 กิโลเมตร

- โรงเรียนพรานกระต่ายพิทยาคม ระยะห่างจากพิพิธภัณฑสถานประมาณ 30 กิโลเมตร
- โรงเรียนชาวนาวิทยา ระยะห่างจากพิพิธภัณฑสถานประมาณ 75 กิโลเมตร
- 3) กลุ่มโรงเรียนประจำตำบล มี 6 โรงเรียน อยู่ในอำเภอเมือง 4 โรงเรียน อำเภอคลองขลุง 1 โรงเรียน และอยู่ในอำเภอชาลวาลักษณ์บุรี 1 โรงเรียน ดังนี้
  - กลุ่มโรงเรียนในอำเภอเมือง
    - โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเล ระยะการเดินทางประมาณ 20 กิโลเมตร
    - โรงเรียนนครไตรตรึงษ์ ระยะการเดินทางประมาณ 16 กิโลเมตร
    - โรงเรียนคณทิพย์พิทยาคม ระยะการเดินทางประมาณ 20 กิโลเมตร
    - โรงเรียนนาบ่อคำพิทยาคม การเดินทางลำบากที่สุด ระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร
  - กลุ่มโรงเรียนอำเภอคลองขลุง
    - โรงเรียนวังเขม่วิทยาคม ระยะการเดินทางประมาณ 30 กิโลเมตร
  - กลุ่มโรงเรียนชาลวาลักษณ์บุรี
    - โรงเรียนโค้งไผ่วิทยา ระยะการเดินทางประมาณ 55 กิโลเมตร

3.4 หลักสูตรและการจัดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในหลักสูตรมัธยมศึกษา ทมวดวิชา สังคมศึกษา

3.4.1 การปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2533

จากการศึกษาได้พบว่า ก่อนที่จะมีการปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2533 นั้น กรมวิชาการได้เก็บข้อมูลส่วนหนึ่งจากการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรในจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งได้มีการประชุมสัมมนาครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศีขานิติเทศก์ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ที่ประชุมมีข้อคิดเห็นว่าควรปรับปรุงหลักสูตรเดิมด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ (ประไพพรรณ โภคัยสุนทร, 2538 : 8-12)

- 1) เนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมากเกินไป
- 2) ด้านการจัดการเรียนการสอนครูไม่ได้เน้นกระบวนการให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง ส่วนใหญ่จะยึดหนังสือเรียนที่ครูเขียนขึ้นเองแทนที่จะยึดหัวข้อตามหลักสูตร
- 3) จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ของสำนักงานทดสอบ พบว่าทักษะด้านความคิดของนักเรียนค่อนข้างต่ำ
- 4) หลักสูตรเปิดกว้างแต่ครูและบุคลากรในท้องถิ่นไม่ได้เขียนหลักสูตรและหนังสือเรียนของตนเอง

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมสัมมนา คือ

- 1) การกำหนดเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา ควรเน้นการเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ
- 2) การกำหนดจุดประสงค์กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ควรจะกำหนดให้เด่นชัดและนำไปปฏิบัติได้
- 3) ในโครงสร้างของหลักสูตร ให้กำหนดคาบของวิชาบังคับ ให้น้อยลงเพื่อให้เวลาและโอกาสเด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น
- 4) คำอธิบายรายวิชา ควรเขียนให้มีลักษณะเป็นความคิดรวบยอด ทั้งนี้เพื่อช่วยลดเนื้อหาให้น้อยลง
- 5) รายวิชามัธยมศึกษาตอนปลาย ควรเป็นวิชาที่พัฒนาความรู้ความสามารถและช่วยเชื่อมโยงกับวิชาต่าง ๆ ให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจน

เมื่อได้ข้อมูลทั้งจากการติดตามและประเมินผล และจากการประชุมสัมมนาแล้ว ก็นำมาเป็นตัวกำหนดโครงสร้างการเรียนรู้และคำอธิบายรายวิชาของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาใหม่ โดยเน้นในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) เน้นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดหรือหลักการที่สำคัญ ๆ ในสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งจะปรากฏในลักษณะบูรณาการในวิชาบังคับ และมีลักษณะของความคิดรวบยอดในสาขาวิชาต่าง ๆ ในกลุ่มวิชาเลือก
- 2) ทักษะและกระบวนการด้านการคิด การแก้ปัญหา การเรียน และกระบวนการกลุ่ม
- 3) มีเจตคติและค่านิยมที่ดีซึ่งจะช่วยพัฒนาค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เห็นคุณค่าของการทำงานและการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนาและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4) การจัดการและการปฏิบัติตน กิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาจะช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

3.4.2 จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา

จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาเปลี่ยนไปทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย กล่าวคือ ได้กำหนดจุดประสงค์ให้กระชับขึ้น มีจำนวนข้อน้อยลง กำหนดสิ่งที่ต้องการจะพัฒนาและทำให้เกิดกับตัวผู้เรียนเด่นชัดขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยพัฒนาทั้งด้านความคิด จิตใจ ค่านิยม และลักษณะนิสัยไปพร้อม ๆ กัน การกำหนดจุดประสงค์กลุ่มวิชานี้จะเป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการจะพัฒนาให้เกิดกับตัวผู้เรียน ในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ความรู้ความเข้าใจ (ความคิดรวบยอด หลักการ)
- 2) การนำไปใช้ (ทักษะ)
- 3) เจตคติ ค่านิยม
- 4) การปฏิบัติตน (การจัดการ)

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย และหลักธรรมของศาสนา
- เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้
- เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
- เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมชุมชน

3.4.3 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

วิชาบังคับแกน ประกอบด้วยรายวิชาต่อไปนี้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ส 101 ประเทศของเรา 1 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 102 ประเทศของเรา 2 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ส 203 ทวีปของเรา 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 204 ประเทศของเรา 3 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ส 203 โลกของเรา 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 204 ประเทศของเรา 4 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ในวิชาบังคับแกนนี้ชื่อของรายวิชาในชั้น ม. 2 ได้เปลี่ยนจากรายวิชาเดิม "เพื่อนบ้านของเรา" เป็น "ทวีปของเรา"

วิชาบังคับเลือก ประกอบด้วยรายวิชาต่อไปนี้

ส 017 จริยธรรมกับบุคคล 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 026 เอเชียตะวันออกเฉียง

ใต้ในโลกรปัจจุบัน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 027 โลกในยุคปัจจุบัน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 032 เศรษฐศาสตร์ครอบครัว 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 043 กฎหมายน่ารู้ 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 072 ท้องถิ่นของเรา 2 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 073 ท้องถิ่นของเรา 3 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 503 ประชากรกับสิ่งแวดล้อม 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

วิชาเลือกเสรี จากหนังสือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีรายวิชาเลือกเสรีจำนวน 17 รายวิชา ดังนี้

ส 011 สังคมและวัฒนธรรมไทย 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 012 เอกภาพ 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 013	อัล-กุรอาน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 014	ศาสนบัญญัติ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 015	จริยธรรม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 016	ศาสนประวัติ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 021	ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 022	ประวัติศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 023	ประวัติศาสตร์ไทย 1	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 024	ประวัติศาสตร์ไทย 2	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 025	ประวัติศาสตร์ไทย 3	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 031	เศรษฐศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 041	กฎหมายในชีวิตประจำวัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 042	การปกครองของไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 051	สิ่งแวดล้อมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 052	ประชากรศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 061	ภูมิศาสตร์เบื้องต้น	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

3.4.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่น

3.4.4.1 การพัฒนาเนื้อหา (อารีรัตน์ วัฒนสิน, 2538: 27-29)

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นเรื่องที่กรมวิชาการได้ใช้เป็นตัวตั้งต้นในเรื่องของการกระจายอำนาจทางวิชาการไปสู่ท้องถิ่นมาตั้งแต่หลักสูตร พ.ศ. 2521 โดยเริ่มจากหลักสูตรวิชาอาชีพซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประมาณร้อยละ 30 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 40 เพื่อทดลองดูว่าท้องถิ่นจะสามารถพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงไร ในขั้นแรกได้ใช้วิธีเชิญบุคลากรหลักของท้องถิ่น คือตัวแทนจากระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ให้เข้ามาร่วมงานกับกรมวิชาการในการที่จะพัฒนาตัวอย่างของหลักสูตรรายวิชาอาชีพ และได้มีการกระจายอำนาจออกไปโดยจัดสรรงบประมาณให้ทุกจังหวัด ทุกเขตการศึกษา เพื่อนำไปพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และเมื่อจัดทำหลักสูตรรายวิชาอาชีพเสร็จแล้วจะต้องส่งเข้ามาส่วนกลางเพื่อพิจารณา ซึ่งจะมีคณะกรรมการชุดหนึ่งทำหน้าที่วิเคราะห์และปรับหลักสูตรที่เสนอมานั้น จะเห็น

ได้ว่ายังเป็นภาระกระจายอำนาจที่ไม่เต็มที่ ซึ่งเมื่อกลับมาพิจารณาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ก็แทบจะไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย เพียงแต่หยิบจุดเน้นของหลักสูตรขึ้นมา ซึ่งจุดเน้นเหล่านั้นจะพาไปสู่ทิศทางของการกระจายอำนาจทางวิชาการออกไปสู่ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

จุดเน้นที่กำหนดดังกล่าวทั้งสองของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 มีอยู่ 3 จุดเน้นด้วยกันคือ

- 1) ท้องถิ่นมีโอกาสรับการเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการ
- 2) ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามความสนใจ
- 3) ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการ

การเรียนรู้แบบเดิมที่เน้นการท่องจำจะเป็นการเรียนรู้ที่รู้ด้วยเวลาเพียงสั้น ๆ และลืมนไปในที่สุด แต่ถ้าผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพการดำรงชีวิตในท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง สิ่งเหล่านี้จะติดตัวและตกตะกอนสะสมอยู่ในตัวเด็ก ทำให้สามารถปรับตัวเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิต ไม่คว่ำหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อที่จะดำรงชีวิตในสภาพของท้องถิ่นที่ตนอยู่ได้ดียิ่งขึ้น รวมไปถึงการศึกษาต่อยัง

ดังนั้นความหมายของหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นจะใช้ความหมายที่กว้าง ๆ รวมไปถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนทุกเรื่องตั้งแต่กิจกรรมสื่อ วิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลหรือกิจกรรมเสริมที่จัดขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นก็คือ มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจสังคมของท้องถิ่น ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเมื่อผู้เรียนจบจากโรงเรียนแล้วจะสามารถเป็นคนดี มีความรู้ มีอาชีพ และดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นโดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นได้คุ้มค่าที่สุด

บทบาทของกรมวิชาการก็คือจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานงานให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยใคร ๆ ก็สามารถจะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้ และท้องถิ่นที่ว่าเป็นก็คือหน่วยงานที่เกี่ยวกับการศึกษาทุก ๆ ระดับมีหน้าที่ที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นทั้งสิ้น ซึ่งกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นนั้น จะเริ่มต้นที่

ข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและการดำรงชีวิตในท้องถิ่น ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องพิจารณาก่อนที่จะทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นคือ

1) ข้อมูลเกี่ยวกับแนวโน้มการพัฒนาประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจุดซึ่งเป็นชุมชนของเรา แผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นซึ่งก็คือแผนขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แผนเหล่านี้สามารถนำมาใช้วิเคราะห์ทิศทางที่จะพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้

2) ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยนำข้อมูลเหล่านี้มาคัดเลือกให้เหมาะสมที่สุดก่อน

3) ข้อมูลที่เป็นสิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน เช่น นโยบายของกระทรวงฯ สั่งมาให้จัดการศึกษามุ่งไปสู่ด้านการพัฒนาอาชีพ แต่วิชาสังคมศึกษานั้นมุ่งที่จะสอนให้ผู้เรียนเป็นคนดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งเราก็จะต้องนำลักษณะของวิชาสังคมศึกษาเข้าไปสู่อาชีพให้ได้ โดยอาจสอนสิ่งที่เกี่ยวข้องสอดแทรกลงไป

บทบาทของโรงเรียนที่ควรจะทำก็คือสำรวจดูว่า โรงเรียนของเรามีจุดเด่นทางด้านใดบ้าง แล้วจึงนำข้อมูลทั้ง 4 องค์ประกอบดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย แล้วจึงพิจารณาว่าทางเลือกใดมีความเป็นไปได้สูงและมีประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด และสามารถส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน แล้วจึงเลือกทางเลือกนั้นจัดการกำหนดออกมาให้เป็นเป้าหมายของการจัดการการศึกษาของท้องถิ่น สิ่งที่ต้องตระหนักให้มากคือต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นจริง ๆ โดยพิจารณาจากข้อมูลทั้ง 4 องค์ประกอบนี้จึงจะถือว่าบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และเมื่อโรงเรียนกำหนดออกมาเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาแล้ว จะต้องมีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน โดยนำข้อมูลเหล่านั้นมาวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน นั่นคือเป้าหมายของการจัดการศึกษานั้นเอง

ต่อจากนั้นจะลงไปสู่เรื่องของ การปฏิบัติ วิชาการปฏิบัติจำเป็นจะต้องมีระบบของการติดตามกำกับในทุก ๆ ขั้นตอนของการปฏิบัติงาน มีการปรึกษาหารือกันถึงทิศทางที่จะไปสู่เป้าหมาย หลักการของหลักสูตรซึ่งผู้ที่จะช่วยกันควบคุม กำกับ และประเมินการปฏิบัติงานนั้น ควรจะเริ่มจากผู้ปฏิบัติ นั่นก็คือการเริ่มจากกลุ่มวิชา ช่วยกันติดตามกำกับแล้วบอข้อมูลย้อนกลับ

ซึ่งกันและกัน จะทำให้การพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ดี และควรให้กำลังใจกันด้วยการยกย่อง แนะนำให้ผู้อื่นรู้จัก ในท้ายที่สุดก็จะเกิดการบริการทางการศึกษาในระดับโรงเรียนหรือระดับ กลุ่มโรงเรียนได้ งานพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาก็จะพัฒนาได้รวดเร็วขึ้น เพราะในทุก ๆ กลุ่ม โรงเรียนจะมีสื่อที่มีคุณภาพ มีความหลากหลาย สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ โดยนำมาใช้ให้ สอดคล้องกับบริบทของแต่ละกลุ่มโรงเรียน และค่อย ๆ ขยับขึ้นไปถึงระดับประเทศแล้วจึงมีการ พิมพ์เผยแพร่ให้ใช้ได้โดยทั่วไป ซึ่งนับเป็นการบริการทางการศึกษาที่กว้างที่สุด

ข้อเสนอแนะสำหรับการจะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นสามารถ ดำเนินการได้ใน 4 ลักษณะ คือ

1) การพัฒนาเนื้อหา เนื่องจากหลักสูตรที่กำหนดไว้ในคำอธิบายรายวิชา เป็นเพียงขอบเขตของกิจกรรมและเนื้อหาสาระสำคัญ ๆ เท่านั้น และมีเฉพาะจุดประสงค์สุดท้าย ที่ต้องการให้เกิดกับตัวผู้เรียนเมื่อเรียนจบรายวิชานั้นแล้วเท่านั้น เพราะฉะนั้นทุกรายวิชาที่ บรารกฏอยู่ในหลักสูตรนี้สามารถนำคำอธิบายเหล่านั้นมาปรับเนื้อหาได้โดยให้สอดคล้องกับท้องถิ่น แต่ยังคงอยู่ภายใต้คำอธิบายรายวิชานั้น

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ในหลักสูตรจะกำหนดเพียงพฤติกรรม เด่น ๆ ไว้เท่านั้น ผู้สอนจะต้องไปกำหนดกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดขึ้นในห้องเรียนขึ้น มาใหม่เอง ดังนั้น ในลักษณะที่ 2 นี้ ท้องถิ่นจึงสามารถทำได้กับทุกรายวิชาเช่นกัน

3) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ จะเป็นสื่อใด ๆ ก็ได้ที่ผู้สอนสามารถพัฒนา ขึ้นมาใช้เองภายใต้คำอธิบายรายวิชาซึ่งกำหนดอยู่ในหลักสูตร โดยไม่จำกัดไว้เฉพาะสื่อที่เป็น สิ่งพิมพ์เท่านั้น

4) การพัฒนารายวิชาใหม่ รายวิชาที่จะพัฒนาขึ้นมาได้นั้น ในระดับมัธยม ศึกษาตอนต้นจะพัฒนาได้เฉพาะที่เป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาบังคับเลือกและเลือกเสรี แต่สำหรับ วิชาบังคับเลือกบางกลุ่มซึ่งมีเงื่อนไขเฉพาะตายตัวอยู่ที่อาจพัฒนาไม่ได้ ระดับมัธยมศึกษาตอน- ปลายสามารถพัฒนาได้เฉพาะกลุ่มวิชาเลือกเสรีเช่นกัน (อารีรัตน์ วัฒนสิน, 2538 : 27-29)

3.4.4.2 การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน

เมื่อพูดถึงการพัฒนาหลักสูตร สมพร จารุณู (2538 : 30-32) มีความ เห็นว่า สื่อการเรียนการสอนก็จะอยู่ในวงระของการพัฒนาหลักสูตรด้วย กล่าวคือ การจัดการ เรียนการสอนต้องเริ่มด้วยการวิเคราะห์หลักสูตร ต่อจากนั้นจึงเตรียมการสอนด้วยการทำแผน การสอน โดยกำหนดว่าจะสอนเรื่องอะไร ใช้เวลาเรียนเท่าไร มีสาระสำคัญหรือความคิด

รวบยอดอย่างไร จุดประสงค์ทั่วไปว่าอย่างไร จุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมว่าอย่างไร มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง แล้วจะนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้นอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนนั่นเอง โดยมีสื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เมื่อดำเนินการปฏิบัติตามแผนการสอนเสร็จแล้ว จะต้องมีการประเมินผลว่าสิ่งที่จัดการเรียนการสอนไปแล้วนั้นได้บรรลุผลสำเร็จคือ สามารถทำให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถตามที่ตั้งเป้าหมายไว้มากน้อยเพียงใด จึงจะถือว่าครบกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอนหนึ่ง ๆ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้นักเรียนการสอนของครูและนักเรียนบรรลุเป้าหมาย ซึ่งสื่ออาจจะมีหลายอย่าง เช่น นักเรียนอาจจะได้ยินครูพูด ดูภาพ ดูวีดิทัศน์ ดูสไลด์ ฟังเทป เพราะฉะนั้นในแง่นี้จะค่อย ๆ เห็นชัดขึ้นว่าสื่อการเรียนการสอนจะเข้ามามีบทบาทอย่างไร เพราะการที่ครูจะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้นั้นก็คือการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความรู้ขั้นตอนต่อไปก็คือครูดำเนินการสอนและนักเรียนเรียนตามแผนการสอนที่วางไว้ ซึ่งถ้าวางแผนการสอนดี เตรียมการดี ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะบรรลุเป้าหมาย

เมื่อพูดถึงการวางแผนที่ดีก็คือ พูดถึงคุณลักษณะของแผนการสอนซึ่งจะมีลักษณะที่ประกอบด้วย

1) จุดประสงค์ จุดประสงค์จะมีลักษณะเป็นความคาดหวังที่ต้องการสอนในแต่ละเรื่องให้มีความสอดคล้องตรงตามหลักสูตร และเมื่อพูดถึงจุดประสงค์ก็ต้องครอบคลุมจุดประสงค์ทุกประเภทคือ มีจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับเนื้อหา จุดประสงค์ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะ จุดประสงค์ทางด้านความรู้สึก จุดประสงค์เหล่านี้จะมีการพัฒนาตั้งแต่ระดับความรู้ความจำไปจนถึงการใช้สติปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้

2) เนื้อหา จะเป็นสิ่งที่ผู้สอนวิเคราะห์และเลือกสรรกำหนดมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กับจุดประสงค์ด้วย

3) กิจกรรม คือพฤติกรรมที่กำหนดให้ครู นักเรียน ได้กระทำหรือแสดงออก ร่วมกับการใช้สื่อการเรียนการสอน ซึ่งจะมีความสอดคล้องในการช่วยให้นักเรียนจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ การทำกิจกรรมทุกอย่างจะมุ่งเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ จึงต้องดูต่อไปว่าในการจัดกิจกรรมนั้น นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนการสอนหรือไม่ นักเรียนมีกิจกรรมอะไรบ้างที่ทำร่วมกันในกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย หรือกิจกรรมที่เป็นรายบุคคล

ถ้ามีกิจกรรมที่ครบทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวก็ถือว่าการจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นเป็นที่น่าพอใจ

4) สื่อการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงการใช้สื่ออย่างหลากหลาย สามารถประเมินผลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และเหมาะสมกับเวลาเรียนด้วย

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการเตรียมการ การจัดการของผู้สอนในการที่จะช่วยให้เด็กเรียนประสบผลสำเร็จ และเมื่อพูดถึงสื่อการเรียนการสอนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิชาสังคมศึกษาประเภทของสื่อการเรียนการสอนที่ต้องการจะเน้นคือ

- สื่อปฏิสัมพันธ์ คือการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างนักเรียนหรือครูกับนักเรียน เมื่อพูดถึงสื่อปฏิสัมพันธ์ก็จะหมายถึงการพูดคุย การถาม การตอบ การอภิปราย การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นการศึกษาหาความรู้ร่วมกันหรือการทำโครงการร่วมกัน การเชิญบุคคลภายนอกมาให้ความรู้ โดยเฉพาะบทบาทสมมุติ บทบาทในลักษณะการสร้างสถานการณ์จำลองจะใช้มาก การแสดงละคร การเล่นเกม การแข่งขันหรือการสาธิต การศึกษานอกสถานที่ซึ่งจะต้องไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนข้างนอก การมีปฏิสัมพันธ์กันจึงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่เก่าแก่ที่สุดไม่เคยล้าสมัยที่มีความสำคัญมาก ซึ่งครูทุกคนสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องลงทุนอะไรอยู่แล้วโดยธรรมชาติเพียงแค่ตระหนักว่าสื่อการเรียนการสอนประเภทนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความสัมพันธ์ ทศนคติ ค่านิยมได้อย่างไร ซึ่งจะมีกระบวนการและวิธีการเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นสื่อปฏิสัมพันธ์จึงเป็นสื่อที่เราไม่ควรมองข้ามไป

- สื่อของจริง หมายถึงถึงทั้งสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต สถานที่ สภาพแวดล้อม สถานประกอบการ เหตุการณ์ต่าง ๆ บรรยายภาคนในห้องเรียนก็คือสื่อของจริง เพราะฉะนั้นต้องตระหนักว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราล้วนเต็มมือมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย

- สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อที่ใช้กันมาก สื่อหลักก็คือ หนังสือเรียน สื่อที่ใช้เสริมเข้ามาคือหนังสือประเภทอื่น ๆ ที่ให้ความรู้ ซึ่งอาจเป็นหนังสืออ่านประกอบ หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือเสริมประสบการณ์ หนังสือพิมพ์ วารสาร ข่าว เป็นต้น สื่อเหล่านี้สามารถนำเข้ามาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ตลอดเวลา

- สื่อโสตทัศนูปกรณ์ เป็นสื่อประเภทภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพประเภทกราฟิก แผนภูมิ ตาราง แผนที่ โดอะแกรม สไลด์ ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์

เสียงของผู้สอน เสียงโดยธรรมชาติไปจนถึงเสียงที่บันทึกลงเครื่องมือ แผ่นเทป เสียงจากวิทยุ และแผ่นเสียง

- สื่อประเภทคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนจะแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภทคือ

- คอมพิวเตอร์ที่เป็นบทเรียน ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเพราะต้องมีเครื่องมือมาช่วย

- บทเรียนคอมพิวเตอร์ประเภทเป็นแบบฝึกหัด และคอมพิวเตอร์พวกเกมส์ สถานการณ์จำลอง เพื่อให้นักเรียนเอาความรู้ต่าง ๆ มาใช้ในการตัดสินใจ

- อิเลคทรอนิกส์คอมพิวเตอร์

3.4.5 การจัดการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของจังหวัดกำแพงเพชร

เมื่อกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ส 071 เป็นวิชาแกน โดยสอน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ของปีการศึกษา 2534 พร้อมกันทุกโรงเรียนทั่วประเทศนั้น ในจังหวัดกำแพงเพชรมีโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 11 แห่ง จากทั้งหมด 23 แห่ง และในปี พ.ศ. 2535 มีโรงเรียนเปิดการเรียนการสอนวิชานี้เพิ่มเติมอีก 1 แห่ง คือโรงเรียนพรานกระต่ายวิทยาคม (รายละเอียดดังกล่าวแล้วในข้อ 3.3)

3.4.5.1 คำอธิบายรายวิชาและการตีความ

วิชาท้องถิ่นของเรา 1 มีคำอธิบายรายวิชาว่า "ศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และอาณาจักรโบราณที่เกี่ยวข้อง ชนบทรรมนิยม ประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน บุคคลสำคัญของท้องถิ่น และการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความเข้าใจในอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรมที่มีต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและท้องถิ่น"

จากการเก็บข้อมูลจากครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของจังหวัดกำแพงเพชรนั้นพบว่า มีการตีความคำว่า "ท้องถิ่น" อย่างหลากหลาย เช่น มีบางท่านตีความตาม ดร.ธิดา สาระยา (2533 : 450) ว่าหมายถึง

"พื้นที่และขอบเขตที่ชุมชน หมู่บ้าน และเมืองมีการสังสรรค์กันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จนมีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เหมือนกัน และแตกต่างกันไปจากชุมชน

หมู่บ้านและเมืองในท้องถิ่นอื่น จากการสังสรรค์กันดังกล่าวทำให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าท้องถิ่นแต่ละแห่งจะแยกออกจากกันโดยไม่มี การติดต่อเกี่ยวข้องกัน"

ส่วนบางท่านได้ตีความของคำว่า "ท้องถิ่น" ตามเอกรินทร์ สีมหาศาลและปรีชา นุ่นสุข (2533 : 2, 46) ซึ่งกล่าวว่า "พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึงท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เป็นคำที่เน้นถึงลักษณะทางกายภาพ หรือทางภูมิศาสตร์ เป็นสำคัญ และมีลักษณะความเป็นขอบเขตของพื้นที่ แต่เมื่อนำคำนี้ไปรวมกับคำอื่นก็จะให้ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องหนึ่ง เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคหนึ่งภูมิภาคใดโดยเฉพาะ ทั้งที่เป็นเรื่องโบราณและเรื่องปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวด้านศาสนา เศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง

เรื่องการตีความเกี่ยวกับคำว่า "ท้องถิ่น" นี้ จึงแตกต่างกันไป ตามแต่อาจารย์ผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ของแต่ละโรงเรียนจะตีความ

3.4.5.2 พื้นฐานการศึกษาของครูผู้สอน

ตามที่กล่าวแล้วว่าวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เป็นวิชาใหม่ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้เปิดสอนในปีการศึกษา 2534 ฉะนั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชรจึงใช้ครูที่มีอยู่รับผิดชอบวิชาดังกล่าว แต่เนื่องจากครูในโรงเรียนมีพื้นฐานทางการศึกษาแตกต่างกันไป เช่น พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ พื้นฐานทางภูมิศาสตร์ หรือแม้แต่คณิตศาสตร์ เป็นต้น จึงทำให้เป็นผลต่อการเรียนการสอนคือ จะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันตามความถนัดของครู แต่เนื่องจากคำบรรยายรายวิชาท้องถิ่นของเรา 1 นี้กว้างมาก จึงทำให้สามารถใช้พื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกันมาจัดสอนได้ อย่างไรก็ตาม เพื่อความเป็นเอกภาพในการสอนจึงได้มีการจัดทำหนังสือประกอบรายวิชาขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ครู

3.4.5.3 การจัดทำเอกสารประกอบการสอน

เพื่อให้การสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ซึ่งเป็นวิชาใหม่มีเนื้อหา รายวิชาครอบคลุมความรู้หลายด้านของท้องถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรม โบราณวัตถุสถานและชนกลุ่มน้อย เป็นเอกสารแบบเรียนที่มีคุณค่าต่อการศึกษารายวิชาของท้องถิ่นที่สมบูรณ์ สำนักงานสามัญศึกษา จังหวัดกำแพงเพชร กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการประชุมครูผู้สอนวิชานี้ โดยเลือกสรรครูขึ้นมาสองท่าน เพื่อร่วมกันเรียบเรียงเขียนแบบเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ขึ้น คือ อาจารย์สมใจ

น่วมอินทร์ จากโรงเรียนนครไตรตรึงษ์ และอาจารย์พันธุ์ศิริ ลายทองอินทร์ จากโรงเรียนวชิร-
ปราการวิทยาคม

โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 สามารถเลือกใช้
แบบเรียนเล่มมาดเล่มหนึ่งหรือทั้ง 2 เล่มก็ได้ หรือจะไม่ใช่และเรียบเรียงขึ้นมาเองใหม่ เพื่อ
ประกอบการสอนก็ได้ เพราะเป็นการเปิดกว้างให้อิสระแก่ครูผู้สอน

จากการสอบถามข้อมูลการใช้หนังสือประกอบบทเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1
จากโรงเรียนต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้คือ

1. กลุ่มโรงเรียนที่ใช้หนังสือของอาจารย์พันธุ์ศิริ ลายทองอินทร์ มีจำนวน
3 โรงเรียน
2. กลุ่มโรงเรียนที่ใช้หนังสือของอาจารย์สมใจ น่วมอินทร์ มีจำนวน 6
โรงเรียน
3. กลุ่มโรงเรียนที่ใช้หนังสือทั้งสองเล่ม มีจำนวน 1 โรงเรียน
4. กลุ่มโรงเรียนที่ไม่ใช้หนังสือทั้งสองเล่ม มีจำนวน 2 โรงเรียน

3.4.5.4 เนื้อหาและวิธีการสอน

วิธีการสอนส่วนใหญ่ที่ครูใช้ คือวิธีบรรยายหน้าชั้นเรียน โดยบางท่านได้
จัดกิจกรรม ทักษะศึกษา และการค้นคว้าประกอบบทเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความใกล้เคียงแหล่งทรัพยากร
และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน เช่นเดียวกับที่อ้างไว้ในหนังสือ "ลักษณะโรงเรียน
ที่ดี" (ม.ป.ป.: 20, 34) โดยมีตัวอย่างดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มีบางโรงเรียนได้จัด
กิจกรรมนำนักเรียนมาชมพิพิธภัณฑ์สถานประกอบบทเรียน โดยได้รับความอนุเคราะห์จากชุมชน
ของท้องถิ่นในการจัดหาพาหนะนำนักเรียนเดินทางมาทัศนศึกษา

2) ด้านการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเป็นสื่อการเรียนการสอน มีตัวอย่าง
ของการใช้โบราณสถานที่ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนเป็นสื่ออุปกรณ์การสอน เช่น โรงเรียนที่ใกล้เมือง
บางพาน ครูผู้สอนจะเน้นประวัติศาสตร์และโบราณสถานเขานางทอง เมืองบางพานสมัยสุโขทัย
และอยุธยา โรงเรียนที่ใกล้เมืองคณฑี ครูผู้สอนจะเน้นเรื่องท้องถิ่นเมืองคณฑีที่วัดกาตั้ง และนำ
นักเรียนชมโบราณสถานเมืองนครชุมและกำแพงเพชรประกอบถ้ามีโอกาสเข้าตัวจังหวัด นอกจาก
นั้นครูบางท่านได้ปลูกฝังนักเรียนให้ตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถานซึ่งเป็นมรดกด้านวัฒนธรรม
ไทย ที่ทรงคุณค่าแก่การหวงแหนและควรแก่การอนุรักษ์สืบต่อไป โดยการจัดทำกิจกรรมอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมและทำความสะอาดโบราณสถาน เป็นต้น

3) นอกจากนี้ บางโรงเรียนครูผู้สอนจะให้นักเรียนสืบหาบุคคลสำคัญหรือบุคคลดีเด่นของท้องถิ่นที่นักเรียนอยู่อาศัย ซึ่งมีผลงานด้านวัฒนธรรมหรือทำประโยชน์ต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ เสนอครูในชั้นเรียน และแนะนำให้นักเรียนใช้ประโยชน์ของวันหยุดเรียนเสาร์-อาทิตย์ เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร และนำสิ่งที่ได้จากการเข้าชมมาแล้วสู่กันฟังในห้องเรียน

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า จากการทำกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญมาแก่งของประวัติศาสตร์ โดยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ เป็นเมืองศูนย์กลางที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองสำคัญต่าง ๆ และลักษณะทางกายภาพที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงนั้น ทำให้กำแพงเพชรมีฐานะเป็นเมืองสำคัญเชิงพาณิชย์ การเมือง และเป็นจุดยุทธศาสตร์ เนื่องจากเป็นเส้นทางลำเลียงสายสำคัญทั้งสินค้าพาณิชย์ อาวุธสงคราม และไพร่พลต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต มีโบราณสถานมากมาย รวมทั้งมูทธานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกในปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ ยังมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ได้เก็บรวบรวมศิลปวัตถุของท้องถิ่น รวมถึงวัตถุที่ได้มาจากภูมิภาคอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าหายาก ทั้งในด้านความงดงามทางศิลปะ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สามารถบ่งบอกเหตุการณ์ในอดีตทั้งในเรื่องการเมือง การปกครอง ศาสนา เศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งค่านิยมของคนในอดีตได้เป็นอย่างดี

ผู้ศึกษาเห็นว่าหากพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนจะได้ร่วมมือกันจัดการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือท้องถิ่นของเรา 1 ชั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในจังหวัดและในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อการสอน ก็จะเป็นการเสริมความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์และปลูกฝังความรู้สึกที่ดีและถูกต้องเกี่ยวกับท้องถิ่นให้แก่นักเรียนได้ตั้งแต่วัยเยาว์ และน่าจะเป็นวิธีที่ทำให้ความรู้ที่ได้รับนั้นคงอยู่ติดตัวและเป็นความผูกพันต่อท้องถิ่นเมื่อเติบโตต่อไป

บทที่ 4

โรงเรียนกับการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เพื่อเสริมการศึกษาในหลักสูตร

ในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนต่าง ๆ ที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในจังหวัดกำแพงเพชรนั้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลโดยสอบถามความคิดเห็นจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ ปีที่ 2 ครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 จาก 12 โรงเรียน และบุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร โดยจะขอกล่าวตามลำดับดังนี้คือ

4.1 ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอน

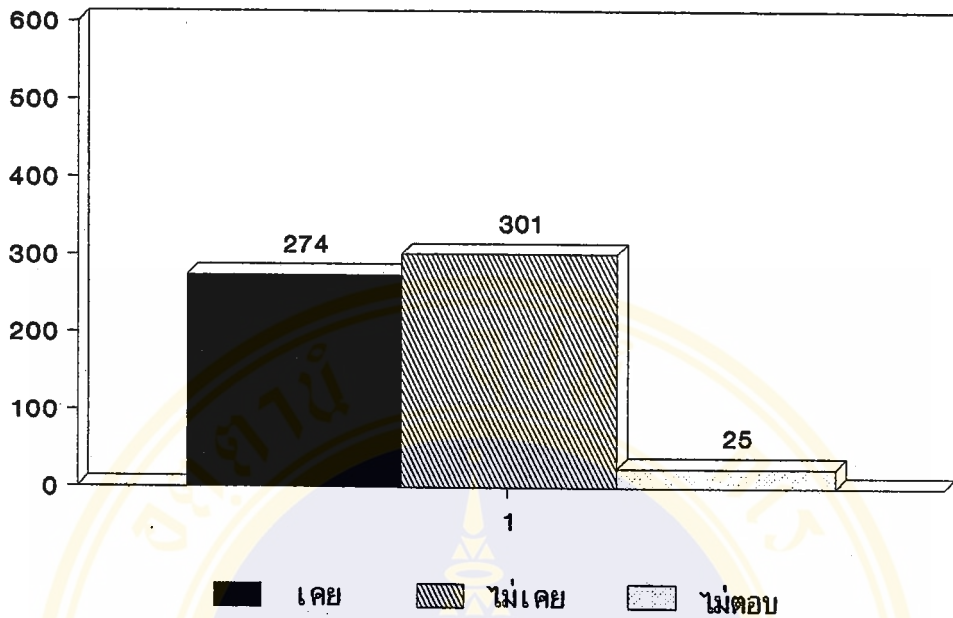
ผู้ศึกษาได้สอบถามความคิดเห็นจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เพื่อประกอบการเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 โดยใช้แบบสอบถามด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกโรงเรียน (ดูข้อ 3.3) ในจังหวัดกำแพงเพชรที่มีการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 จำนวนโรงเรียนละ 50 คน 12 โรงเรียน รวม 600 คน

การศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามของนักเรียนดังกล่าว สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

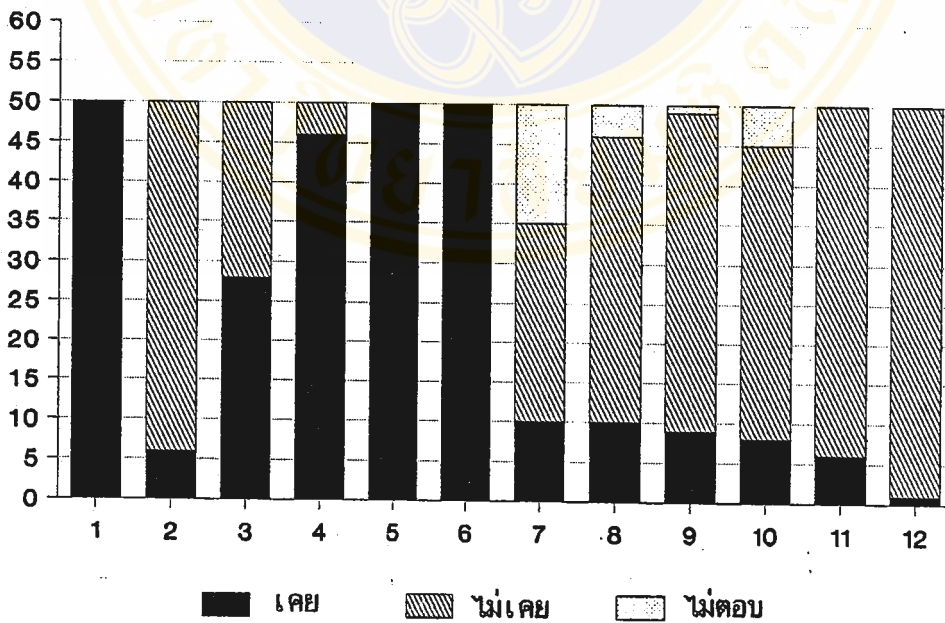
4.1.1 การเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

4.1.1.1 จำนวนที่เข้าชม

ผู้ศึกษาได้พบว่าในจำนวนนักเรียน 600 คนนั้น มีนักเรียนจำนวน 274 คน จากโรงเรียนต่าง ๆ ทั้ง 12 โรงเรียน เคยมาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร บางโรงเรียนก็มามาก บางโรงเรียนก็น้อย ตามรายละเอียดในแผนภูมิที่ 1 และแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 1 แสดงจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ เคยเข้าช้มหัทธิภักตสถานแห่งชาติ
กำแพงเพชร

แผนภูมิที่ 2 แสดงจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษาที่ เคยเข้าช้มหัทธิภักตสถานแห่งชาติ
กำแพงเพชร (จำแนกตามโรงเรียน)

สำหรับนักเรียนที่ไม่เคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จำนวน 301 คน นั้น เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะทางอันห่างไกลทำให้การเดินทางจากอำเภอต่าง ๆ เข้าสู่อำเภอเมืองอันเป็นสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่สะดวกเท่าที่ควร ทำให้โรงเรียนไม่สามารถที่จะนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้

อนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเองก็ไม่อยู่ในความสนใจของเด็ก และไม่สามารถึงดึงดูดให้นักเรียนในท้องถิ่นที่ห่างไกลเดินทางไปชมด้วย แม้เด็กนักเรียนที่อยู่ใกล้พิพิธภัณฑ์สถานส่วนหนึ่งก็ไม่เคยไปด้วยเหตุผลเดียวกัน

4.1.1.2 ลักษณะของการเข้าชม

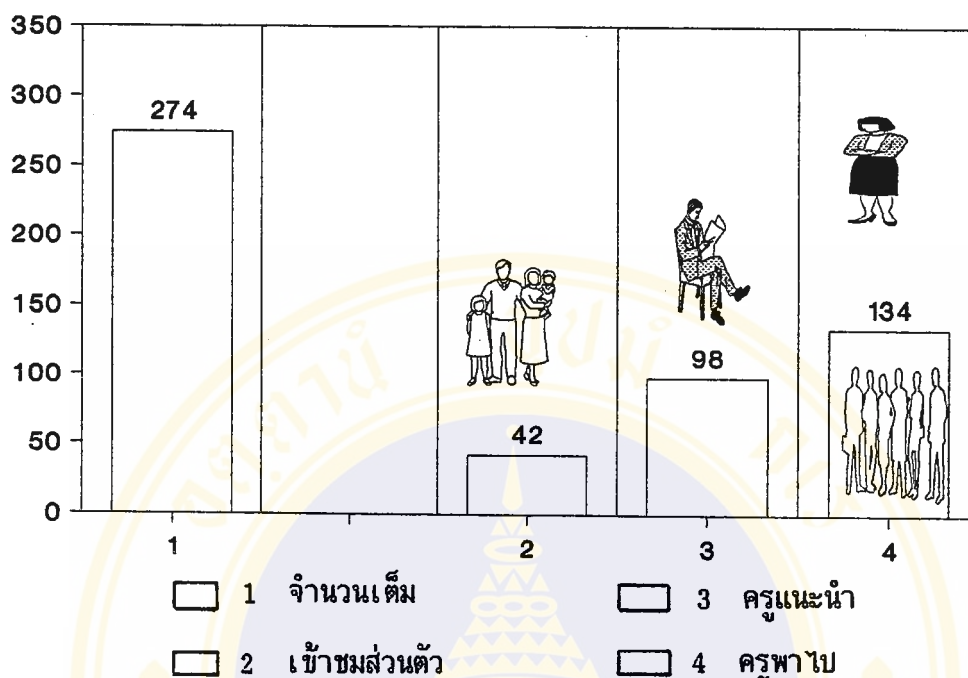
จากการศึกษาพบว่า การเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรของนักเรียนมัธยมศึกษา พบว่าในจำนวนนักเรียน 274 คนที่เคยไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรนั้น มี 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 คือ ครูพาไปจำนวน 134 คน (ร้อยละ 49)

ลักษณะที่ 2 คือ ครูเป็นผู้แนะนำให้ไปจำนวน 98 คน (ร้อยละ 35.7)

ลักษณะที่ 3 คือ นักเรียนไปชมเองเป็นการส่วนตัว จำนวน 42 คน (ร้อยละ 15.3)

ลักษณะที่ 2 และที่ 3 นี้ นักเรียนได้ไปกับเพื่อนนักเรียน เพื่อนบ้าน ครอบครัวหรือไปคนเดียว

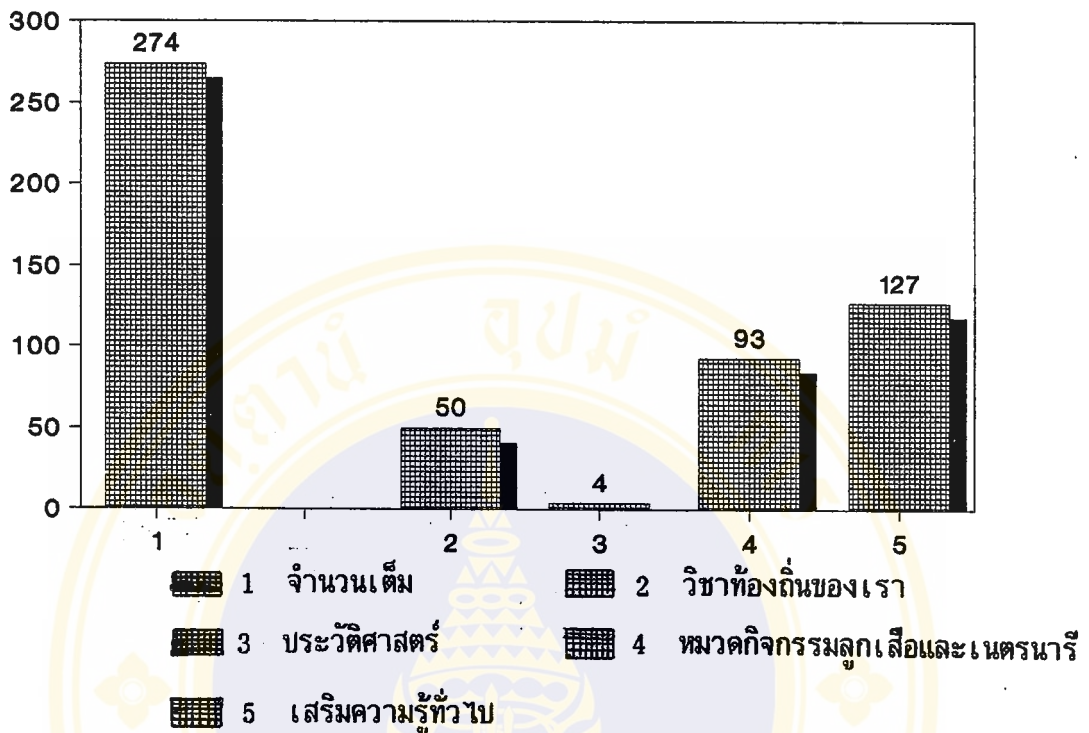
แผนภูมิที่ 3 แสดงลักษณะของการไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ส่วนลักษณะที่ 1 และลักษณะที่ 2 นั้น เป็นการมาชมโดยคำแนะนำของทางโรงเรียน โดยแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งครูแนะนำให้นักเรียนรู้จักและไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรในฐานะที่เป็นหน่วยงาน หรือสถานที่สำคัญที่นักเรียนควรรู้จักเช่นเดียวกับวัดวาอาราม โบราณสถาน ฯลฯ ที่สำคัญในท้องถิ่น อีกส่วนหนึ่งในการแนะนำหรือพาไปชมเพื่อประกอบวิชาเรียนหมวดต่าง ๆ ในหลักสูตร จากการศึกษาสรุปได้เป็น 3 หมวดคือ

หมวดกิจกรรมลูกเสือและเนตรนารี 93 คน (ร้อยละ 33.9) ในหมวดนี้โรงเรียนได้มาจัดกิจกรรมทัศนศึกษาและกิจกรรมผจญภัยในบริเวณสนามหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร และได้มีโอกาสเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรด้วย

หมวดสังคมศึกษา (วิชาท้องถิ่นของเรา) จำนวน 50 คน (ร้อยละ 18.2) ในหมวดวิชานี้พบว่า นักเรียนทั้งหมดมีครูพามา เพื่อประกอบการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของประเทศไทยและของท้องถิ่น

หมวดวิชาสังคม (วิชาอื่น เช่น ประวัติศาสตร์) จำนวน 4 คน (ร้อยละ 1.4)

แผนภูมิที่ 4 แสดงหมวดวิชาต่าง ๆ ที่ครูนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร เพื่อประกอบการเรียน

4.1.1.3 เสริมความรู้ทั่วไป และความรู้รอบตัว เป็นส่วนใหญ่ คือ 127 คน (ร้อยละ 46.5) ในส่วนนี้เป็นผลมาจากคำแนะนำของครูและจากความสนใจส่วนตัวด้วย

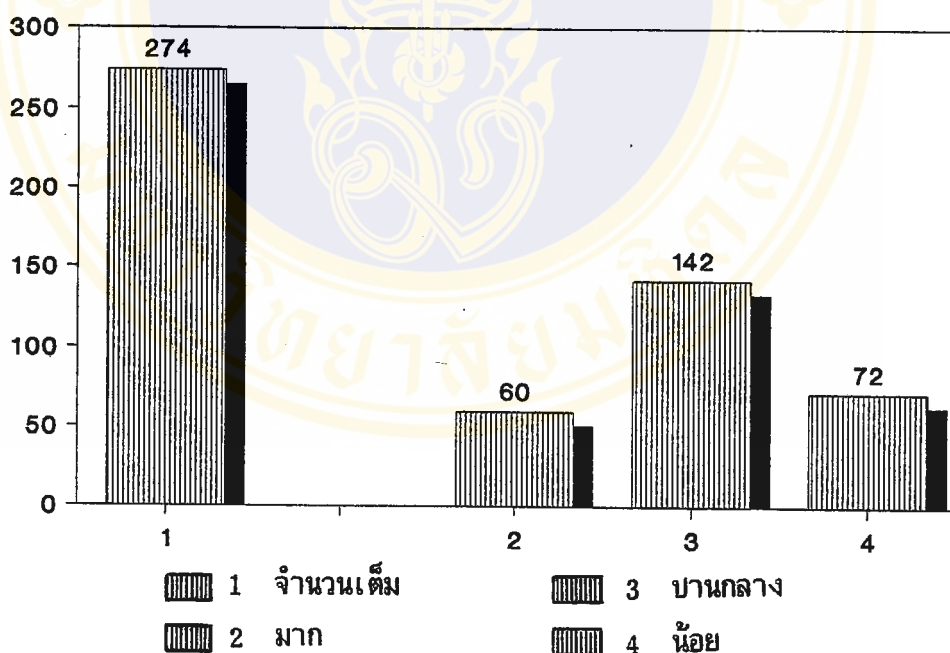
4.1.2 ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดแสดง

เมื่อนักเรียนได้เข้าชมศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงแล้วได้สอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรนั้น พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เป็นที่รวมของโบราณวัตถุ นักเรียนจะใช้คำว่า "ของเก่า" "ของเก่า ๆ แปลก ๆ" มากมายหลายอย่างทั้งที่เคยเห็นและไม่เคยเห็นมาก่อน การจัดแสดงทำให้รู้เรื่องราวของบรรพบุรุษในอดีต รู้จักเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับของผู้คนในสมัยก่อน กล่าวโดยสรุปก็คือการจัดแสดงเป็นการเสริมความรู้ทางด้าน "ประวัติศาสตร์" มากกว่าด้านอื่น นอกจากนั้นยังเสริมความรู้ด้าน "ศิลปวัฒนธรรม" อีกด้วย

4.1.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จากการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่นักเรียนได้รับจากการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรนี้ ผู้ศึกษาได้แยกออกเป็น 3 ประเด็น คือ ความรู้ที่ได้รับจากวัตถุแสดง ความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรนำชม และความรู้ที่ได้รับจากเอกสารนำชม

4.1.3.1 ความรู้ที่ได้รับจากวัตถุแสดง

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นในข้อ 4.1.2 แล้วว่า ภายหลังจากที่นักเรียนได้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรแล้ว นักเรียนจะให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเป็นสถานที่รวบรวมโบราณวัตถุที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ อันหมายถึง ด้านประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ โดยความรู้ที่ได้รับนั้น นักเรียนร้อยละ 51.8 เห็นว่า อยู่ในระดับปานกลาง มีเพียงร้อยละ 21.8 เท่านั้นที่เห็นว่าได้รับความรู้มาก

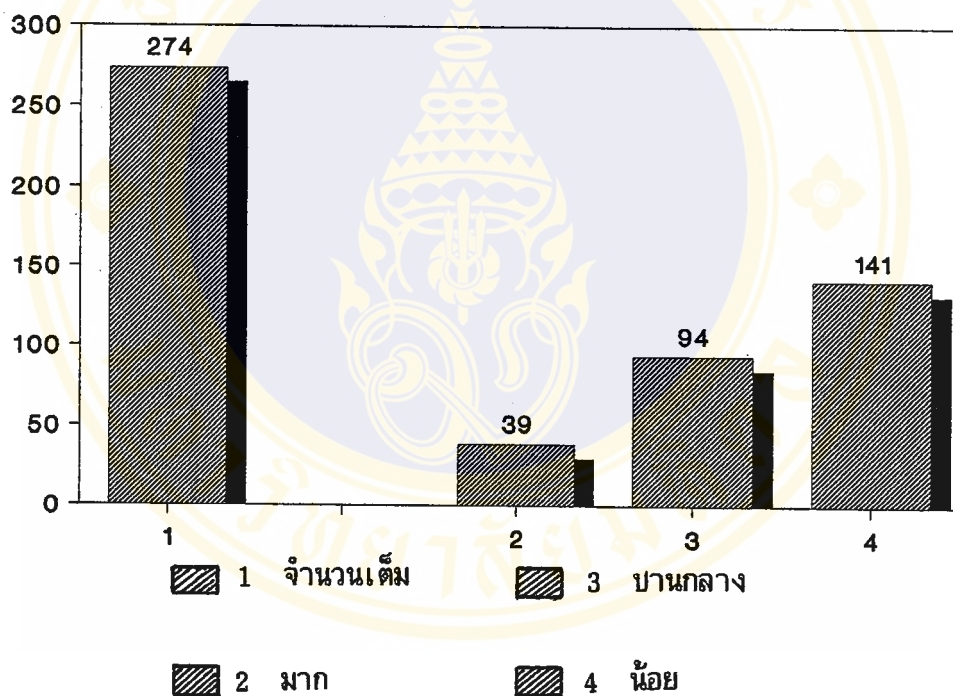

แผนภูมิที่ 5 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กำแพงเพชรสมัยสุโขทัย และอยุธยา ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

4.1.3.2 ความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรนำชม

งานแห่งของวิทยากรนำชมนั้น นักเรียนจำนวนถึง 141 คน (ร้อยละ 51.4)

ทำให้ความเห็นว่าเป็นความรู้ที่น้อยมากจากวิทยากรนำชม ส่วนใหญ่ตอบว่า ไม่มีวิทยากรนำชม และมีบางส่วนที่ตอบว่า เจ้าหน้าที่ประจำห้องจัดแสดงมิได้นำชม เพียงแต่อธิบายตามป้ายคำบรรยายของวัตถุแต่ละชิ้นมากกว่า ซึ่งนักเรียนสามารถอ่านเองก็ได้ อย่างไรก็ตาม นักเรียนจำนวน 39 คน (ร้อยละ 14.2) มีโอกาสได้พบวิทยากรและแสดงความคิดเห็นว่า วิทยากรนำชมแล้วได้รับความรู้ดีมาก

แผนภูมิที่ 6 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรนำชม

4.1.3.3 ความรู้ที่ได้รับจากเอกสาร

เนื่องจากเอกสารที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรที่แจกให้แก่ผู้เข้าชมประกอบการจัดแสดงนั้นมีจำนวนน้อยมาก มีนักเรียนเพียง 14 คน (ร้อยละ 5) เท่านั้นที่ได้รับเอกสารแจก ซึ่งเป็นเอกสารเก่ามาก และนักเรียนต้องไปขอเจ้าหน้าที่จึงจะมอบให้ ส่วนความรู้ที่ได้จากเอกสารนั้นอยู่ในระดับปานกลาง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความรู้จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรที่นักเรียนได้รับจากการไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ทั้งในลักษณะที่ครูพาไป ครูแนะนำไป และไปชมเป็นการส่วนตัวนั้น ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์มากกว่าด้านอื่น และความรู้เหล่านี้ได้มาจากวัตถุที่จัดแสดงไว้ โดยศึกษาจากป้ายคำบรรยายประจำวัตถุในตู้แสดง และส่วนหนึ่งได้จากคำอธิบายของครูที่พาไปมากกว่าที่จะได้จากวิทยากรนำชม

4.1.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกเพลิดเพลินใจ

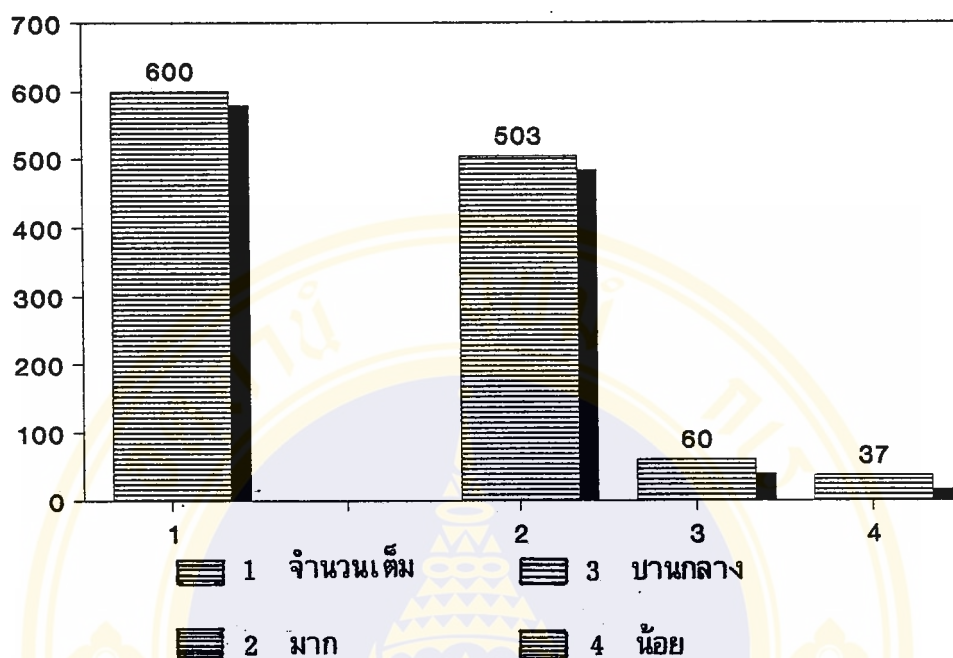
นักเรียนมัธยมศึกษาที่ไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีความเห็นว่า การไปทัศนศึกษาที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรนั้น นอกจากจะให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว นักเรียนที่โรงเรียนพาไปชมได้แสดงความคิดเห็นว่า การได้ออกมานอกโรงเรียนเป็นสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินใจเป็นอย่างมาก แม้วัตถุที่จัดแสดงจะดูแน่นเต็มตู้แลดูไม่งดงาม แต่ก็น่าสนใจ แม้ไม่มีวิทยากรหรือเอกสารประกอบแต่ก็ทำให้เกิดความเพลิดเพลินใจได้ เพราะได้เห็นบางสิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน วัตถุแสดงจึงเป็นเหมือนสื่อที่ใช้ประกอบการเรียนที่นักเรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

4.1.5 ข้อเสนอแนะของนักเรียน

ในการศึกษาคั้งนี้ แม่ผู้ศึกษาจะได้พบว่านักเรียนกว่าครึ่งจากกลุ่มประชากรที่ศึกษาจะไม่เคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเลย แต่จากแบบสอบถามที่กลับคืนมา นักเรียนส่วนใหญ่ (กว่าร้อยละ 80) ทั้งที่เคยไปและไม่เคยไปพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.5.1 การใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรประกอบการเรียนการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1

นักเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 503 คน จาก 600 คน (ร้อยละ 83.8) มีความเห็นว่าหากครูจะสามารถนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ก็จะเป็นการเพิ่มความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้อย่างมาก นักเรียนร้อยละ 6.1 เท่านั้นที่ยังไม่เห็นประโยชน์มากเท่าที่ควร ตามแผนภูมิที่ 7

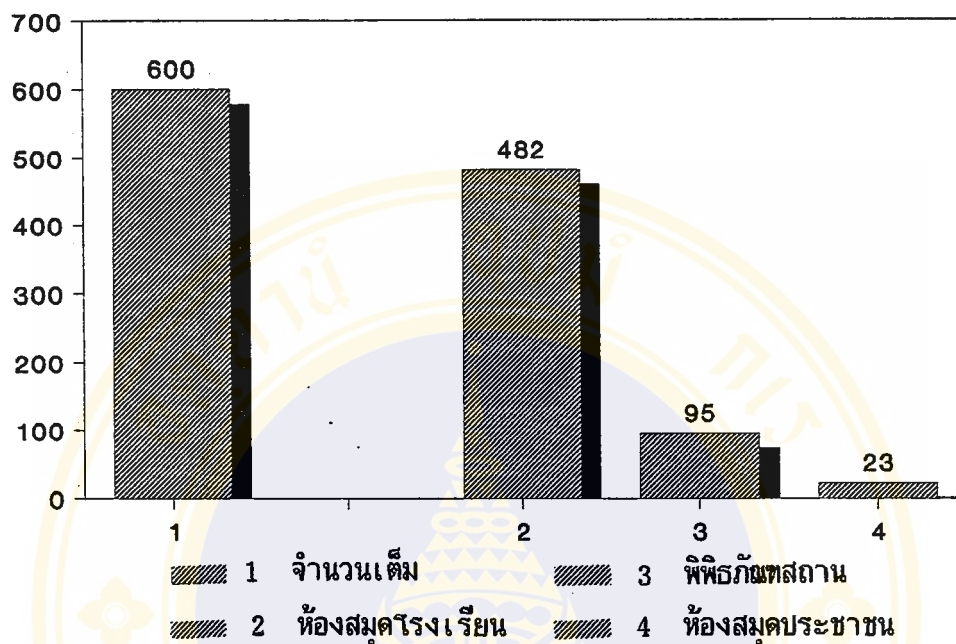
แผนภูมิที่ 7 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่นักเรียนจะเพิ่มขึ้นหากครูนำนักเรียนไปชมพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อประกอบวิชาท้องถิ่นของเรา 1

4.1.5.2 การใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเป็นแหล่งค้นคว้าความรู้

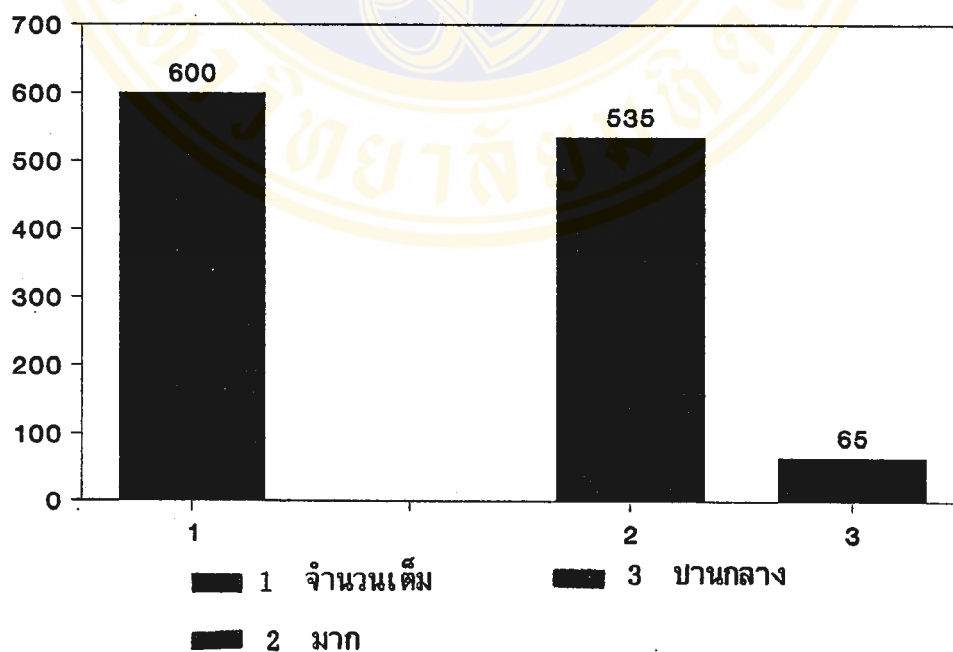
ถ้าเปรียบเทียบพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรกับห้องสมุดโรงเรียนในฐานะที่เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เมื่อนักเรียนจะทำรายงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ส่งครู นักเรียนจำนวน 482 คน (ร้อยละ 80.3) จะคิดถึงห้องสมุดโรงเรียนเป็นแหล่งแรกที่จะไปค้นคว้าหาความรู้ มีนักเรียนเพียง 95 คน (ร้อยละ 15.83) เท่านั้นที่คิดถึงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเป็นแหล่งแรก ทั้งนี้เพราะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่มีหนังสือให้ค้นคว้าและให้ยืม ไม่มีเอกสารแจกอย่างพอเพียง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีแต่เพียงวัตถุที่จัดแสดงอยู่เท่านั้น จึงไม่เพียงพอแก่การทำรายงานของนักเรียน

แต่เมื่อผู้ศึกษาได้สอบถามว่าหากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจะรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีและจัดเป็นมุมห้องสมุดในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเปิดบริการให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าและมีบริการให้ยืมในวันธรรมดา รวมทั้ง

วันเสาร์-อาทิตย์ นักเรียนจำนวน 535 คน (ร้อยละ 89) จะเห็นว่ามีประโยชน์มาก ดังแสดง
ในแผนภูมิที่ 8 และ 9

แผนภูมิที่ 8 แสดงความคิดเห็นในการใช้พิพิธภัณฑ์สถานในฐานะ เป็นแหล่งค้นคว้า เมื่อ
เปรียบเทียบกับห้องสมุดโรงเรียน

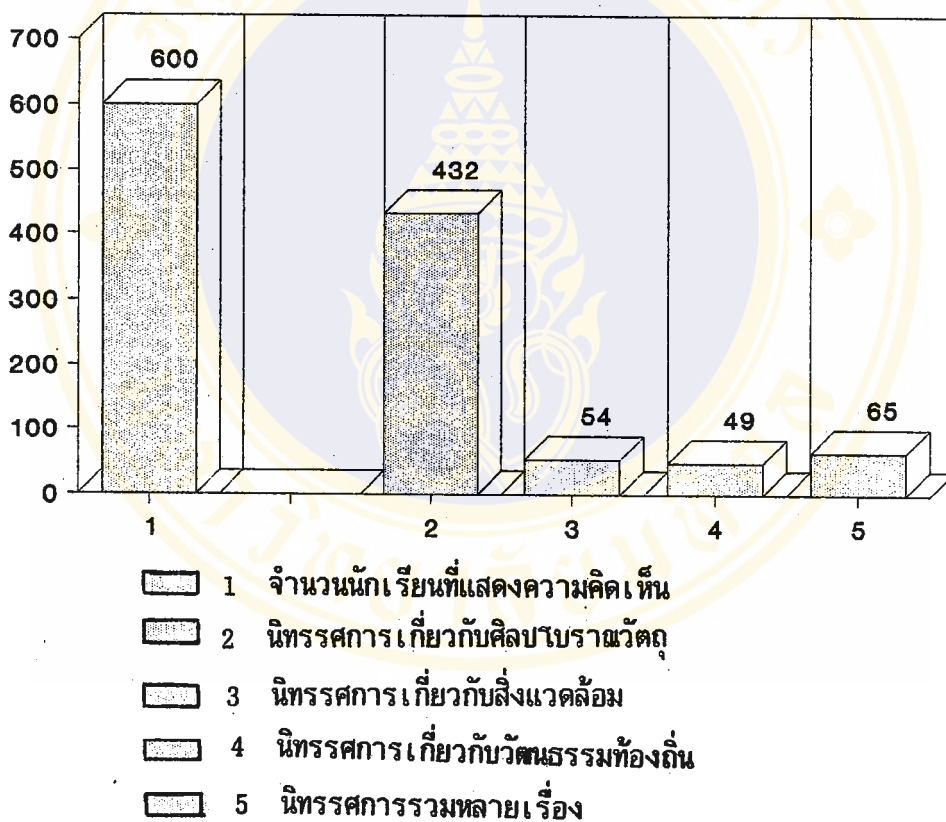

แผนภูมิที่ 9 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับหากพิพิธภัณฑ์สถานจัดมุม
ห้องสมุด

4.1.5.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

นักเรียนจำนวน 432 คน (ร้อยละ 72) มีความคิดเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรน่าจะยังคงจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับศิลปโบราณวัตถุ เช่นที่จัดอยู่ปัจจุบันนี้ เพราะมีประโยชน์ในการเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมื่อเทียบกับการจัดแสดงประเภทอื่น ๆ อย่างไรก็ตามนักเรียนจำนวน 65 คน (ร้อยละ 10.83) ยังคงเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรควรจัดแสดงรวมหลายเรื่อง จะได้รับความรู้หลากหลายยิ่งขึ้น

จัดแสดงในแผนภูมิที่ 10

แผนภูมิที่ 10 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรควรจัด

กล่าวโดยสรุปแล้ว แม้ว่าในความคิดเห็นของนักเรียนมัธยมศึกษาในกลุ่มประชากรที่ศึกษาจะเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรในปัจจุบันให้ประโยชน์ต่อการศึกษาได้ในระดับปานกลางทั้งนี้เพราะบทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

กำแพงเพชรยังไม่เด่นชัดเท่าที่ควร แต่ถ้าหากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจะได้รับการดำเนินงานบางส่วนให้เหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การศึกษาแล้ว นักเรียนมัธยมศึกษา มีความคิดเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจะเป็นหน่วยงานที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา โดยสรุปได้ดังนี้

- 1) ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- 2) ให้ความรู้เรื่องการค้าขายชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ในด้านประวัติศาสตร์

สังคม ชนบทธรรมนิยมประเพณี และเศรษฐกิจ

3) เพิ่มพูนความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ปฐมกรรม เพราะการได้ศึกษาจากของจริงจะเสริมความเข้าใจยิ่งขึ้น

- 4) ทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นมากขึ้น

4.2 ความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรประกอบการเรียนการสอน

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกำแพงเพชร รวม 12 โรงเรียน เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ประกอบการเรียนการสอน ครูผู้สอนได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า วิชาท้องถิ่นของเรา 1 นั้น มีเนื้อหาวิชา กว้างมาก เพราะมีรายละเอียดครอบคลุมถึง "สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และอาณาจักรโบราณที่เกี่ยวข้อง ชนบทธรรมนิยมประเพณี ศิลปะพื้นบ้าน บุคคลสำคัญของท้องถิ่น และการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความเข้าใจในอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และสังคม วัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ให้รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน และร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและท้องถิ่น..." (คำอธิบายรายวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ฉะนั้น โดยหลักการแล้วพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจึงเป็นแหล่งความรู้ที่มีประโยชน์มากที่สุดแห่งหนึ่ง เพราะศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรนั้น ล้วนแต่มีคุณค่าที่จะสะท้อนความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่จัดแสดงอยู่ชั้นบนจะสามารถใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ตรงกับเนื้อหาวิชาท้องถิ่นของเรา เพราะส่วนใหญ่เป็นการจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดกำแพงเพชร ครูผู้สอนจึงมีความเห็นว่าในส่วนของเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรน่าจะเป็นแหล่งข้อมูลที่สมบูรณ์ ทั้งในแง่ของการ

เตรียมการสอนของครูในชั้นเรียน หรือในการเสริมความรู้ให้แก่ักเรียนในการศึกษาจากศิลปะ-โบราณวัตถุของจริงที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร ฉะนั้น หากนักเรียนจะมีโอกาสไปชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรประกอบการเรียนในชั้นเรียน โดยมีเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร เป็นผู้แนะนำอธิบาย ก็จะมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ักเรียน

อย่างไรก็ตามในการนำนักเรียนออกมานอกสถานศึกษา นั้น มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ครูผู้สอนจะต้องนำมาประกอบการพิจารณา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 ระเบียบในการนำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานศึกษา

ในการนำนักเรียนออกไปทัศนศึกษานอกโรงเรียนแต่ละครั้งนั้น การควบคุมดูแลนักเรียนในระหว่างการเดินทางเป็นความรับผิดชอบของครูอาจารย์โดยตรง ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการพานักเรียนไปนอกสถานที่ พ.ศ. 2529 สำหรับการทัศนศึกษานในตัวจังหวัดนั้น ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้อนุมัติ แต่จะต้องมีครูอาจารย์ควบคุมนักเรียนตามระเบียบฉบับนี้ ครูอาจารย์ 1 คน ต่อนักเรียน 20 คน โรงเรียนขนาดเล็กจะมีปัญหา เพราะมีครูอาจารย์น้อยไม่สามารถทำตามระเบียบนี้ได้ ถ้านำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร และมีครูอาจารย์ไม่พอควบคุมนักเรียนระหว่างการเดินทาง หากเกิดอุบัติเหตุจะถือว่ามีความผิดทางวินัย และจะต้องรับผิดชอบกับความเสียหายด้วย ฉะนั้นครูผู้สอนจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินการ เพื่อที่จะให้ถูกต้องตามระเบียบ และไม่กระทบกระเทือนต่อการสอนวิชาอื่น ๆ หากจะต้องขอความร่วมมือจากครูสอนวิชาอื่น ๆ มาช่วยในการควบคุมนักเรียน

4.2.2 การเดินทาง

การเดินทางเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งสำหรับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร เพราะจะต้องเข้าพาหนะการเดินทาง บางโรงเรียนมีงบประมาณจำกัด ไม่สามารถทางงบประมาณเข้าพาหนะเดินทางได้ การจะเรียกเก็บเงินจากนักเรียนนั้นก็มีความเป็นปัญหา เพราะเป็นนักเรียนโรงเรียนด้อยโอกาส ผู้ปกครองอยู่ในฐานะยากจน การเดินทางทัศนศึกษานั้นค่อนข้างจะลำบาก เนื่องจากโรงเรียนไม่มีรถและไม่มียางงบประมาณในการเช่ารถ ในการเดินทางออกนอกสถานที่จึงต้องขอความอนุเคราะห์จากบุคคล หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่นจึงทำให้เกิดความไม่สะดวกในการจัดการเดินทาง

สำหรับบางโรงเรียนที่อยู่ใกล้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชรนั้น บางแห่งก็จะประสบปัญหาเดียวกันกับโรงเรียนที่อยู่ไกล คือ ไม่มีรถ หรือเช่ารถไม่ได้เพราะไม่มีงบประมาณ

และถ้าจะให้ให้นักเรียนเดินหรือขี่จักรยานไปพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรก็อาจทำได้ แต่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยบนท้องถนน ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่งที่โรงเรียนจะต้องนำมาประกอบการพิจารณาด้วยเช่นกัน

4.2.3 ความพร้อมในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ครูผู้สอนมีความเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร น่าจะเป็นแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งในการเตรียมการสอนของครู และในการนำนักเรียนออกไปทัศนศึกษา แต่จากการศึกษาได้พบว่า ในสภาพความเป็นจริงนั้น ครูผู้สอนมีความเห็นว่า

4.2.3.1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีหนังสือหรือข้อมูลให้ยืม

หรือค้นคว้าประกอบการเตรียมสอนหรือข้อมูลประกอบการเรียบเรียงเพื่อให้ครูจัดทำตำรา และเอกสารประกอบการสอนจำนวนน้อย จึงทำให้ครูผู้สอนต้องไปค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งอื่น เช่น ห้องสมุด เป็นต้น ครูผู้สอนจึงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้มากเท่าที่ควร

4.2.3.2 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่มีเอกสารหรือคู่มือแนะนำ

นิทรรศการให้แก่ครูและผู้เข้าชมเพื่อประกอบการชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ครูผู้สอนมีความเห็นว่าเอกสารเช่นนี้มีประโยชน์เพราะจะเป็นการสรุปสาระของวัตถุแสดง ทำให้เสริมความเข้าใจให้แก่ผู้เข้าชมได้ระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจของครูว่าสมควรจะนำนักเรียนมาชมหรือไม่ และเนื้อหาของการจัดแสดงสอดคล้องกับบทเรียนหรือไม่อย่างไร

4.2.4 การประสานงานระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ในการนำนักเรียนออกไปทัศนศึกษานอกสถานศึกษานั้น มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมการระหว่างโรงเรียนและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและได้ประโยชน์เต็มที่ต่อนักเรียน แต่จากการศึกษาพบว่าทั้งสองหน่วยงานนั้นไม่ได้ประสานงานกันเลย ในความคิดเห็นของครูผู้สอนนั้นเห็นว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นเรื่องที่จำเป็นและมีประโยชน์ เพราะจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีขึ้นของครูในการนำนักเรียนออกไปทัศนศึกษา อีกทั้งจะนำไปสู่การเตรียมการทั้งทางฝ่ายของโรงเรียนและฝ่ายของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

4.3 ความคิดเห็นของบุคลากรของฝ่ายพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

ในการสอบถามความคิดเห็นของบุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรในเรื่องเกี่ยวกับการให้บริการทางการศึกษาแก่ผู้เข้าชมนั้น ผู้ศึกษาขอสรุปดังต่อไปนี้

4.3.1 ลักษณะของการทำงาน

เนื่องจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้ร่วมงานด้านการศึกษากับการนำชมไว้ด้วยกัน เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานจึงมีหน้าที่ในการนำชมด้วย ในปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ 2 อัตรา สำหรับดูแลห้องจัดแสดงชั้นล่าง 1 คน ชั้นบน 1 คน แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ที่คนหนึ่งมาทำหน้าที่การเงินด้วย จึงทำให้อัตรากำลังไม่เพียงพอ

4.3.2 การติดตามหลักสูตรการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา

บุคลากรด้านการศึกษามีความเห็นว่า ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงมีความสำคัญด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุในทุกระดับชั้นเรียนและโรงเรียนจะต้องเป็นฝ่ายนำนักเรียนผู้พิพิธภัณฑ์สถาน ดังนั้นการบริการนำชมจะมีลักษณะแบบเดียวกันคือให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดง โดยไม่มีการอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม เช่น ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการสร้างพระพุทธรูป ประโยชน์ใช้สอยของวัตถุบางประเภท หรือการอธิบายเน้นเป็นพิเศษที่เข้ากับหลักสูตรในแต่ละชั้นเรียน ทำให้ผู้รับการนำชมได้ประโยชน์เฉพาะสิ่งที่ได้รู้เห็นเฉพาะที่จัดแสดงเท่านั้น ทั้งนี้ยังรวมถึงการผลิตเอกสารประกอบการศึกษาที่ยังให้ความสำคัญของศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงเท่านั้น ขาดรายละเอียดด้านประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัยของศิลปะสมัยนั้นที่เป็นประโยชน์ต่อบทเรียนตามหลักสูตรในหมวดวิชาสังคมศึกษาด้วย

บทที่ 5

บทวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบสถาบันหนึ่ง ซึ่งนับวันจะมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้นในสังคมไทย การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานให้สอดคล้องกับการศึกษาในหลักสูตรของโรงเรียนหรือเสริมการศึกษานอกหลักสูตรนั้น เป็นภารกิจหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์สถานทั่วโลกควรให้ความสำคัญมากขึ้นกว่าในบัจจุบันนี้ เพราะนอกจากจะเอื้อประโยชน์ในการให้ความรู้แก่เด็กแล้ว ยังเป็นการหล่อหลอมปลูกฝังให้เด็กเห็นคุณค่า ภาควุมิใจ และหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอีกด้วย

จากการที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยได้เลือกจังหวัดกำแพงเพชรเป็นกรณีศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กับระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามตามที่เราสร้างขึ้น และใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ประกอบด้วย ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูลรวม 1 ปี 4 เดือน คือตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2535 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2536 ซึ่งปรากฏผลการศึกษาดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

จากการศึกษาถึงลักษณะโครงสร้างของการดำเนินงานมีภารกิจและทัศนคติในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติด้านการศึกษาและการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ผู้ศึกษาขอสรุปข้อวิเคราะห์ที่ทำให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่ได้เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาให้แก่โรงเรียนมัธยมศึกษาเท่าที่ควร ดังต่อไปนี้

5.1.1.1 การตระหนักถึงความสำคัญทางการศึกษา

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร มิได้ตระหนักถึงความสำคัญทางการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาเท่าที่ควร จึงไม่ได้จัดกิจกรรมเป็นพิเศษใด ๆ ที่สามารถเอื้อประโยชน์เพื่อให้สอดคล้องหรือเสริมหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมศึกษา และมีความเข้าใจว่า ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่นั้น สามารถให้การศึกษาร่องรอยของประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมได้อย่างดีที่สุดแล้ว ผู้ที่อยากจะใช้ประโยชน์เช่นโรงเรียนหรือผู้เข้าชมที่อยากหาความรู้สามารถมาชมเอาเองได้

5.1.1.2 ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรและโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรไม่เคยมีการร่วมมือกันทั้ง ๆ ที่อยู่ในการตรวจเดียวกัน ทำให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่ได้ศึกษาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และไม่เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการศึกษา

เนื่องจากโครงสร้างและลักษณะการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนมัศึกษานั้นต่างกัน ฉะนั้น ในการที่จะดำเนินงานร่วมกันในบางเรื่องให้มีประสิทธิภาพสูงสุดจึงต้องมีการตกลงที่จะร่วมมือกัน ร่วมกันวางแผนงาน และกำหนดขั้นตอนในการทำงานอย่างชัดเจน ถ้าพิพิธภัณฑ์สถานพิจารณาเห็นประโยชน์ที่จะให้ครูนำนักเรียนมาศึกษาหรือไปจัดกิจกรรมใด ๆ ร่วมกับโรงเรียน จึงจำเป็นต้องวางแผนการดำเนินงานให้ชัดเจน และถ้าโรงเรียนมัศึกษาต้องการใช้หน่วยงานและทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ต่อการสอนก็ต้องร่วมมือประสานงานวางแผนร่วมกัน

พิพิธภัณฑ์สถานไม่เคยมีการติดต่อสื่อสารกับโรงเรียนมัธยมศึกษา การสื่อสารเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของพิพิธภัณฑ์สถานทุก ๆ แห่งที่จะต้องแจ้งข่าวสาร กิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์สถานสู่ภายนอกให้ได้รับทราบว่ามีพิพิธภัณฑ์สถานกำลังทำอะไรอยู่ มีกิจกรรมอะไรบ้างที่น่าสนใจต่อการเข้าชมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารศิลปโบราณวัตถุต่าง ๆ แก่สถานศึกษาจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความร่วมมือและข้อเสนอแนะระหว่างกัน ทั้งนี้ยังรวมถึงการสื่อสารระหว่างบุคคล ครูผู้สอนส่วนมากต้องการให้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานมา เยี่ยม เยี่ยมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน เพื่อครูผู้สอนจะได้รับทราบถึงการนำพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนได้อย่างไรบ้าง

จากการที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร มิได้ติดตามหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งนี้รวมถึงหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทำให้ไม่ทราบว่ามีการวิจัยอะไรบ้างที่พิพิธภัณฑ์สถานน่าจะมีบทบาทเข้าไปเสริมสร้างเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนได้บ้าง และการยึดติดแนวความคิดแบบเก่าว่าศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่นั้นให้การศึกษา เรื่องราวของประวัติศาสตร์ศิลปโบราณวัตถุ และวัฒนธรรมได้อย่างดีแล้ว ความคิดเช่นนี้อาจถูกต้องแต่ไม่สามารถปรับเข้ากับหลักสูตรการศึกษาในสมัยปัจจุบัน เพราะไม่สามารถนำศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่เข้าไปมีบทบาทเพิ่มพูนความรู้ในแต่ละรายวิชาได้ เช่น บทเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ด้านประวัติศาสตร์

โบราณวัตถุ โบราณสถานและวัฒนธรรมของท้องถิ่นวิชาท้องถิ่นของเรา 1 นั้น พิพิธภัณฑ์สถาน-
แห่งชาติกำแพงเพชรสามารถนำเรื่องราวการจัดแสดงที่ชั้นบนตัวอาคารซึ่งเป็นเรื่องราวของ
ท้องถิ่นสมัยสุโขทัยและอยุธยา เข้าไปเพิ่มพูนความรู้ในส่วนนี้แก่นักเรียนด้วยการศึกษาจากของ
จริงได้อย่างดี แต่ที่ไม่ได้ดำเนินการในลักษณะนี้ทั้ง ๆ ที่พิพิธภัณฑ์สถานได้เคยจัดพิพิธภัณฑ์สถาน
สัญจรออกเผยแพร่บรรยายเรื่องเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถานตามสถานศึกษาต่าง ๆ ในลักษณะการให้
ความรู้ทั่ว ๆ ไปที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรนั้น ทำให้นักเรียนที่เข้ารับฟังตามโรงเรียนต่าง ๆ ไม่
ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร และยังไม่สามารถชักจูงให้ครูผู้สอนวิชานำนักเรียนเข้าชมพิพิธ-
ภัณฑ์สถาน ศึกษาเรียนรู้จากของจริงประกอบวิชาที่เรียนอย่างน่าเสียดายยิ่ง ดังนั้นนักเรียนที่
เรียนวิชานี้หรือวิชาอื่น ๆ ในหมวดสังคมศึกษาส่วนมากต้องพลาดโอกาสการเรียนรู้ว่าพิพิธภัณฑ์-
สถานแห่งชาติคือสถานศึกษาที่มีประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของ
ท้องถิ่นและของชาติไปอย่างน่าเสียดาย

5.1.1.3 ความพร้อมของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรในการเป็น
แหล่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์

ผู้ศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรยังขาดความพร้อมในการ
จัดการและการดำเนินงานเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านประวัติศาสตร์
และโบราณคดี ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

1) การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่มีความต่อเนื่อง
และไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการพิพิธภัณฑ์สถานวิทยา คือ การจัดแสดงชั้นล่างของตัวอาคารซึ่งให้
ความรู้เรื่องราวโดยสังเขปตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และศิลปะต่าง ๆ ที่พบในประเทศไทย
นั้นในส่วนของ การแสดงเรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้นำเงินตราแบบต่าง ๆ ที่พบใน
ประเทศไทย เช่น เงินพดด้วง แหวนทองคำ เครื่องเงินสมัยอยุธยาที่ขุดพบได้จากบริเวณศูนย์
เพาะพันธุ์กล้วยไม้ในจังหวัดกำแพงเพชรมาจัดแสดงร่วมอยู่ในส่วนก่อนประวัติศาสตร์

ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ประเทศไทย ได้นำเครื่องถ้วยจีนที่ได้จากการ
ขุดแต่งบูรณะกุฏิสงฆ์ วัดเจ้าอาวาสใหญ่ จำนวน 7 ใบ เข้ามาแสดงด้วย ทำให้ภายในตู้มีความ
หนาแน่นเหมือนการแสดงสินค้า มิใช่การแสดงซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาแก่ผู้ชม

การจัดแสดงเงินตราสมัยอยุธยาและเครื่องถ้วยจีนที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร
นั้น ควรนำไปจัดแสดงชั้นบน ซึ่งเป็นการแสดงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกำแพงเพชรในสมัยสุโขทัย
และอยุธยา เพื่อให้ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความสัมพันธ์
เชื่อมโยงระหว่างอาณาจักร

การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวก็เช่นกัน การที่ไม่มีบทบาทเรื่องเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับหัวข้อและเนื้อหาของเรื่องที่จัดแสดง ทำให้ผู้เข้าชมไม่เข้าใจเท่าที่ควร บางครั้งวัตถุแสดงไม่ตรงกับชื่อนิทรรศการ เช่น นิทรรศการเรื่องเครื่องเงินในอดีตของไทย ชาติเนื้อหาที่ให้ความรู้ทั่วไปถึงวิวัฒนาการการผลิต การารั้วสอย และรูปแบบของเครื่องเงิน วัตถุที่นำมาจัดแสดงเป็นเพียงตู้ใบเดียวซึ่งมีขนาดเล็ก จึงทำให้ต้องวางวัตถุแน่นตู้ รวมทั้งได้นำเครื่องเงินสมัยใหม่ที่ผลิตจากจังหวัดเชียงใหม่มาจัดแสดงไว้ด้วย

อนึ่ง คำบรรยายศิลป์โบราณวัตถุในบางตู้ไม่ชัดเจน เพราะพิมพ์ด้วยอักษรพิมพ์ดีดขนาดเล็ก และมักจะให้ความสำคัญกับชื่อผู้บริจาคมากจนทำให้ลดความสำคัญของวัตถุโดยสิ้นเชิง

2) การจัดทำเอกสารข้อมูลและจัดหนังสือเพื่อการค้นคว้า

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จะเห็นได้ชัดว่า พิพิธภัณฑ์สถานยังไม่เห็นความสำคัญในการจัดทำเอกสารประกอบการศึกษา แจกจ่ายแก่ผู้เข้าชมและนักเรียน ดังจะเห็นได้จากการที่ครูผู้สอนบางท่านมาหาข้อมูลประกอบการสอน ต่างก็ไม่ได้รับเอกสารประกอบการศึกษา ทั้งนี้ยังรวมถึงนักเรียนที่เข้ามาหาข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์เพื่อประกอบการทำรายงาน ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้รับเช่นกัน เอกสารประกอบการศึกษาที่เคยแจกจ่ายแก่เด็กนักเรียนส่วนหนึ่งนั้นเป็นเอกสารเก่าที่ทำมานานแล้ว

อนึ่ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติทุกแห่งมีหนังสือจำนวนมากเก็บรักษาไว้ในตู้หรือห้องทำงานของภัณฑารักษ์ สำหรับการอ่าน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม แต่จากสภาพความเป็นจริงแล้ว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบางแห่งก็เก็บรักษาหนังสือไว้ในตู้โดยไม่เคยมีการนำออกมาอ่าน ถ้าพิพิธภัณฑ์สถานจัดทำมุมห้องสมุดและเปิดบริการให้ครูอาจารย์ นักเรียน และบุคคลทั่วไปได้เข้ามาอ่าน ค้นคว้าหาความรู้จะมีประโยชน์อย่างมาก

3) การผลิตและการให้บริการวัสดุทัศนูปกรณ์

การเผยแพร่เรื่องของศิลปวัฒนธรรมโดยใช้วัสดุทัศนูปกรณ์นั้น เป็นการเผยแพร่ความรู้ที่ตัวอย่างหนึ่ง เพราะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีวัสดุทัศนูปกรณ์หลายชุด เช่น ภาพชุดสไลด์ประกอบเสียงประกอบการศึกษาแนะนำพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ชุดโบราณวัตถุสถานเมืองกำแพงเพชร และชุดประกอบการศึกษาต่าง ๆ เช่น ศิลปะสุโขทัย ศิลปะอยุธยา เป็นต้น แต่ไม่เคยนำมาให้บริการแก่ผู้เข้าชมและโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่ได้จัดสถานที่ฉายพร้อมเก้าอี้สำหรับนั่งชมไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรไม่มีบริการให้โรงเรียนยืมวัสดุทัศนูปกรณ์เหล่านี้ไปใช้ในโรงเรียน

เรียนเพื่อประกอบบทเรียนด้วย ผู้ศึกษาจึงพิจารณาเห็นว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ยังไม่เห็นความสำคัญของการใช้วัสดุทัศนูปกรณ์ เพื่อประกอบการศึกษามากเท่าที่ควร

4) ความพร้อมด้านบุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

เนื่องจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมีอัตรากำลังไม่เพียงพอ คือมีเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ 2 อัตรา สำหรับดูแลจัดแสดงชั้นบน 1 คน ชั้นล่าง 1 คน เมื่อเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบศิลปโบราณวัตถุชั้นล่างของตัวอาคาร ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่การเงิน และเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ที่ดูแลรับผิดชอบศิลปโบราณวัตถุชั้นบนให้ทำหน้าที่การศึกษา บริการนำชมแก่สถานศึกษาทั่วไป ทำให้การจัดแสดงไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้แก้ปัญหาด้วยการให้ลูกจ้างประจำตำแหน่งนักการภารโรงและคนงานดูแลรับผิดชอบแทน ลูกจ้างประจำทั้งสองคนนี้มีการศึกษาต่ำ เพราะจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และไม่ค่อยจะมีความรู้ด้านศิลปโบราณวัตถุจึงทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้ที่ดีที่สุดคือ การดูแลวัตถุที่จัดแสดงและคอยห้ามเตือนผู้เข้าชมอย่าจับต้องศิลปโบราณวัตถุ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ กรณีที่ครูผู้สอนหรือนักเรียนที่เข้าชมศิลปโบราณวัตถุประกอบบทเรียนชกถามปัญหาพนักงานประจำห้องก็มักจะไม่ได้รับคำตอบหรือบางคนจะคอยหลบหลีก ทำให้ครูบางท่านไม่เข้าใจและสำคัญผิดว่าเจ้าหน้าที่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์และไม่รับผิดชอบต่องานในหน้าที่ ดังตัวอย่างกรณีอาจารย์โรงเรียนผู้ได้รับมอบหมายสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ได้ส่งให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ทุกคนจะต้องเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรประกอบการเรียนในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และให้นำความรู้ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรมาเล่าสู่กันฟังหน้าชั้นเรียน นักเรียนจะเล่าให้เพื่อนร่วมชั้นเรียนฟังในลักษณะสิ่งของที่ได้เห็นและจัดแสดงอยู่ มีชื่อเรียกกันอย่างไร สร้างประมาทพุทธศตวรรษที่เท่าไรเท่านั้น เช่น พระพุทธรูปแบบสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้น เมื่อครูผู้สอนชกถามปัญหาว่าสิ่งของที่จัดแสดงอยู่นั้นมีความสัมพันธ์กับบทเรียนหรือไม่และแหล่งผลิตเครื่องถ้วยสังคโลกอยู่ที่ใด ประโยชน์การใช้สอยในชีวิตประจำวันมีเช่นไร นักเรียนส่วนมากไม่สามารถตอบปัญหาครูผู้สอนได้ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ดูแลห้องจัดแสดงไม่สามารถตอบข้อซักถามของนักเรียนได้

การใช้เจ้าหน้าที่ไม่ตรงกับสายงานจึงนับว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรยังไม่มีความพร้อมในการจัดบุคลากรเพื่อการศึกษา

5.1.2 โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร

จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา 12

แห่ง ที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร เพื่อประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีในสาขาวิชา ดังกล่าวนั้น ผู้ศึกษาพบว่าโรงเรียนยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เท่าที่ควร จึงขอสรุปข้อวิเคราะห์ไว้เกี่ยวกับการจัดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร ดังนี้

5.1.2.1 การจัดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1

จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 จากโรงเรียนมัธยมศึกษา ในจังหวัดกำแพงเพชรนั้น ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรเนื่องจาก

1) ความไม่พร้อมในการเปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1

กรณีนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เมื่อกรมสามัญศึกษาได้จัดร่างหลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และให้โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาทุกแห่งทั่วประเทศเปิดสอนวิชานี้ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปีการศึกษา 2534 นั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 23 แห่ง มีความพร้อมที่จะเปิดสอนวิชานี้เพียง 11 โรงเรียนเท่านั้น และเพิ่มเป็น 12 โรงเรียนในปีการศึกษา 2535 คือ โรงเรียนพรานกระต่ายพิทยาคม สำหรับปีการศึกษา 2536 นี้ โรงเรียนนาฏวิทยาก็อาจจะงดสอนวิชานี้ ด้วยเหตุผลคือเป็นวิชาที่มีเนื้อหากว้างและครอบคลุมหลายสาขาวิชา ครูผู้สอนไม่มีความชำนาญที่จะสอน เหตุผลดังกล่าวนี้เป็นเช่นเดียวกับโรงเรียนที่ไม่สอนวิชานี้ เช่น โรงเรียนโกสัมพีนวิทยา โรงเรียนโทรงามวิทยาคม เป็นต้น ดังนั้นในปีการศึกษา 2536 นี้ จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าจะมีโรงเรียนที่เปิดสอนวิชานี้ เพิ่มขึ้นหรือลดลง

2) การแปลความหมายหรือการเน้นคำว่า "ท้องถิ่น" ของครูผู้สอนวิชานี้แตกต่างกัน

คำว่า "ท้องถิ่น" นี้มีหลายความหมาย เช่น "พื้นที่และขอบเขตที่ชุมชนหมู่บ้าน และเมืองมีการสังสรรค์กันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จนมีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เหมือนกันและแตกต่างกันไปจากชุมชน หมู่บ้าน และเมืองในท้องถิ่นอื่น จากการสังสรรค์กันดังกล่าวทำให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าท้องถิ่นแต่ละแห่งจะแยกออกจากกันโดยไม่มีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน" (ธิดา สาระยา, 2533 : 450) หรือ "ท้องถิ่น" จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เป็นคำที่เน้นถึงลักษณะทางกายภาพ หรือลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญและมีลักษณะความเป็นขอบเขตพื้นที่ แต่เมื่อนำคำนี้ไปรวมกับคำอื่นก็จะให้

ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้น เช่น ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น หมายถึง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคหนึ่งภูมิภาคใดโดยเฉพาะ ทั้งที่เป็นเรื่องโบราณและเรื่องปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวด้านศาสนา เศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง (เอกรินทร์ สัมहाศาล และ ปรีชา นุ่มสุข, 2533 : 2, 46)

เนื่องจากความหมายของคำว่า "ท้องถิ่น" นั้นกว้างมากดังกล่าวนี้ ทำให้ครูผู้สอนวิชานี้ไม่ทราบว่าจะ เน้นท้องถิ่นส่วนใดเป็นหลักในการสอนนักเรียน เช่น

- โรงเรียนพรานกระต่ายพิทยาคม ครูผู้สอนจะ เน้นประวัติศาสตร์และโบราณสถานเมืองบางพนานและเขานางทองในสมัยสุโขทัยและอยุธยา จากนั้นจึงนำไปสู่ท้องถิ่นที่ห่างไกลออกไปคือ เมืองกำแพงเพชร

- โรงเรียนคณทิพย์พิทยาคม ครูผู้สอนจะ เน้น เรื่องราวของ เมืองคันทด้วย การนำนักเรียนไปทัศนศึกษาประกอบบทเรียนที่โบราณสถานวัดกาตั้ง ส่วนเมืองกำแพงเพชรนั้นให้นักเรียนที่มีโอกาสเข้าไปในเมือง เข้าชมโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรประกอบ

ปัญหาการตีความหมายของคำว่าท้องถิ่นว่า ควรจะ เน้นการสอนที่ตรงจุดใดนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญอีก เรื่องหนึ่งที่กลุ่มครูผู้สอนวิชานี้ควร ได้ตกลงกันให้ขอบเขตการสอนของแต่ละโรงเรียนในลักษณะที่กว้างคือตัวจังหวัดกำแพงเพชร หรือในลักษณะที่แคบคือสถานที่ตั้งของโรงเรียนในท้องถิ่น ตำบล อำเภอใดของจังหวัดนี้

5.1.2.2 ปัญหาที่ตัวครูที่สอนวิชานี้ มีประเด็นปัญหาดังนี้

1) พื้นฐานการศึกษาของครูผู้สอน วิชานี้มี เนื้อหาครอบคลุม เรื่องของ เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย แต่ครูผู้สอนบางท่านมีพื้นฐานการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ การสอนก็จะเน้นหนักไปทางภูมิศาสตร์ หรือครูบางท่านมีพื้นฐานไม่ตรงสาขา เช่น พื้นฐานการศึกษาด้านคณิตศาสตร์ ก็จะทำให้การสอนวิชาดังกล่าวไม่มีเอกภาพ

2) การให้ความสนใจในการเรียนการสอนวิชานี้แก่นักเรียนในแต่ละโรงเรียนไม่เท่าเทียมกัน ครูผู้สอนวิชานี้บางท่านสอนตามภาระที่ได้รับมอบหมายและถ้ามีโอกาสก็จะขอเปลี่ยนไปสอนวิชาอื่น ด้วยเหตุผลส่วนตัวว่าการสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งเป็นเด็กเล็ก อายุประมาณ 12-13 ปี ไม่ค่อยมีความตั้งใจเรียน ชอบพูดและเล่นในเวลาเรียน ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายจนไม่อยากจะสอน ครูบางท่านได้ให้ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถานแต่มิได้นำนักเรียนเข้าชม เพราะมีเหตุผลว่าครูที่สอนวิชาอื่นจะพาไปแทน สำหรับการสอนนั้นก็

ก็สอนไปตามหนังสือของกลุ่มและถ้ามีโอกาสก็จะขอแลกเปลี่ยนไปสอนวิชาอื่นแทน นอกจากนี้ครูผู้สอนบางท่านนอกจากต้องสอนวิชานี้แล้วยังมีหน้าที่อื่นด้วย เช่น จะต้องทำการเงิน จึงทำให้เวลากับการสอนได้ไม่เต็มที่

สำหรับครูที่ไม่มีปัญหาในการสอนวิชานี้ จะให้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ต่อบทเรียน ทำให้นักเรียนสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้ เช่น

บางโรงเรียน ครูผู้สอนจะนำนักเรียนชมโบราณสถานเมืองไตรตรึงษ์ และปลูกฝังให้นักเรียนรักและหวงแหนมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยการจัดกิจกรรมแบ่งกลุ่มนักเรียนช่วยกันรักษาความสะอาดของโบราณสถาน

บางโรงเรียน ครูผู้สอนให้นักเรียนหาบุคคลดีเด่นของท้องถิ่นที่นักเรียนอยู่อาศัยที่มีผลงานด้านวัฒนธรรมหรือเคยทำประโยชน์แก่ชุมชนมาเสนอขึ้นเรียน และร่วมกันคัดเลือกบุคคลดีเด่นของแต่ละท้องถิ่นหรือหมู่บ้านที่นักเรียนได้พักอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังให้นักเรียนที่เรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ทุกคนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานในวันหยุดเรียน เสาร์-อาทิตย์ และนำความรู้จากการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานมาเล่าสู่กันฟังหน้าชั้นเรียน

3) การไม่เป็นเอกภาพของการใช้หนังสือประกอบรายวิชา จากการประชุมกลุ่มครูมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร เฉพาะโรงเรียนที่จะเปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 นั้นที่ประชุมได้ตกลงมอบหมายให้ อาจารย์สองท่าน ร่วมกันเรียบเรียงหนังสือวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เพื่อใช้เป็นตำราเรียนร่วมกันของกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร แต่อาจารย์ทั้งสองท่านต่างก็เขียนหนังสือประกอบการสอนวิชานี้ท่านละ 1 เล่ม การที่หนังสือประกอบบทเรียนจำนวน 2 เล่มนั้น ทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพในกลุ่มโรงเรียนที่สอนวิชานี้ขึ้น คือ มีการแบ่งกลุ่มโรงเรียนที่ใช้หนังสือประกอบการสอน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนและครูผู้ใช้ตำรา

5.1.2.3 การใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอน

โรงเรียนไม่ได้ใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอนได้ เนื่องจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1) ระเบียบของโรงเรียนเกี่ยวกับการนำนักศึกษาออกนอกสถานศึกษา การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ครูอาจารย์ฝ่ายปกครองของโรงเรียนต่าง ๆ ถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องรับผิดชอบอย่างมาก ในกรณีที่อนุญาต

าให้นักเรียนออกทัศนศึกษาออกสถานที่ ถ้านักเรียนไม่รักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน แสดงกิริยามารยาทที่ไม่สุภาพ แต่งตัวไม่เรียบร้อย จะทำให้ผู้ที่พบเห็นมองภาพพจน์ของโรงเรียนในด้านที่ไม่ดี บางครั้งครูอาจารย์ควบคุมดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง นักเรียนอาจถือโอกาสหนีโรงเรียนด้วย ดังนั้นฝ่ายปกครองโรงเรียนต่าง ๆ จึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าเกิดมีกรณีโรงเรียนใดที่นักเรียนทำผิดระเบียบขึ้น ฝ่ายปกครองโรงเรียนแห่งนั้นจะไม่อนุญาตให้นำนักเรียนออกไปทัศนศึกษาออกสถานที่อีก

2) ความไม่พร้อมของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร

แม้ว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจะมีศิลปโบราณวัตถุมากมายที่จัดแสดงไว้ แต่เนื่องจากขาดองค์ประกอบอีกหลายอย่างที่ทำให้การจัดแสดงไม่มีประโยชน์ต่อการศึกษาเท่าที่ควร เช่น เนื้อหาของการจัดแสดง การไม่มีเอกสารข้อมูลประกอบการแสดง และ ความที่ไม่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานการศึกษาโดยเฉพาะ ทำให้โรงเรียนยังไม่ต้องการใช้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรเพื่อประกอบการเรียนการสอน

3) สถานที่ตั้งของโรงเรียน

สถานที่ตั้งของโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนไม่สามารถนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรได้ เพราะความไม่สะดวกเกี่ยวกับพาหนะเดินทาง และจำนวนครูผู้ควบคุมการเดินทางที่ไม่เพียงพอก็เป็นส่วนประกอบสำคัญในการนำนักเรียนออกนอกสถานที่

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาได้ประมวลความรู้ที่ได้รับจากเอกสารต่าง ๆ ในบทที่ 2 ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร โรงเรียนมัธยมศึกษา และหลักสูตรสังคมศึกษาฉบับปรับปรุง รวมทั้งการที่ได้สอบถามความคิดเห็นจากนักเรียน ครูผู้สอน และบุคลากรของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรและได้นำมาสู่การสรุปวิเคราะห์ดังที่กล่าวไว้แล้วนั้น เพื่อให้ผลการศึกษาเกิดประโยชน์ทั้งในส่วนของการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร และโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา

1 ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอเสนอแนะการดำเนินงานดังนี้

5.2.1 จัดทำโครงการความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร และกรมสามัญศึกษา

ให้นักวิชาการศึกษา ครู อาจารย์ ภัณฑารักษ์ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำความชำนาญเฉพาะของแต่ละวิชาซึ่งมาร่วมกันเขียนหลักสูตรการเรียนการสอนและจัดทำแบบเรียนด้วย ผู้ร่างหลักสูตรก็จะได้ทราบว่า จะใช้วัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อประโยชน์การศึกษาของโรงเรียนอย่างไรและจะเขียนลงในหลักสูตรให้ครูผู้สอนนำนักเรียนเข้าชมวัตถุที่จัดแสดงประกอบการเรียนทุกโรงเรียนในขณะเดียวกัน ภัณฑารักษ์หรือเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานก็จะได้ทราบความมุ่งหมาย ความต้องการ วัตถุประสงค์ของเนื้อหาหลักสูตรโดยละเอียดและชี้แจงนำมาจัดบริการแก่โรงเรียนต่าง ๆ ได้ด้วย เช่น วิชาท้องถิ่นของเรา 1 ถ้าทั้งสองหน่วยงานได้ร่วมกันจัดทำหลักสูตรโรงเรียนต่าง ๆ ที่เปิดสอนวิชานี้ก็จะใช้วัตถุที่จัดแสดงเป็นสื่อประกอบการเรียนในขณะเดียวกันพิพิธภัณฑ์สถานก็จะจัดบริการต่าง ๆ ให้สถานศึกษาใช้บริการ เช่น การนำชมประกอบการเรียน การจัดทำเอกสารประกอบการศึกษา การจัดทำสไลด์ประกอบการศึกษาให้โรงเรียนต่าง ๆ ยืมหรือจัดมุมห้องสมุดให้ครูและนักเรียนได้ค้นคว้าประกอบการเรียนด้วย

5.2.2 การจัดการอบรมหรือบรรยายความรู้ด้านศิลปโบราณวัตถุให้ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาและศิลปศึกษา

ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์สถานส่วนมากจะมีความรู้เรื่องราวของศิลปโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทยและในท้องถิ่นของตน เพราะจะต้องทำงานด้านวิชาการด้วยการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากศิลปโบราณวัตถุที่ได้เก็บรักษาไว้ ทั้งนี้ยังรวมถึงการศึกษาค้นหาแหล่งโบราณคดีใหม่ ๆ อยู่เสมอด้วย

ความรู้ด้านวิชาการนี้ ภัณฑารักษ์จะต้องเผยแพร่สู่ภายนอกโดยเฉพาะสถานศึกษาต่าง ๆ ด้วยการร่วมมือกับโรงเรียนจัดอบรมบรรยายความรู้ศิลปโบราณวัตถุต่าง ๆ ให้ครูผู้สอนได้เรียนรู้เพื่อที่จะได้นำไปสอนนักเรียนต่อไป การอบรมหรือบรรยายนี้ใช้ระยะเวลาที่สั้น ๆ สามารถดำเนินการเสร็จภายใน 1 วัน การบรรยายอาจจะใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานที่ให้การเรียนรู้ได้ ด้วยการให้ผู้รับฟังคำบรรยายหรือการอบรมได้ดูศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ประกอบไปด้วยอย่างใกล้ชิด และมีประโยชน์มากกว่าการดูจากภาพถ่าย หรือภาพสไลด์ นอกจากจะใช้ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่บรรยายให้ครูอาจารย์ที่ได้ศึกษาแล้ว การนำทัศนศึกษาโบราณสถานต่าง ๆ ในจังหวัดประกอบการเรียนรู้อีกยังทำให้ผู้รับการอบรมหรือฟังการบรรยายได้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างมาก เพราะความรู้ด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น สามารถเชื่อมโยงบทเรียน

ด้านประวัติศาสตร์ และศิลปะต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างดี และสร้างภาพจินตนาการต่าง ๆ ที่สมบูรณ์สำหรับผู้รับอย่างถูกต้อง

การอบรมหรือสัมมนาครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ครูหมวดสังคมศึกษา ภัณฑารักษ์ หรือผู้ที่ทำงานด้านพิพิธภัณฑ์สถานร่วมกัน ในการจัดทำหลักสูตรการใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อ ประกอบบทเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 หรือเรื่องราวประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้ในลักษณะใดบ้าง และจะใช้วิธีใดที่จะให้นักเรียนเห็นประโยชน์จากการเรียนรู้จากของจริง ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานด้วยตนเอง และเกิดมีความรู้สึกรักและอยากจะทำเข้าไปชมพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อการพักผ่อนและหาความรู้ทุกครั้งที่มีโอกาสหรือมีเวลาว่าง

การจัดอบรมสัมมนาเช่นนี้จำกัจะต้องเป็นหน่วยงานของกรมศิลปากร เพราะมีหลายหน่วยงานที่มีความพร้อมหรือศักยภาพที่จะจัดได้ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีศูนย์วัฒนธรรมหรือจะเป็นมหาวิทยาลัยแห่งใดจัดก็ได้

5.2.3 การเยี่ยมเยียนผู้บริหารงานการศึกษาและครูผู้สอนวิชา

เป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนแนวความคิดเห็นระหว่างกันแล้วยังช่วยให้ครูผู้สอนได้เกิดความรู้และความเข้าใจว่าศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่มีส่วนช่วยในการเรียนรู้ประกอบบทเรียนได้อย่างไร (Gordon M. Ambach, 1986 : 37) ครูผู้สอนจะชอบการเยี่ยมเยียนในลักษณะนี้ เพราะมีการแลกเปลี่ยนแนวความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และจะช่วยทำให้การสอนในชั้นเรียนน่าสนใจมากขึ้น (John F Ahern, 1987 : 27) นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานก็ได้ทราบหลักสูตรการเรียนการสอนและคิดหาวิธีผลิตสื่อต่าง ๆ หรือการขอเข้าร่วมกิจกรรมด้วยดังเช่น วิชาท้องถิ่นของเรา 1 เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานจะเสนอแนะการใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถานที่เรียนรู้อันส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานก็จะได้รับข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากครูผู้สอนถึงสิ่งที่ต้องการให้พิพิธภัณฑ์สถานดำเนินการ เป็นต้น

การเยี่ยมเยียนผู้บริหารการศึกษาและครูผู้สอนนั้นจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เพราะการสื่อสาร... การประชาสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ์สถานไม่มีวันสิ้นสุด เพื่อให้งานการศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานสู่ความสำเร็จจาเนอภาค ทำให้นักบริหารการศึกษาเห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถาน เกิดการส่งเสริมแนะนำให้ครูผู้สอนในรายวิชาที่จะใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อการเรียนรู้อันและอนุญาตหรือส่งเสริมให้นักเรียนและครูผู้สอนใช้พิพิธภัณฑ์สถานในฐานะสถานที่เรียนรู้ในที่สุด

5.2.4 การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมบทเรียนในห้องเรียน การเยี่ยมชมเยียนครูผู้สอน ทำให้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานได้รับคำแนะนำต่าง ๆ จากครูผู้สอนและทราบถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่นักเรียนขาดโอกาสในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน กิจกรรมต่าง ๆ ที่พิพิธภัณฑ์สถานจะมีส่วนช่วยครูผู้สอนได้และ เป็นที่ต้องการมากก็คือ

5.2.4.1 การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ (Travelling exhibition)

เป็นงานบริการศึกษาที่ดีและเหมาะสมสำหรับโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลจากพิพิธภัณฑ์สถาน การเดินทางลำบากและเป็นโรงเรียนที่เด็กนักเรียนด้อยโอกาสในการเดินทางสู่พิพิธภัณฑ์สถาน การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่นั้น พิพิธภัณฑ์สถานจะมียานพาหนะของตนอยู่แล้วจึงสะดวกในการจัดกิจกรรม และไม่ต้องบรรทุกสิ่งของไปมากนักเพราะโรงเรียนต่าง ๆ มี ห้องประชุม บอร์ด และอุปกรณ์บางอย่างพร้อมมาให้ใช้ได้ พิพิธภัณฑ์สถานเพียงแต่นำรูปภาพ ศิลปโบราณวัตถุที่จำลองหรือศิลปโบราณวัตถุที่ขอยืมจากเอกชนไปจัดแสดง นิทรรศการที่จัดนั้นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบทเรียนหรือเรื่องที่โรงเรียนต้องการให้จัดจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนที่สุด เช่น ศิลปสุโขทัย ก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย โบราณสถาน โบราณวัตถุเมืองกำแพงเพชรและแบบศิลปในประเทศไทย เป็นต้น นิทรรศการเหล่านี้จะให้ความรู้แก่นักเรียนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากจะจัดนิทรรศการที่ห้องประชุมโรงเรียนแล้ว เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานยังสามารถจัดหามุมฉายภาพวิดีโอและสไลด์ ประกอบการศึกษาให้นักเรียนชมประกอบนิทรรศการไปพร้อมกันได้ด้วย และที่สำคัญควบคู่กับการจัดนิทรรศการคือจะต้องมีเอกสารประกอบการศึกษาแจกแก่ผู้เข้าชมนิทรรศการพร้อมแบบสอบถามการจัดนิทรรศการเพื่อจะได้นำไปปรับปรุงในการจัดครั้งต่อไป

5.2.4.2 การจัดพิพิธภัณฑ์สถานเคลื่อนที่และบรรยายพิเศษ มีลักษณะคล้าย

นิทรรศการสัญจร ต่างกันที่นำพิพิธภัณฑ์สถานสู่โรงเรียนด้วยการจัดภาพตัวอาคารและศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงในตัวอาคาร การฉายสไลด์ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดง พร้อมการบรรยายถึงการใช้อพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนได้อย่างไร บางครั้งอาจจะจัดบรรยายพิเศษเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดหรือเรื่องที่นักเรียนสนใจก็ได้ การบรรยายเช่นผู้บรรยายจะเปิดโอกาสให้มีการซักถามปัญหาในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปโบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่นได้ นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องจัดหาหนังสือเกี่ยวกับเรื่องของท้องถิ่นออกเผยแพร่ให้นักเรียนได้อ่านหรือรู้จักด้วย

การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมการศึกษาบทเรียนนั้น พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องจัดทำเป็นตารางแจ้งให้โรงเรียนต่าง ๆ ทราบ เพื่อที่โรงเรียนจะให้ความสนใจและแจ้งให้นักเรียนได้

ทราบล่วงหน้า ระยะเวลาการจัดกิจกรรมนิทรรศการนั้น ควรดำเนินการอย่างน้อยครั้งละ 1 วัน ต่อหนึ่งภาคเรียน หรือจะจัดหลาย ๆ ครั้งก็ได้ ถ้าพิพิธภัณฑ์สถานมีความพร้อมและสถานศึกษามีความต้องการ

5.2.4.3 การจัดทัศนศึกษา (Field Trip) เป็นบริการศึกษาแบบหนึ่ง ด้วยการนำนักเรียนสู่แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถาน ทำได้ 2 วิธี คือ

- การเป็นวิทยากร โรงเรียนที่สามารถหาพาหนะนำนักเรียนออกทัศนศึกษาประกอบบทเรียน เช่น วิชาท้องถิ่นของเรา 1 แต่ขาดวิทยากรให้ความรู้ตลอดระยะเวลาการเดินทาง จะติดต่อหรือร่วมกับพิพิธภัณฑ์สถานจัดวิทยากรให้ความรู้ระหว่างการเดินทาง เช่น โรงเรียนคลองขลุงราษฎร์รังสรรค์ การจัดทัศนศึกษาร่วมกับพิพิธภัณฑ์สถาน วิทยากรจะบรรยายตามจุดที่สำคัญของท้องถิ่น มีเมืองไตรตรังษ์ จากนั้นเข้าสู่เมืองนครชุม บอกล่าประวัติของเมืองโบราณสถานที่สำคัญ ข้ามแม่น้ำปิงสู่เมืองกำแพงเพชร บรรยายประวัติของเมือง โบราณสถานที่สำคัญและจุดสุดท้ายที่พิพิธภัณฑ์สถาน เสร็จแล้วเดินทางกลับ ระหว่างทาง วิทยากรจะซักถามถึงสิ่งต่าง ๆ ที่นักเรียนได้เห็นมาให้เด็กนักเรียนตอบ และสรุปเรื่องราวของท้องถิ่นอีกครั้ง ใช้ระยะเวลาเดินทางไปและกลับประมาณ 4 ชั่วโมง

วิธีนี้ถ้ามีนักเรียนมากมักจะไม่ได้ผล เพราะมีวิทยากรจำกัดไม่สามารถแยกกลุ่มย่อยได้

- การจัดโปรแกรมให้โรงเรียนในวันหยุดเรียนเสาร์-อาทิตย์ โดยพาพาหนะของพิพิธภัณฑ์สถาน นำนักเรียนกลุ่มน้อยที่สนใจ เดินทางทัศนศึกษาประกอบบทเรียน วิธีนี้เหมาะสำหรับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากพิพิธภัณฑ์สถาน นักเรียนจะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เพราะรถยนต์ของพิพิธภัณฑ์สถานสามารถนำนักเรียนมาครั้งละประมาณ 20 คน แต่มีข้อจำกัดคือไม่สามารถบริการโรงเรียนที่อยู่ไกล และเป็นโปรแกรมที่ต้องใช้เวลายาวนาน รับนักเรียนได้จำกัด บริการได้เพียงวันละ 2 เที่ยว โรงเรียนที่เหมาะสมกับการรับบริการแบบนี้ไม่ควรมีสถานที่ตั้งห่างไกลจากพิพิธภัณฑ์สถานเกินไป หรือระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร เช่น โรงเรียนพรานกระต่ายวิทยาคม โรงเรียนวังแซ้มวิทยา เป็นต้น

5.2.5 การมีส่วนร่วมการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษา

5.3.5.1 การร่วมเขียนหนังสือในส่วนที่จะใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อการเรียนการสอนได้ พิพิธภัณฑ์สถานมีส่วนช่วยงานกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนได้อย่างมาก เพราะศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงนั้น ไม่ว่าจะเป็นนิทรรศการถาวรหรือนิทรรศการชั่วคราวต่างก็มีความ

สัมพันธ์กับหลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) เชื่อมโยงไปถึงวิชาต่าง ๆ (Correlated Curriculum) และสัมพันธ์กับหมวดวิชาด้วย (Board Field Curriculum) ด้วย เช่น การจัดแสดงเทวรูปพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร ที่ฐานแม่จารึกอักษรไทย พ.ศ. 2053 เป็นหลักสูตรรายวิชาภาษาไทย เชื่อมโยงกับวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และจัดเข้าเป็นวิชาหนึ่งของหมวดสังคมศึกษาหรือหลาย ๆ วิชาในหมวดสังคมศึกษา เป็นต้น

ถึงแม้ว่าพิพิธภัณฑ์สถานจะไม่เป็นผู้จัดทำหลักสูตร แต่ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑ์สถาน ก็มีส่วนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการ เขียนบทเรียนร่วมกับโรงเรียนต่าง ๆ ในส่วนที่ครูผู้สอนไม่มีความชำนาญ เช่น วิชาท้องถิ่นของเรา 1 กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาได้ประสานงานจัดทำตำราเรียนร่วมกัน แต่มีปัญหาข้อมูลของท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิลปต่าง ๆ ที่พบในเมืองกำแพงเพชร ภัณฑารักษ์จะเข้าไปร่วมในส่วนนี้ อาจจะจัดสัมมนากลุ่มย่อย เรื่องประวัติของถิ่น หรือรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ให้กลุ่มครูผู้สอนและอาจจะเข้าร่วมเขียนความรู้ในส่วนนี้ก็ได้ จะช่วยให้บทเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 มีหลักฐานข้อมูลมากขึ้นและกลุ่มครูผู้สอนวิชานี้จะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการสอนในห้องเรียนและนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานหรือกระตุ้นความนึกคิดของนักเรียนให้เห็นความสำคัญของศิลปโบราณวัตถุและพิพิธภัณฑ์สถานมากขึ้น

5.2.5.2 การเข้าไปมีส่วนร่วมผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอน เป็นงานบริการศึกษาอีกแบบหนึ่งที่โรงเรียนต่าง ๆ ต้องการอย่างมากเพราะ วิชาท้องถิ่นของเรา 1 ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติของท้องถิ่นนักเรียนส่วนมากจะเรียนรู้จากหนังสือ ครูผู้สอนต้องการสื่อทัศนูปกรณ์ประเภท ภาพสไลด์ประกอบเสียง วิดีโอและรูปภาพต่าง ๆ บางโรงเรียนครูผู้สอนจัดทำเอง แต่ในส่วนที่เป็นคำบรรยายไม่สามารถหาข้อมูลได้มากนักและไม่ค่อยมีความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถาน ในส่วนนี้ครูผู้สอนต้องการให้พิพิธภัณฑ์สถานเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลและช่วยเขียนคำบรรยาย ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑ์สถานสามารถเข้าไปช่วยได้อย่างมากด้วยการหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของโบราณสถาน โบราณวัตถุ การจัดทำคำบรรยายภาพสไลด์ประกอบเสียง ภาพวิดีโอ การทำผังเมืองจำลอง การบรรยายรูปภาพต่าง ๆ ได้ การช่วยจัดทำสื่อการสอนให้โรงเรียนนั้นมีความสำคัญมากกว่าการไปบรรยายในเรื่องของวิชาการให้นักเรียนฟัง เพราะบางครั้งผู้ที่ไปบรรยายก็ไม่ใช่นักพูดที่ดี ไม่สามารถเข้าใจที่ติดตามฟังตลอดและเมื่อบรรยายเสร็จแล้วก็ถือว่าสิ้นสุด แต่การช่วยทำสื่อประกอบการเรียนการสอนนั้น ครูและนักเรียนได้ใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้นานแล้ว ยังนำมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมวดการศึกษาได้ หรือจะจัดฉายที่ห้องโสตทัศนูปกรณ์ของโรงเรียนในระยะพักกลางวันได้อย่างคุ้มค่าในด้านการศึกษามากที่สุดด้วย

5.2.5.3 การขอเข้าไปมีส่วนร่วมการสอนในชั้นเรียน เป็นงานบริการ การศึกษาของพิพิธภัณฑ์สถานอีกรูปแบบหนึ่งที่ภัณฑารักษ์น่าจะเข้าไปมีบทบาทกับครูผู้สอนรายวิชาได้อย่างดี และเป็นที่ยินดีต้อนรับจากครูผู้สอนของโรงเรียนต่าง ๆ อย่างยิ่ง โดยเฉพาะวิชาที่เกี่ยวกับศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานแล้ว ครูผู้สอนไม่มีความชำนาญเพียงพอเท่ากับภัณฑารักษ์ และนักเรียนก็จะได้รับประโยชน์มากขึ้นด้วย

จากการสอบถามครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และครูอาจารย์บางท่าน ในหมวดสังคมศึกษาถึงการขอเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนหน้าชั้นเรียนของเจ้าหน้าที่ พิพิธภัณฑ์สถานนั้น ได้รับข้อมูลที่น่าสนใจมากคือ ครูผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนอยากให้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์สถานเข้าร่วมสอนในชั้นเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมากที่สุด

การขอเข้าไปมีส่วนร่วมการเรียนการสอนในห้องเรียนนั้น พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องดำเนินการหรือมีบทบาทกับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้พิพิธภัณฑ์สถานมากที่สุด คือ โรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม โรงเรียนนัชรวิทยา โรงเรียนนัชรปการพิทยาคม ด้วยวิธีการจัดโปรแกรมกำหนดระยะเวลาที่จะขอชั่วโมงเข้าไปร่วมสอนในชั้นเรียน โดยเฉพาะวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ทุกห้องเรียน เพื่อจะได้สอนนักเรียนได้รู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานว่ามีความสำคัญต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติเช่นไร ในขณะที่เดียวกันก็สร้างจิตสำนึกหรือปลูกฝังให้นักเรียนได้รู้จักคุณค่าของพิพิธภัณฑ์สถานว่าเป็นสถานที่เรียนรู้แห่งหนึ่งได้ตลอดชีวิตและศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงนั้นก็คือการบอกเล่าเรื่องราวอารยธรรมของมนุษยชาติในอดีตที่สืบเนื่องถึงปัจจุบัน

5.2.6 การมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมพิพิธภัณฑ์สถานประจำสถานศึกษา

ปัจจุบันนี้สถานศึกษาต่าง ๆ นิยมจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานประจำโรงเรียนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาของนักเรียน นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การสนับสนุนอย่างยิ่ง แต่การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นั้น ผู้บริหารการศึกษาบางท่านก็ไม่ได้มีความเข้าใจว่าพิพิธภัณฑ์สถานคืออะไร ท่านเพียงแต่มอบหมายให้คณะครูอาจารย์ซึ่งได้รับแต่งตั้งขึ้นมาจัดหาสิ่งของแล้วนำมาจัดแสดงไว้ที่ห้องหรือมุมใดมุมหนึ่งของตัวอาคารให้นักเรียนได้เข้าชมเท่านั้น เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษา

ในส่วนนี้ภัณฑารักษ์ควรจะเข้าไปมีบทบาทกับโรงเรียนมัธยมศึกษาด้วยการให้คำแนะนำผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ที่ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานว่า พิพิธภัณฑ์สถานคืออะไร ลักษณะของการจัดแสดงมีวิธีการอย่างไร ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและมีกิจกรรมต่อ

เนื่องอะไรบ้าง เช่น การจัดนิทรรศการชั่วคราว เป็นต้น การเข้าไปร่วมทำให้ความรู้ในกิจกรรมนี้สามารถกระทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ

5.2.6.1 การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง กระทำได้หลายวิธี เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นกรรมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานของโรงเรียน การจัดอบรมความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์สถานแก่คณะครู อาจารย์และนักเรียนระดับมัธยมของโรงเรียนให้รู้จักว่าพิพิธภัณฑ์สถานคืออะไร มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในระบอบอย่างไร ทั้งนี้ยังรวมถึงการร่วมสาธิตจัดพิพิธภัณฑ์สถานประกอบการอบรมได้ด้วย เช่น ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อการศึกษาโรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม อาจจะแบ่งการจัดแสดงได้เป็น 5 ส่วน คือ ประวัติการก่อตั้งโรงเรียน จัดแสดงประกอบด้วยรูปถ่ายตึกเรียนในอดีต เป็นส่วนที่ 1 ส่วนที่ 2 รายชื่อและประวัติผู้บริหารโรงเรียน ส่วนที่ 3 เครื่องแต่งกายนักเรียนในอดีตจนถึงปัจจุบันและประวัตินักศึกษาดีเด่น ส่วนที่ 4 ประวัติเมืองกำแพงเพชร ซึ่งสถานศึกษาตั้งอยู่ในปัจจุบัน ในส่วนนี้จะจัดแสดงด้วยประวัติของเมือง รูปถ่ายโบราณสถานที่สำคัญและโบราณวัตถุส่วนหนึ่งที่โรงเรียนเก็บรักษาไว้ ตรงส่วนนี้จะประโยชน์กับการเรียนรู้วิชาท้องถิ่นของเรา 1 และวิชาสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สุโขทัยและอยุธยา ส่วนที่ 5 อาจจะเป็นมุมเล็ก ๆ สำหรับฝึกหัดให้นักเรียนจัดนิทรรศการในวาระต่าง ๆ หรือที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนได้ เป็นต้น

5.2.6.2 การเข้าไปมีส่วนร่วมทางอ้อม เช่น การให้คำปรึกษาการจัดแสดง การเป็นสื่อกลางติดต่อวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมพิพิธภัณฑ์สถาน การติดต่อขอแบบจัดแสดง ทั้งนี้ยังรวมถึงการช่วยแนะนำจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถาน เป็นต้น

5.2.7 การใช้ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาให้มากที่สุด
ศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดง นอกจากสื่อแปลความหมายเรื่องราวในอดีตให้เราได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ว่ามีพัฒนาการเป็นขั้นตอนตามลำดับมาอย่างไรแล้ว ยังให้ประโยชน์การศึกษาในวิชา การด้านต่าง ๆ อีกหลายสาขา เช่น วิชาศิลปศึกษา วิชาภาษาไทย วิชาวิทยาศาสตร์และกิจกรรมเสริมหลักสูตรรายวิชาต่าง ๆ

พิพิธภัณฑ์สถานจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาอย่างแน่นแฟ้นและต่อเนื่อง มีความจริงใจและเคารพในระเบียบวินัยของแต่ละหน่วยงาน สร้างระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องสู่โรงเรียนต่าง ๆ ให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสื่อประกอบการเรียนเสริมสร้างความรู้รายวิชาต่าง ๆ ได้อย่างดี และมีความยินดีต้อนรับโรงเรียนต่าง ๆ ให้ให้นักเรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ ด้วยการบริการให้ใช้สถานที่ของพิพิธภัณฑ์สถานประกอบการเรียนได้

อย่างเต็มที่ด้วยการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ เช่น บริการน้ำดื่มที่สะอาด จัดที่นั่งสำหรับนักเรียนที่มาใช้ศิลปะโบราณวัตถุเป็นสื่อวาดภาพ บริการสื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ให้ครูนำมาใช้สอนนักเรียนและจัดบริการวิทยากรบรรยายความรู้ต่าง ๆ ตามหัวข้อเรื่องที่สถานศึกษาต้องการ ด้วยการยึดแนวความคิดว่าผู้เข้าชมหรือนักเรียนคือแขกที่สำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑ์สถาน และงานของพิพิธภัณฑ์สถานคือการบริการด้านการศึกษา

5.2.8 การเตรียมการเพื่อนำนักเรียนมาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชรจะต้องปรับปรุงการดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ

ดังนี้คือ

5.2.8.1 ปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการถาวรในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณวัตถุของท้องถิ่นชั้นบนตัวอาคารอย่างต่อเนื่อง

การจัดแสดงในส่วนนี้ควรปรับปรุงการจัดแสดงใหม่โดยเริ่มต้นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากแหล่งโบราณคดีเขาไป่งตะคอง สมัยยุคหินใหม่ ที่จัดแสดงชั้นล่างตัวอาคารนำมาจัดแสดงที่ชั้นบนตัวอาคาร โดยแยกเป็นมุมของการจัดแสดง ในส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะสมัยสุโขทัยและอยุธยา นั้น ควรจะแยกจัดแสดงเป็นตู้ต่างหากกัน ไม่ปะปนกันเหมือนอย่างการจัดแสดงปัจจุบัน และที่สำคัญควรจะนำตู้โชว์พระพิมพ์ชุดเบญจภาคีซึ่งเป็นของเลียนแบบไปจัดแสดงที่ชั้นล่างตัวอาคาร

5.2.8.2 จัดมุมห้องหนังสือประเภทประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณวัตถุ โบราณคดี ให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เรื่อง ศิลปะโบราณคดีของท้องถิ่นและทุกภูมิภาคของประเทศไทย

5.2.8.3 จัดทำเอกสารประกอบการศึกษาเรื่องศิลปะโบราณวัตถุสถานของท้องถิ่น แบบศิลปะสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทยแจกจ่ายแก่ผู้เข้าชมทุกท่าน ด้วยการวางไว้ที่โต๊ะจำหน่ายบัตรเข้าชมเป็นชุด ๆ ให้เลือกนำไปอ่านเป็นความรู้ประกอบการเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน หรือให้นักเรียนนำไปใช้ประกอบการเรียนหรือทำรายงานส่งครูผู้สอน

เอกสารประกอบการศึกษาเหล่านี้สามารถจัดทำได้ง่าย ๆ ด้วยวิธีอัดสำเนา และเย็บเป็นชุดแจกแก่ผู้ที่สนใจ เป็นการทำให้แบบง่าย ๆ และไม่สิ้นเปลืองงบประมาณแต่มีคุณค่าทางการศึกษา

5.2.8.4 ใช้สื่อทัศนูปกรณ์และสื่อต่าง ๆ ที่พิพิธภัณฑ์สถานมีอยู่ให้เป็นประโยชน์ด้านการศึกษาให้มากที่สุด เช่น การจัดตารางกำหนดเวลาฉายวิดีโอ ในวันเสาร์-

อาทิद्यี่ เรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม หรือชุดแนะนำพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทยให้ผู้สนใจได้
 เข้าชม สื่อสารแจ้งให้โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรได้รับทราบว่ามีวิถี
 ชุดศิลปวัฒนธรรม ภาพชุดสไลด์ประกอบเสียงแบบศิลปโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ให้สถานศึกษา
 ไปฉายเผยแพร่ประกอบการเรียนการสอนได้ ทั้งนี้ยังรวมถึงการให้ยืมไปอัดภาพเพื่อเป็น
 ประโยชน์ในการสอนของหมวดวิชาต่าง ๆ ด้วย

5.2.8.5 เปิดพิพิธภัณฑ์สถานใหม่โลกทัศน์ที่กว้างและใช้ศิลปโบราณวัตถุ
 ที่จัดแสดงอยู่ให้เป็นประโยชน์ด้านการศึกษาให้มากที่สุด ให้นักเรียนเข้ามาใช้ประโยชน์ทุกด้าน ๆ
 ที่เกี่ยวกับบทเรียนและนันทนาการ เช่น การอนุญาตให้นักเรียนใช้สถานที่ในตัวอาคารจัดแสดงศิลป
 โบราณวัตถุสำหรับการใช้ศิลปโบราณวัตถุเป็นแบบการวาดรูป หรือจัดนิทรรศการผลงานศิลปะของ
 นักเรียนและให้นักเรียนได้ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน เดินดูศิลปโบราณวัตถุในระหว่างพักการเรียน
 การเปิดพิพิธภัณฑ์สถานให้กว้างเพื่อการศึกษาของนักเรียนจะทำให้นักเรียนมีความรู้สึกว่ามีพิพิธภัณฑ์
 สถานให้ความสำคัญแก่นักเรียนและได้เห็นประโยชน์ว่าเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดที่
 ให้การศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานและวัฒนธรรมแล้วยัง
 เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในยามว่างด้วย

5.2.9 การจัดบทเรียนพิพิธภัณฑ์สถานร่วมกับครูผู้สอน

โรงเรียนต่าง ๆ นิยมนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อประกอบการเรียนรายวิชา
 โดยมีเจ้าหน้าที่การศึกษาหรือภัณฑารักษ์นำชม ซึ่งเป็นบริการการศึกษาอย่างหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์สถาน
 แห่งชาติทุกแห่งดำเนินการอยู่เหมือนกัน ผู้รับบริการก็จะรับฟังเรื่องราวของวัตถุว่ามีความ
 สำคัญอย่างไร ซึ่งบางครั้งก็ได้ประโยชน์มากถ้าเรื่องที่บรรยายนั้นเข้ากับบทเรียนที่กำลังศึกษา
 แต่ถ้าจะให้ได้ประโยชน์ด้านการศึกษาแก่นักเรียนแล้ว เจ้าหน้าที่การศึกษาหรือภัณฑารักษ์จะต้อง
 ติดตามหลักสูตรการเรียนการสอนอยู่เสมอและจะต้องมีความเข้าใจว่า การศึกษาของพิพิธภัณฑ์
 เป็นการศึกษานอกระบบที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตและศึกษาจากของจริงต่างจากการเรียนในห้องเรียน
 เมื่อสถานศึกษาแห่งใดมีหนังสือติดต่อขอเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานพร้อมวิทยากรนำชม ถ้าในหนังสือ
 มิได้ระบุชั้นเรียน หรือเข้าชมประกอบรายวิชาอะไรนั้น เจ้าหน้าที่การศึกษาหรือภัณฑารักษ์จะ
 ต้องติดต่อกับสถานศึกษาเพื่อจะได้ข้อมูลเบื้องต้นว่านักเรียนที่เข้าชมนั้นเรียนอยู่ในระดับชั้นใด
 ประกอบรายวิชาอะไร สถานที่ตั้งของโรงเรียนมีอะไรสำคัญที่จะนำไปประกอบบทเรียนได้บ้าง
 และเพื่อให้ได้ผลดีต่อนักเรียน ครูผู้สอน และปลูกฝังจิตสำนึกของนักเรียนที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน
 ให้ตระหนักถึงประโยชน์ด้านการศึกษาที่จะได้รับนั้นเมื่อคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี

วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของสังคมอย่างดียิ่งขึ้น พิพิธภัณฑสถานและครูผู้สอนรายวิชา จะต้องติดต่อร่วมกันจัดบทเรียนในพิพิธภัณฑสถาน ดังนี้

5.2.9.1 การเตรียมตัวนักเรียนก่อนเข้าชมพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้ นักเรียนได้ทราบว่าพิพิธภัณฑสถานคืออะไร มีกฎระเบียบข้อห้ามต่าง ๆ อะไรบ้างและกฎระเบียบ ข้อห้ามเหล่านี้มีประโยชน์ต่อผู้เข้าชมและวัตถุที่จัดแสดงอย่างไร

5.2.9.2 การร่วมจัดเตรียมเนื้อหาวิชาที่ใช้สอนอยู่ให้เข้ากับวัตถุที่จัด แสดง เช่น หัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องจักสานที่ใช้จับสัตว์น้ำนั้นสามารถโยงเข้ากับวิชา วรรณคดีต่าง ๆ ได้หลายเรื่อง เช่น นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ หรือภาพปูนปั้นเรื่องรามเกียรติ์ วัดพระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชรก็เป็นหลักฐานประกอบวิชาประวัติศาสตร์ไทยว่าวรรณกรรม เรื่องรามเกียรติ์นี้มีมาตั้งแต่ครั้งอยุธยาตอนต้น เป็นต้น

5.2.9.3 การร่วมกันจัดคำถามให้นักเรียนตอบระหว่างการฟังคำบรรยาย จะช่วยให้นักเรียนมีความสนใจที่จะติดตามชมและฟังอย่างต่อเนื่อง เพราะนักเรียนจะต้องคอย ตอบคำถาม และในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่การศึกษาหรือภัณฑารักษ์ก็ต้องปลูกเร้ากระตุ้นให้ นักเรียนเกิดความสนใจซักถามปัญหาด้วย

5.2.9.4 การจัดทำคำถามคำตอบประกอบการเข้าชมพิพิธภัณฑสถาน ก่อนที่นักเรียนจะออกจากพิพิธภัณฑสถานนั้น ครูผู้ควบคุมนักเรียนจะต้องแจกคำถามให้นักเรียน ตอบ เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนได้รับความรู้จากผู้บรรยายและศิลปโบราณวัตถุมากน้อยเพียงไร พิพิธภัณฑสถานอาจจะให้รางวัลแก่นักเรียนที่ตอบคำถามถูกต้องมากที่สุด เป็นหนังสือหรือใบเกียรติ บัตรก็ได้

5.2.10 การร่วมมือกับหมวดวิชาอื่น

การร่วมมือกับกลุ่มกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี ปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑสถานได้รับความสนใจในฐานะกิจกรรมด้านการศึกษาที่สำคัญสถาบันหนึ่ง แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ นักเรียนส่วนมากไม่มีโอกาสเข้าชมพิพิธภัณฑสถาน เพราะมีปัจจัยหลายอย่างเช่น การเดินทาง การจัดหาพาหนะต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้ผู้บริหารงานพิพิธภัณฑสถานจะต้องให้ความสำคัญเพราะนักเรียน คือกลุ่มผู้เข้าชมที่สำคัญและเข้าชมมากที่สุด และวิธีการที่ดีที่สุดที่จะให้นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ได้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานมากที่สุด คือ วันลูกเสือแห่งชาติซึ่งจะตรงกับวันที่ 1 กรกฎาคมของทุกปี หรือกิจกรรมชุมนุมลูกเสือและยุวกาชาดประจำจังหวัด ซึ่งมีหลายกิจกรรมที่จะใช้พิพิธภัณฑสถาน เป็นสื่อประกอบกิจกรรมที่ให้ความรู้และความเพลิดเพลินได้ คือ กิจกรรมทัศนศึกษาและกิจกรรม

ผจญภัย ผู้บริหารงานพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมชักชวนให้คณะกรรมการนำนักเรียนเหล่านี้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานพร้อมกันจัดทำคำถามคำตอบด้วยจะทำให้นักเรียนได้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานและขณะเดียวกันพิพิธภัณฑ์สถานก็ได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์สถานและให้ความรู้ความเพลิดเพลินและนักเรียนพร้อมกันไปด้วย ตัวอย่างเช่น งานชุมนุมลูกเสือและยุวกาชาดจังหวัดลำพูน พ.ศ. 2536 คณะกรรมการได้นำนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย ในกิจกรรมผจญภัยและได้จัดทำแบบสอบถามให้ตอบด้วยทำให้นักเรียนได้ความรู้และความเพลิดเพลินในขณะเดียวกัน คณะกรรมการจัดงานชุมนุมลูกเสือก็ดูแลนักเรียนได้ทั่วถึงและนักเรียนทุกคนก็มีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจจะได้รับจากกิจกรรมผจญภัยจนป่าวอย่างเช่นที่เคยจัดกันมา

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

5.3.1 การศึกษาเรื่องบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นระดับในมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา ในส่วนของงานวิจัยนั้น ยังขาดข้อมูลสถิติจำนวนโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 และจำนวนนักเรียนที่เรียนวิชานี้ได้เข้าชมศิลปโบราณวัตถุที่จัดแสดงอยู่ในตัวอาคาร การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปนั้น ควรจะหาข้อมูล และเก็บสถิติจากโรงเรียนที่สอนวิชานี้ประกอบเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สำหรับวิชาท้องถิ่นของเรา 1 สามารถทำให้จำนวนโรงเรียนที่สอนวิชานี้นำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานมากกว่าก่อนการเปิดการสอนวิชานี้เพิ่มขึ้นหรือลดลงในอัตราส่วนเท่าใด

5.3.2 เนื่องจากวิชาท้องถิ่นของเรา 1 เป็นวิชาที่เปิดสอนใหม่ บทเรียนส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานของท้องถิ่นนั้น สามารถใช้สิ่งของที่เป็นของจริงที่จัดอยู่เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนได้อย่างดี สิ่งที่น่าวิจัยต่อไปคือ ในกรณีที่นักเรียนได้ผ่านการศึกษาวินิจฉัยและเคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานประกอบบทเรียนนั้น เมื่อได้ศึกษาในชั้นเรียนที่สูงขึ้นจะรู้จักการใช้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นแหล่งค้นคว้าด้วยตนเองได้อย่างไร

5.3.3 ถ้าหนังสือประกอบบทเรียนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 ได้เพิ่มเติมความรู้เรื่องของศิลปโบราณวัตถุ และชี้ให้เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุเหล่านี้ว่าเป็นมรดกทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ สิ่งที่น่าวิจัยอย่างยิ่งคือ นักเรียนเหล่านี้จะมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานของท้องถิ่นมากน้อยเพียงไร

5.3.4 ด้านบทบาทของการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
สิ่งที่น่าสนใจศึกษาเปรียบเทียบในกรณีจังหวัดที่มีพิพิธภัณฑ์สถานและศูนย์วัฒนธรรมของจังหวัดนั้น
หน่วยงานใดจะมีบทบาทด้านการศึกษาด้านนี้มากกว่ากัน และโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเลือก
ใช้สถานที่แห่งใดเป็นแหล่งข้อมูลการเรียบเรียงหนังสือ หรือหาข้อมูลประกอบการสอน ทั้งนี้รวม
ถึงการนำนักเรียนเข้าชมสิ่งของที่จัดแสดงนี้มีความแตกต่างในด้านจำนวนของตัวเลข และ
ความถี่มากน้อยเพียงไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้างที่ครูในแต่ละโรงเรียนไม่นำนักเรียนเข้า
ชมหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด หรือทั้งสองแห่ง เพราะเหตุใด

บรรณานุกรม

จอห์น ชอว์. เครื่องปั้นดินเผา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คราฟท์แมน, ม.ป.ป.

จันทร์ฉาย ภัคอธิคม. ประวัติศาสตร์ไทย 1. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป. (อัคราเนหา)

_____. "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา : ในพระศนะของนายไมเคิล วิกเคอรี." ใน ฉบับข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2520-2530). กรุงเทพมหานคร: สมาคมประวัติศาสตร์, 2531.

จิรา จงกล. พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2532.

_____. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2532.

ฉัตรภัทร จันทวิช. เครื่องถ้วยเงินที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2529.

_____. "วัฒนธรรมลวปุระ." ใน ถนิมพิมพ์ภากรณ์. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2535.

ทองดี ทองใบ. "พระพิมพ์โหรีสัตว์ดินดำ." ลานโหรี. 13 (สิงหาคม 2530): 22.

_____. "พญาหง-พญาพาน." ลานโหรี, 14 (ธันวาคม 2531): 19.

ธิดา สาระยา. "คำนิยามและความหมายของคำว่าท้องถิ่นในประเทศไทย." ใน สังคมและไทย. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "พุทธกับไสย." ศิลปวัฒนธรรม. 12 (กุมภาพันธ์ 2534): 105-106.
- ประเสริฐ ฐ นคร. "ประวัติศาสตร์สุโขทัยจากจารึก." "กฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. 1940." งานจารึกและประวัติศาสตร์. นครปฐม: ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, 2534.
- "พงศาวดารโยนก" ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 5. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2533.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. "ประวัติศาสตร์และศิลปะของเมืองกำแพงเพชร." ใน ยอดพระเครื่องกำแพงเพชร. กรุงเทพมหานคร: 99 มีเดีย แอนด์ พลับลิชซิ่ง, 2535.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. เที่ยวเมืองพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2529.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. "ประติมากรรมในประเทศไทย." ใน เมืองโบราณ. 9 (สิงหาคม - พฤศจิกายน 2526): 20.
- วิชาการ, กรม. "รายงานการสัมมนาเรื่องหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา." ใน หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533. หน้า 122. กรุงเทพมหานคร, 2538.
- _____. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). หน้า 47, 50. กรุงเทพมหานคร, 2533.
- ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2511.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "กำแพงเพชร." เมืองโบราณ. 7 (ธันวาคม-มีนาคม 2524): 27.

สงวน รอดบุญ. ศิลปกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2527.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะเชียงใหม่ (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2534.

สามัญศึกษา, กรม. ลักษณะโรงเรียนที่ดี. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ,

ลีธธา พินิจภูวดล. วรรณกรรมสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "กำแพงเพชร." ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 9 (1).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2524.

อุ้นตา นพคุณ. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

เอกรินทร์ สีมหาศาล และ ปรีชา นุ่นสุข. ท้องถิ่นของเรา 1. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2533.

Ahern, John F. "My Opinion." History News. The American Association for State and Local History. Nashville 1981.

Ethering, Robin. "School : Deschooling museum activities." Museum, 162 (1989): 69-71.

Ambach, Gordon M. "Museum as Places of Learning." Museum News. The American Association of Museum Washington D.C. 1986.

Gortzak, Henk Jan. The American Children and Third World Museum.

XXXIII (1981): 51-56.

Pitman-Gelles, Bonnie. Museums Magic & Children. Washington D.C.:

Association of Science-Technology Center, 1981.

Shell, Ellen Ruppel. "Kids don't need equipment, they need opportunity." Smithsonian. 25 (July 1994): 79-86.

Sibanda, Doreen J. "The Education Programme of the National Gallery of Zimbabwe." Museum. XI (1988): 103-106.

Taylor, Walter W. "Museum and Education." Museum. XXIII (1970-1971).

Valtchev, Alexandre. "The Departmental History Museum, Periek, Bulgaria." Museum. XXXII (1982): 56-60.

World Education of Friends of Museums. "WFFM Chronicle, An Encounter : Young People and Museums." Museum. 162 (1989): 117-119.

